

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

Kristina Pelenytė

LIETUVOS IR LATVIJOS NAMŲ ŪKIŲ PASKOLŲ TYRIMAS

Bakalauro darbas

Darbo vadovas lekt. Violeta Naraškevičiūtė

Kaunas 2015

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

LIETUVOS IR LATVIJOS NAMŲ ŪKIŲ PASKOLŲ TYRIMAS

Finansai

Bakalauro darbas

Studentė.....

Kristina Pelenytė, VFB 1/2

2015 m. gegužės 26 d.

Vadovė

Lektorė Violeta Naraškevičiūtė

2015 m. gegužės 26 d.

Recenzentas
(parašas)

.....
(pedagoginis vardas, mokslinis laipsnis, vardas, pavardė)

201..m.
(mėnuo, diena)

Kaunas 2015

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir Verslo fakultetas

Kristina Pelenytė

Finansai 612N30001

Baigiamojo bakalauro darbo „Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų tyrimas“

AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA

20 15 m. gegužės 26 d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Kristinos Pelenytės** baigiamasis bakalauro darbas tema „Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų tyrimas“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Analysis of Households Loans in Lithuania and Latvia

SUMMARY

These days in bank loans portfolio the biggest part takes the loans for households and private companies. Big changes in household's loans portfolio can have a big impact on banks. Analysts often analyze households' loans to avoid the loss of banks income. For this reason it is necessary to analyze households' loans portfolio.

The object of analysis is loans granted to households of Lithuania and Latvia.

The purpose is to analyze the household loans portfolio trends in Lithuania and Latvia and make forecast of households loans.

First of all was made an analysis of households loans granted from 2005 until 2014. While analyzing the households loans in Lithuania and Latvia find out that the most popular loans was for long term loans for house purchasing. From 2005 until 2014 the biggest amount of loans remained loans for purchasing house, so real estate market effect on household's portfolio was very strong.

Also an effect to households borrowing habits had an unemployment and employment rates, gross and net wages, inflation and gross domestic product. When the economic situation in countries where getting better, unemployment rate was declining and the wages was growing, amount of household loans was increasing. Also the results of households analysis shows that at the beginning of period households borrowed in their national currency, but from 2007 in Lithuania households started borrowing more in foreign currency – euro. The main reason of that is that the interest rates of borrowing in euro were lower compared with interest rates of loans in national currency litas. The same situation was also in Latvia. The most popular banks in Lithuania and Latvia during all analyzed period were AB “Swedbank”, AB “SEB bankas” and AB “DNB bankas”. In Latvia also one of the most popular banks between households remained “ABLV bank”, “Nordea bank Finland” and “Citadele” bank.

The forecast was made for one year – for 2015. Before making a forecast analyzed main factors, which influence the changes of household's loans. In Lithuania these factors is unemployment and employment rates and inflation, in Latvia – the same unemployment and employment rates and also gross domestic product (GDP). After analyzing these factors and their impact, was made the right models for the forecast. Forecast shows that next year (2015) in Lithuania the amount of new granted loans for household should increase and in Latvia – opposite situation. In Latvia household loans portfolio should decrease.

TURINYS

IVADAS.....	9
1. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų 2005 – 2014 m. analizė	11
1.1. Lietuvos ir Latvijos makroekonominės situacijos 2005 – 2014 m. analizė	11
1.2. Lietuvos ir Latvijos bankų suteiktų paskolų pagal skolininkus 2005 – 2014m. analizė.....	23
1.3. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų rūšis 2005 – 2014 m. analizė..	33
1.4. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų trukmę 2005 –2014 m. analizė	39
1.5. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normų 2005 – 2014 m. analizė	42
1.6. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų valiutas 2005–2014 m. analizė	46
1.7. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal valstybėse veikiančius komercinius bankus 2005 – 2014 m. analizė	50
2. Banko paskolos teoriniu aspektu	57
2.1. Banko paskolos, jų klasifikacija.....	57
2.2. Banko paskolas veikiantys veiksniai.....	61
2.3. Bankų paskolų prognozavimas teoriniu aspektu	63
3. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų 2015 metams prognozė.....	70
3.1. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų dydžiui įtaką darančių veiksnių analizė	70
3.2. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozavimui reikalingo modelio parinkimas	72
3.3. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozei parinkto modelio diagnostika.....	76
3.4. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų 2015 metams prognozė	79
IŠVADOS	82
LITERATŪRA	84
PRIEDAI	94

Paveikslų sąrašas

1 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.....	11
2 pav. Užimtumo lygis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.....	11
3 pav. Darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.....	14
4 pav. Darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m....	14
5 pav. Infliacijos lygis pagal SVKI Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.....	16
6 pav. Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP), to meto kainomis, ir jo augimas 2005 – 2014 m....	19
7 pav. Latvijos bendrasis vidaus produktas (BVP), to meto kainomis, ir jo augimas 2005 – 2014 m.....	19
8 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos ir kiti išankstiniai mokėjimai 2014 m. IV ketv....	23
9 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2013 m. gruodžio pab. - 2014 m. gruodžio pab....	24
10 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2005 m. gruodžio pab. - 2006 m. gruodžio pab.....	24
11 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2007 m. gruodžio pab. - 2013 m. gruodžio pab.....	25
12 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2004 m. gruodžio pab. - 2013 m. lapkričio pab....	26
13 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos naujos paskolos namų ūkiams 2004 m. gruodžio pab. - 2014 m. gruodžio pab.....	28
14 pav. Latvijos namų ūkių paskolos 2004 m. gruodžio pab. - 2013 m. lapkričio pab.....	28
15 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų paskolos namų ūkiams likučiai 2004 m. gruodžio pab. - 2014 m. gruodžio pab.....	32
16 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų rūšis 2005 m. gruodžio pab. - 2013 m. gruodžio pab.....	33
17 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų rūšis 2008 m. - 2014 m. II ketv.....	34
18 pav. Lietuvos bankų sektoriaus naujai suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų rūšis 2006 m. gruodžio pab. - 2013 m. gruodžio pab.....	37
19 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos naujos paskolos namų ūkiams pagal paskolų trukmę 2004 m. gruodžio mėn. - 2014 m. gruodžio mėn.....	39
20 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų paskolos namų ūkiams likučiai pagal paskolų trukmę 2004 m. gruodžio mėn. - 2014 m. gruodžio mėn.....	39

21 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų trukmę 2010 m. gruodžio mėn. - 2014 m. gruodžio mėn.....	40
22 pav. Lietuvos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normos 2005 – 2014m....	42
23 pav. Latvijos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normos 2005 - 2014m.....	43
24 pav. Lietuvos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktų paskolų likučiai pagal paskolų valiutas 2005 - 2014 m.....	46
25 pav. Latvijos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktos paskolos pagal paskolų valiutas 2010 - 2014 m.....	49
26 pav. Lietuvoje veikiančių trijų komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2005 - 2014 m.....	50
27 pav. Latvijoje veikiančių didžiųjų komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2012 - 2014 m.....	51
28 pav. Latvijoje veikiančių didžiųjų komercinių bankų suteiktų paskolų dalis bendrame Latvijos bankinių paskolų portfelyje 2004 - 2011 m.....	52
29 pav. Likusių Lietuvoje veikiančių komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2005 - 2014 m.....	54
30 pav. Banko paskolos suteikimo procesas.....	57
31 pav. DTR modelio, kurio priklausomas kintamasis – Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos, liekamųjų paklaidų kvantilės.....	76
32 pav. DTR modelio, kurio priklausomas kintamasis – Latvijos namų ūkių paskolos, liekamųjų paklaidų kvantilės.....	76
33 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos naujos paskolos namų ūkiams 2005 m. - 2015 m.....	80
34 pav. Latvijos namų ūkių paskolos 2005 – 2015 m.....	81

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Koreliacijos koeficiento vertinimas.....	71
2 lentelė. Porinės tiesinės regresijos (PTR) modelius, su priklausomu kintamuoju naujos paskolos, įvertinantys kriterijai.....	73
3 lentelė. Porinės tiesinės regresijos (PTR) modelius, su priklausomu kintamuoju Latvijos namų ūkių paskolos, įvertinantys kriterijai.....	73
4 lentelė. Autokoreliacijos įvertinimas naudojant Breši ir Godfrėjaus kriterijų.....	77
5 lentelė. Heteroskedastijos įvertinimas naudojant Breši ir Pagano kriterijų.....	78
6 lentelė. Numatomos makroekonominių rodiklių reikšmės 2015 metais.....	79

IVADAS

Augant ekonomikai bei namų ūkių disponuojamoms pajamoms, namų ūkiai vis labiau jautėsi finansiškai saugūs dėl savo ateities. Todėl vis daugiau namų ūkių siekė įsigyti didesnius pirkinius. Tačiau nepakankant lėšų viso pirkinio sumai pagalbos kreipėsi į bankus. Taip buvo didinamas vartojimas ne santaupų, o skolintų lėšų sąskaita. Tai lėmė bankų veiklos pagyvėjimą nuo 2005 metų, visuomenei jų veikla tapo suprantamesnė, o kreditavimo paslaugos tapo priimtina bei įprasta veikla. Atsižvelgdami į situaciją rinkoje, bankai švelnino kreditavimo politiką, kas lėmė didesnį paskolų poreikį. Taip, dėl mažų palūkanų normų bei vykdomos valstybės skatinamosios politikos, palaipsniui buvo didinamas paskolas turinčių asmenų skaičius.

Tačiau 2009 metais prasidėjusi ekonominė – finansinė krizė lėmė tai, jog kai kurie namų ūkiai tapo nepajėgūs aptarnauti turimas paskolas. Šalyje atsirado vis daugiau nemokių klientų, dėl kurių bankai pradėjo atsakingiau vertinti namų ūkių galimybes skolintis. Didelis nemokių klientų skaičius gali privesti bankus prie didelių nuostolių, kurie galėtų turėti įtakos visai valstybės ekonomikai.

Temos aktualumas. Didžioji dalis bankų sektoriaus gaunamo pelno yra iš namų ūkių, nes jie yra aktyvūs finansų sektoriaus dalyviai. Lietuvos banko finansų analitikai (2015) teigia, jog gyventojai yra daugiausia įsiskolinę Lietuvos bankams - 79 % visų namų ūkių turimų įsipareigojimų sudaro finansinių institucijų suteiktos paskolos. Apie pusę komercinių bankų paskolų portfelio sudaro namų ūkiams išduotos paskolos, todėl namų ūkiai atlieka svarbų vaidmenį finansų sektoriuje. Namų ūkių paskolų būklės analizės atlikimas yra svarbus, vertinant valstybės finansų sistemos būklę bei stabilumą. Gyventojų polinkis skolintis didina bankų gaunamas pajamas. Tačiau šiems bankų klientams susiduriant su finansiniais sunkumais, jie dažnai tampa nepajėgūs vykdyti turimus finansinius įsipareigojimus, taip sukeldami rūpesčių visam bankų sektoriui. Todėl šia analize siekiama įvertinti namų ūkių paskolų situaciją.

Darbo problema – kaip keičiantis valstybės ekonominei bei finansinės būklei, keičiasi namų ūkių paskolų portfelio dydis, kuris tiesiogiai veikia bankų gaunamas pajamas.

Darbo objektas – Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams bankų suteiktos paskolos.

Darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų portfelio kitimo tendencijas bei atlikti namų ūkių paskolų prognozavimą.

Siekiant pagrindinio darbo tikslo bus sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų portfelio kitimui 2005 – 2014 m. įtaką darančius makroekonominis veiksniai;
2. išnagrinėti Lietuvos bei Latvijos bankų paskolų portfelį pagal bankų skolininkus 2005 - 2014 metais;

3. atlikti Lietuvos bei Latvijos namų ūkių paskolų analizę 2005 – 2014 metais pagal paskolų rūšis, trukmę, valiutą;
4. įvertinti Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų palūkanų normas 2005 – 2014 metais;
5. išanalizuoti Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų portfelį 2005 – 2014 m. pagal valstybėse veikiančius komercinius bankus;
6. išnagrinėti bankų paskolas pagal jų sampratą, skirstymą bei paskolas veikiančius veiksniai;
7. nustatyti Lietuvos bei Latvijos namų ūkių paskolų prognozuojamas sumas 2015 metams.

Tyrimo metodai: duomenų rinkimas, apdorojimas, lyginimas bei analizavimas, mokslinės literatūros ir mokslo publikacijų analizė, statistinių duomenų analizės metodai, grafinis duomenų vaizdavimas.

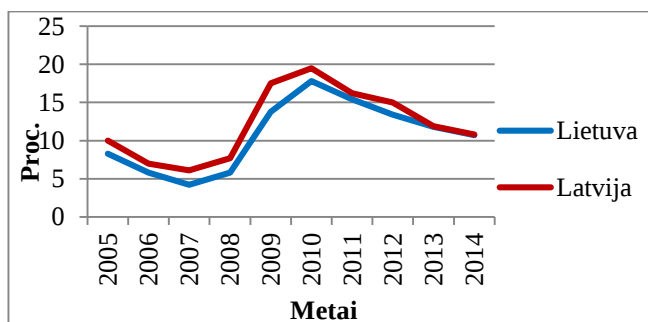
1. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų 2005 – 2014 m. analizė

Šioje dalyje atliekama namų ūkių paskoloms darančių įtaką makroekonominių veiksnių analizė. Taip pat įvertinta kaip keitėsi Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų portfelis 2005 – 2014 metais analizuojant paskolas pagal jų skirstymą.

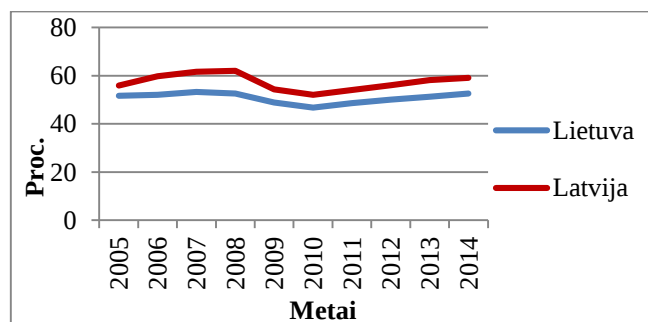
1.1. Lietuvos ir Latvijos makroekonominės situacijos 2005 – 2014 m. analizė

Tiek pagal Lietuvos banko, tiek pagal AB „SEB banko“, AB „Svebank“ bei kitų komercinių bankų pateikiamas ekonomikos būklės apžvalgas, namų ūkių elgsenai daugiausia įtakos turi nedarbo bei užimtumo lygiai, kurie atspindi esamą situaciją darbo rinkoje, darbo užmokestis (bruto bei neto), tiesiogiai parodantis realias namų ūkių pajamas, taip pat infliacija, kuri veikia jų galimybes įsigyti prekes bei paslaugas, bei bendrasis vidaus produktas, kuris parodo visų šalyje vykstančių ekonominių procesų įtaką valstybei. Kadangi šie rodikliai yra pagrindiniai namų ūkių skolinimuisi įtaką darantys veiksniai, todėl būtent jie yra išnagrinėti šiame skyrelyje.

Visų pirma svarbu įvertinti **nedarbo lygio** bei **užimtumo** makroekonominius veiksnius. Užimtumas yra visa žmonių teisinė darbinė veikla, kuri duoda jiems pajamas. Nedarbo lygis parodo kokia dalis šalies gyventojų, kurie gali bei nori dirbti, neturi darbo. Nedarbo lygis valstybės mastu ima didėti, kai dauguma įmonių pradeda susidurti su finansiniais sunkumais, kurie dažnai atsiranda dėl sumažėjusios rinkos paklausos. Užimtumo ir nedarbo lygio rodikliai yra tarpusavyje labai susiję, nes didėjant nedarbui atitinkamai užimtumas mažėja ir atvirkščiai. Taip pat nedarbo lygis yra glaudžiai susijęs su bendruoju vidaus produktu (BVP), nes kuo daugiau yra darbuotojų, tuo daugiau produkcijos bei paslaugų gali pagaminti ekonomika („Makroekonominiai rodikliai: nedarbas“, 2010 m.). Lietuvos bei Latvijos nedarbo lygio bei užimtumo 2005 – 2014 m. analizės rezultatai pateikti 1 ir 2 paveiksluose (1 priede, 7 ir 8 lentelėse pateikta paveikslams naudoti nedarbo bei užimtumo lygių duomenys).

1 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.

2 pav. Užimtumo lygis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.

Kaip matyti iš 1 paveikslo, nedarbo lygis abiejose valstybėse periodo pradžioje buvo neaukštas bei toliau iki 2007 metų mažėjo, o tuo tarpu užimtumas visu analizuojamu laikotarpiu valstybėse išliko gana aukštas. Nedarbo lygiui mažėjant užimtumo lygis valstybėse didėjo. Lietuvoje tuo metu buvęs nedarbo lygis buvo 1,7 % mažesnis nei Latvijoje. Nors Lietuvoje buvo mažesnis nedarbo lygis, bet užimtumas vis tiek didesnis buvo Latvijoje (4,3 % didesnis nei Lietuvoje). Analizuojamo periodo pradžioje, kaip teigė AB „SEB banko“ analitikai (2005 m.), nedarbo lygis buvo pats mažiausias per pastaruosius 10 metų bei pirmą kartą buvo mažesnis nei 25 Europos Sąjungos valstybių vidurkis, kuris tuo metu sudarė 8,7 %. „Lietuvos darbo biržos“ duomenimis (2006 m.), bedarbių Lietuvoje per metus sumažėjo 31 % (iki 87200), o Latvijoje – 13,5 % (iki 78500). Nedarbo lygis Lietuvoje bei Latvijoje mažėjo dėl didelės gyventojų emigracijos, dėl kurios smarkiai sumažėjo darbo jėgos pasirinkimo galimybės, todėl nebuvo tokio spartaus užimtumo didėjimo. Dėl emigracijos darbo rinką papildė nauji darbuotojai, kurių kvalifikacija, amžius ar lytis anksčiau darbdaviams buvo nepriimtini („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2005 m.). 2005 metais Lietuvos gyventojų visų amžiaus grupių užimtumas išaugo 1,3 % punkto, kuris matomas 2 paveiksle. Dėl darbo jėgos deficito kvalifikuoti darbuotojai buvo tiesiog perviliojami iš vienu įmoniu į kitas, pasiūlant jiems didesnę darbo užmokestį, geresnes darbo sąlygas ir pan. 2006 ir 2007 metais darbo rinkoje išliko ta pati tendencija – dėl intensyvios emigracijos bei didelės darbo jėgos paklausos vidaus rinkoje, nedarbo lygis valstybėse dar labiau sumažėjo, o užimtumas padidėjo. Lyginant valstybes tarpusavyje – nedarbo lygis Latvijoje vis tiek išliko didesnis nei Lietuvoje. Dėl tokios situacijos darbo rinkoje didėjo darbuotojų derybinė galia („Baltijos regiono apžvalga“, 2006 m.). Taip pat valstybės intensyviai išnaudojo darbo jėgos resursus bei didino aktyvumą, kurie ženkliai padidino darbo jėgą ir gyventojų užimtumą. 2007 m. nedarbo lygio sumažėjimas Lietuvoje pasiekė istorines žemumas – bedarbių buvo vos 66 tūkst. („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2007 m.).

Tačiau jau 2008 m. Lietuvoje ir Latvijoje nedarbo lygio bei užimtumo kitimo tendencijos pakeitė kryptis – nedarbo lygis pamažu pradėjo didėti, o užimtumo – mažėti. Tokiai situacijai darbo rinkoje įtakos turėjo prasidėjusi ekonominė krizė valstybėse, dėl kurios prastėjo valstybių ekonominė būklė. Nors šiais metais valstybėse nedarbo lygis padidėjo nežymiai, bet Lietuvos darbo rinkoje laisvų vietų skaičius mažėjo („Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“, 2008 m.). Nors 2008 metų pradžioje Latvijoje išliko žemas nedarbo lygis, bet buvo galimybė, jog vis daugiau įmonių gali sumažinti savo veiklos tempus dėl vis dar didelio darbo jėgos trūkumo. Kaip teigia Latvijos komercinių bankų asociacijos analitikai (2008 m.), įmonės šalyje darbo jėgos trūkumo problemą galėjo šalinti naudodamos valstybės investicijas bei ES struktūrinių fondų lėšas, perkvalifikuojant valstybėje esančius bedarbius ir mokant juos būtiniausių profesinių įgūdžių. Tačiau metų pabaigoje Latvijos ekonominė situacija smarkiai pablogėjo – dėl ekonominio nuosmukio sumažėjo gamyba bei

mažmeninė prekyba, bankrutavo nemažai smulkių ir vidutinių įmonių, todėl nedarbo lygis valstybėje pasiekė 7,2 % („Economic and social situation in the Baltic states: Latvia“, 2013 m.).

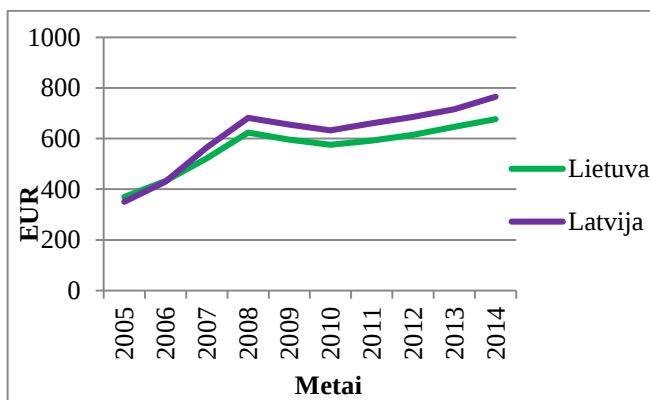
2009 metais ekonominis nuosmukis Lietuvoje bei Latvijoje buvo žymiausias. 1 paveiksle matyti, jog nuo 2008 iki 2009 m. nedarbo lygis abiejose valstybėse išaugo žymiausiai (daugiau kaip 8 %). AB „SEB banko“ analitikai (2009 m.) teigia, jog Lietuvoje įmonės mažino darbuotojų darbo užmokesčius, taip išsaugodamos ne vieną potencialiai naikintiną darbo vietą. Tačiau Lietuvos vyriausybės vaidmuo sprendžiant šią problemą buvo neutralus – nebuvo pakeista nei pašalpų mokėjimo sąlygos, nei minimalaus darbo užmokesčio dydis. Tuo tarpu Latvijos vyriausybė siekė palengvinti blogas nuosmukio pasekmes – pašalpos gyventojams buvo mokamos 9 mėnesius, nepriklausomai nuo jų darbo laiko įmonėje, bet suma buvo palaipsniui mažinama („Economic and social situation in the Baltic states: Latvia“, 2013 m.). Nors 2010 m. metinis nedarbo lygis abiejose valstybėse padidėjo, lyginant su buvusiu lygiu 2009 m., bet metų pabaigoje jau buvo matomi ekonomikos atsigavimo impulsai darbo rinkoje, kurie pamažu lėmė laipsnišką darbo jėgos paklausos didėjimą („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2011 m.).

AB „Swedbank“ finansų analitikai (2011m.) teigia, jog nedarbo lygis aukščiausią tašką pasiekė 2010 metų pradžioje ir nuo to laiko mažėjo. Ši tendencija matoma ir 1 paveiksle. Nuo 2010 metų Latvijos nedarbo lygis mažėjo sparčiau nei Lietuvos ir analizuojamo periodo pabaigoje Latvijos nedarbo lygis sumažėjo iki Lietuvos (skyrėsi tik 0,1 % punktu). 2011 m. nedarbo lygis Latvijoje išliko palyginti aukštas, o tokią jo reikšmę lėmė dvi pagrindinės priežastys, kurias išskiria Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK, 2013 m.) - buvo labai mažai naujų darbo vietų bei daugeliui bedarbių trūko įgūdžių, reikalingų darbui, kurie buvo neprieinami. Tačiau jis pamažu sekančiais metais mažėjo. Nedarbo lygio mažėjimui paskutiniaisiais analizuojamo periodo metais įtaką daro užimtumo valstybėse didėjimas, kuris labiausiai atsigauna paslaugų sektoriuje („Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“, 2011 m.). Darbo rinka tampa lankstesne, taip suteikdama didesnes darbo galimybes – laikinas darbas, darbas ne pilną darbo dieną ir pan.

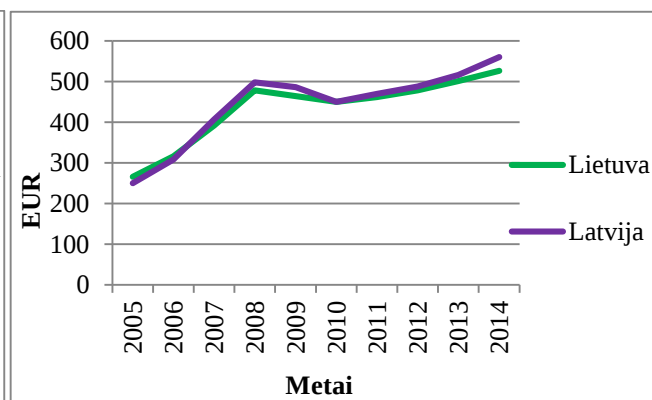
Nors Lietuvoje nedarbo lygis mažėja, o užimtumas didėja, bet, anot Lietuvos banko analitikų (2012 m.), laisvų darbo vietų 2012 m. buvo mažiau nei prieš metus, kurių ypač sumažėjo transporto ir saugojimo, apdirbamosios gamybos bei statybos veiklose. Atsigaunanti ekonomika mažino nedarbą bei stiprino pasitikėjimą, bet neapibrėžtumai dėl ūkio perspektyvų lėmė atsargesnius įmonių lūkesčius. Nors darbo rinkos perspektyvos tiek 2012 m., tiek vėlesniais metais išliko neapibrėžtos, buvo tikimasi, jog padėtis jose ir toliau gerės dėl gerėjančios ekonominės padėties („Lietuvos ekonomikos apžvalga“ 2013 m.). Kaip matoma 1 ir 2 paveiksluose, šie lūkesčiai pasiteisino tiek 2013, tiek 2014 m., nes nedarbo lygis ir toliau po truputį mažėjo, o užimtumas didėjo. Nedarbo lygis bei pats nedirbančiųjų skaičius tolygiai mažėjo dėl stabilaus ūkio augimo. Spartesniam nedarbo lygio mažėjimui Latvijoje, lyginant su Lietuva, įtakos turėjo ir vyriausybės vykdyta politika – buvo smarkiai sumažinti darbo

užmokesčiai, kurie paskatino didesnę darbingo amžiaus žmonių emigraciją („Economic and social situation in the Baltic states: Latvia“, 2013 m.). 2013 m. situacija Latvijos darbo rinkoje gerėjo dėl gerėjančios Latvijos ekonomikos, sparčiai augančio užimtumo šalyje, kuris augo dėl eksporto sektoriuje didinamo darbuotojų skaičiaus („Swedbank ekonomikos apžvalga“, 2013 m.). Taip situacija tiek Lietuvos, tiek Latvijos darbo rinkose pamažu gerėjo, mažindama valstybėse esantį nedarbo lygį bei didindama gyventojų užimtumą.

Vienas iš geriausiai namų ūkių finansinę būklę atspindinčių rodiklių - **darbo užmokestis (DU)**, kuris yra pagrindinis jų pajamų gavimo šaltinis. Darbo užmokestis užtikrina gyventojų galimybes apsirūpinti pirmo būtinumo prekėmis bei paslaugomis. Atliekant darbo užmokesčio analizę, išskiriama bruto ir neto darbo užmokestis. Bruto DU yra ikimokestinis darbo užmokestis, tenkantis vienam darbuotojui, o neto – mokamas darbo užmokestis, atskaičius visus mokesčius, kuris gaunamas ir bruto DU išskaičiavus visus darbuotojo mokamus mokesčius. Neto darbo užmokestis dar vadinamas grynuoju DU (AB Swedbank „Bruto darbo užmokestis“, „Neto darbo užmokestis“). Lietuvos bei Latvijos vidutinių mėnesinių bruto ir neto darbo užmokesčių kitimas 2005 – 2006 metais pavaizduotas 3 ir 4 paveiksluose (Paveikslams naudoti duomenys – 1 priede 9 ir 10 lentelėse). Darbo užmokestis paveiksluose pateiktas eurai – abiejų valstybių statistikos departamentai nepublikuoja duomenų litais ir latais, dėl pasikeitusios nacionalinės valiutos, kuria tapo euras.

3 pav. Darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.

4 pav. Darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.

3 ir 4 paveiksluose matyti, jog tiek Lietuvos, tiek Latvijos darbo užmokestis nuo periodo pradžios sparčiai didėjo. Atsižvelgiant į bruto darbo užmokesčio kitimą, kito ir Neto darbo užmokestis (jis apskaičiuojamas iš Bruto darbo užmokesčio). Darbo užmokestis šalyse didėjo iki 2008 metų, kai ekonomika augo, o prasidėjus ekonominiam sunkmečiui tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje darbo

užmokestis sumažėjo. Realiojo darbo užmokesčio (Neto DU) augimas didino gyventojų perkamąją galią.

Darbo užmokestis Lietuvoje sparčiau didėti pradėjo nuo 2004 metų, kai vyriausybė padidino minimalias bei bazines mėnesines algas. Sekančiais metais ir Latvijos vyriausybė priėmė sprendimą pakelti minimalias mėnesines algas, kurios iki tol šioje valstybėje buvo mažesnės nei Lietuvoje. Latvijoje ji padidėjo iki maždaug 128 EUR, o tuo tarpu Lietuvoje 2005 m. liepos 1 d. minimali mėnesinė alga padidėjo iki 550 Lt (159 EUR) („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2005 m.). Tačiau kaip teigia AB „SEB banko“ finansų analitikai (2005 m.), darbo užmokesčio augimą daugiau lėmė ne vyriausybės padidinti minimalūs mėnesiniai darbo užmokesčiai, bet fundamentalūs veiksniai – padidėjusi emigracija mažino darbo jėgos pasiūlą Lietuvoje, o tai spartino atlyginimų artėjimą prie Europos Sąjungos vidurkio. Nors emigracija Lietuvoje buvo nemaža, bet ji nesukėlė didelių ekonominių problemų valstybėje. Dėl to toliau didėjo darbuotojų darbo užmokestis šalyje. Dėl spartaus ekonomikos augimo bei intensyvios emigracijos Latvijoje, taip pat kaip ir Lietuvoje, didėjo darbo užmokestis, kuris 2007 metais jau buvo didesnis nei Lietuvoje.

2007 m., kaip teigia AB „Swedbank“ finansų analitikai (2007 m.), darbuotojų darbo užmokestis ir toliau didėjo Lietuvoje dėl darbo jėgos trūkumo. Bruto darbo užmokesčio augimo tempai šiek tiek sulėtėjo šiais metais. Tačiau grynasis darbo užmokestis išaugo daugiau nei bruto, nes nuo 2006 m. vyriausybė sumažino gyventojų pajamų mokestį nuo 33 % iki 27 %, kuris vėliau (2008 m.) buvo dar sumažintas iki 24 %. Sekančiais metais darbuotojų darbo užmokestis taip pat padidėjo, bet išaugusi infliacija abiejose valstybėse naikino didžiąją dalį atlyginimų augimo.

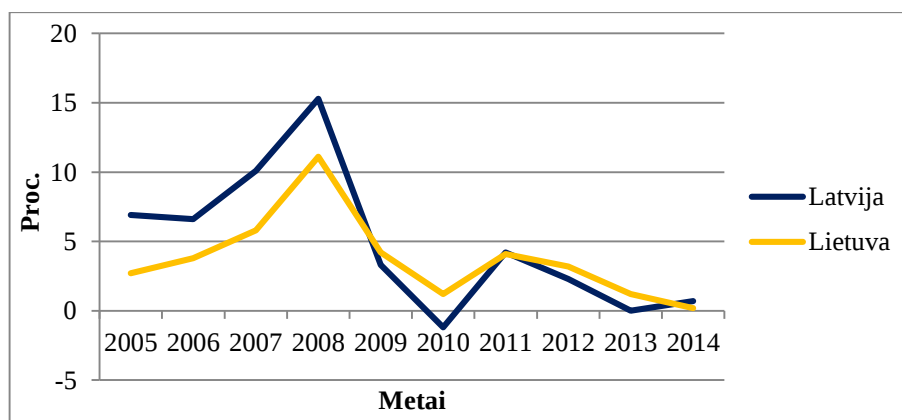
Prasidėjus ekonominiam nuosmukiui Lietuvoje ir Latvijoje (kuris valstybėse prasidėjo 2008 m. pabaigoje), tiek bruto, tiek neto darbo užmokesčiai pradėjo mažėti. Tam įtakos valstybėse turėjo ir sparčiai pradėjęs augti nedarbo lygis (1 pav.). Kaip matoma 3 ir 4 paveiksluose, darbuotojų darbo užmokestis valstybėse mažėjo iki 2010 metų. Ekonominio sunkmečio metu įmonės mažino darbuotojų darbo užmokesčius, taip išsaugodamos ne vieną naikintiną darbo vietą („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2009 m.). 2009 m. Lietuvoje buvo sumažintas gyventojų pajamų mokestis iki 21 %, kuris šiek tiek padidino gyventojų pajamas. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje šiuo periodu padidėjo gyventojams mokami atlyginimai „vokeliuose“, kurie mažino įmonių mokamus mokesčius valstybėms ir taip, anot „Europos Ekonomikos ir Socialinių reikalų komiteto“ analitikų (2013 m.), didino darbuotojų pajamas. Latvijoje 2009 m. didelį darbo užmokesčio bei darbo vietų kritimą lėmė vyriausybės priimtas sprendimas didinti mokesčius („Economic and social situation in the baltic states: Latvia“, 2013 m.).

Ekonominei situacijai valstybėse gerėjant, įmonės neskubėjo didinti darbuotojams darbo užmokesčio. 2010 m. jis netgi sumažėjo, lyginant su 2009 m. 2010 metais nedarbo lygis mažėjo, didėjo darbuotojų paklausa, įmonės kūrė naujas darbo vietas, bet darbo užmokesčio sąlygų nekeitė.

Verslai darbo užmokestį sutiko didinti tik tokiais atvejais, jei rinkoje buvo patiriama tam tikros kvalifikacijos ir patirties darbo jėgos deficitas („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2010 m.).

2010 m. pabaigoje darbo užmokestis vėl pradėjo didėti ir iki analizuojamo periodo pabaigos augo tiek Latvijoje, tiek ir Lietuvoje. Bruto darbo užmokestis abiejose valstybėse augo maždaug vienodai, o realusis darbuotojų darbo užmokestis sparčiau augo Latvijoje. Taip buvo todėl, jog Latvijos ekonomika atsigavo sparčiau po ekonomikos recesijos nei Lietuvos. Taip pat Latvijos vyriausybė su Europos Socialinio fondo pagalba, priėmė kelis sprendimus darbo rinkai, kurie turėjo padėti bedarbiams susirasti darbą, persikvalifikuoti ar net pradėti savo verslą („Economic and social situation in the baltic states: Latvia“, 2013 m.). Gyventojų darbo užmokestis po ekonominio nuosmukio didėjo ne tik dėl atsigaujančių valstybės ūkių, bet ir dėl valstybių priimtų sprendimų kelti minimalias mėnesines algas (Lietuvoje nuspręsta padidinti iki 1000 Lt (289,60 EUR), o Latvijoje – iki 200 Lv (280 EUR)).

Darbo užmokesčio vertė priklauso nuo **infliacijos** valstybėje, kuri tiesiogiai veikia namų ūkių pinigų perkamąją galią. Infliacija atsiranda kai kyla bendras prekių ir paslaugų kainų lygis, kuris sukelia šalies valiutos nuvertėjimą. Infliaciją skatina ir prognozės apie kainų kilimą. Lietuvos ir Latvijos infliacijos lygio, apskaičiuoto remiantis suderintu vartotojų kainų indeksu (SVKI), 2005 – 2014 m. analizės rezultatai pateikti 5 paveiksle (Paveikslas sudarytas pagal 1 priede 11 lentelėje pateiktus duomenis).

5 pav. Infliacijos lygis pagal SVKI Lietuvoje ir Latvijoje 2005 – 2014 m.

Iš paveikslo matyti, jog analizuojamo periodo pradžioje, ypač Latvijoje, buvo aukštas infliacijos lygis, kuris siekė 6,9 %. Didelė infliacija jau 2005 m. kėlė Latvijos vyriausybės susirūpinimą, nes žlugdė euro įvedimo perspektyvas – 2008 m. buvo numatyta pakeisti nacionalinę valiutą. Spartų vartotojų kainų kilimą visų pirma lėmė degalų kainų augimas, kurie vien 2005 m. rugsėjo mėnesį pabrango 10 % („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2005 m.). Taip pat prie kainų kilimo Latvijoje prisidėjo ir drabužių bei avalynės, maitinimo paslaugų, švietimo, kai kurių maisto produktų ir

pan. kainų didėjimas. Nors Latvijos infliacijos lygis buvo aukštas, bet šalies politikai priėmė sprendimą vengti drastiškų priemonių jai suvaldyti, nenorėdami pakenkti sparčiai ekonomikos plėtrai. Tuo tarpu Lietuvoje, skirtingai nei Latvijoje, buvusi infliacija buvo nedidelė – 2.7 %. Pasak AB „SEB banko“ analitikų, kol infliacija neviršija 3 %, ji nekelia esminių verslo bei namų ūkių elgesio pokyčių ir netampa savaiminiu destabilizuojančiu veiksniu. Lietuvoje, panašiai kaip ir Latvijoje, 2005 metais labiausiai pabrango drabužių ir avalynės grupės prekės bei paslaugos, o labiausiai vartotojų kainų indeksą paveikė padidėjusios maisto prekių ir alkoholinių produktų kainos („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2005 m.).

2006 metais infliacija Latvijoje sumažėjo 0,3 % punkto, o Lietuvoje atvirkščiai – padidėjo 1,1 % punkto (žr. 5 pav.). Metų bėgyje Lietuvos infliacija labai svyravo dėl naftos kainų pokyčių, bet vidutinės metinės infliacijos padidėjimą labiausiai nulėmė metinis transporto, sveikatos priežiūros, energetikos bei maisto pramonės sektorių kainų augimas. Taip pat infliacijos didėjimui įtakos turėjo žalos padaręs gaisras „Mažeikių naftos“ perdirbimo įmonei, dėl kurio laikinai išaugo suskystintų dujų kainos Lietuvoje („Baltijos regiono apžvalga“, 2006 m.). Infliacijos padidėjimo pasekmė buvo tai, jog Europos institucijos atmetė valstybės prašymą įsivesti eurą nuo sekančių metų. Tuo tarpu Latvijoje, nors infliacija šiek tiek sumažėjo, bet vis tiek išliko aukšta.

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje buvusi infliacija 2006 m. sparčiai padidėjo 2007 metais. Bendrai infliacijos augimui abiejose valstybėse įtakos turėjo pasaulinės tendencijos – didėjančios naftos, grūdų kainos („Baltijos regiono apžvalga“, 2007 m.). Lietuvoje infliacija augo sparčiai didėjant maisto produktų, būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro prekių bei paslaugų grupių kainoms. Kaip teigia AB „Swedbank“ finansų analitikai (2007 m.), būtiniausių prekių bei paslaugų grupės kainų augimas Lietuvoje visus metus išliko vartotojų kainų indekso augimo varomoji jėga, kurios poveikis labiausiai buvo jaučiamas mažas pajamas gaunančioms šeimoms. Latvijoje infliaciją, be prekių ir paslaugų kainų didėjimo, skatino ir tabako gaminiams taikomas akcizo mokestis, kuris buvo įvestas siekiant atitikti minimalius Europos Sąjungos reikalavimus („Baltijos regiono apžvalga“, 2007 m.). Akcizo mokestis metinę infliaciją Latvijoje padidino 1,01 % punkto.

2008 metais infliacija abiejose valstybėse pasiekė aukščiausią tašką visu analizuojamu laikotarpiu (Latvijoje – 15,3 %, Lietuvoje – 11,1 %). Jau metų viduryje toks infliacijos padidėjimas darė įtaką realaus darbo užmokesčio augimui bei prisidėjo prie gyventojų perkamosios galios sumažėjimo. Infliacijos augimui Lietuvoje įtakos turėjo tie patys veiksniai kaip 2007 metais – pabrangę maisto produktai bei nealkoholiniai gėrimai, būsto, vandens, elektros, dujų bei kito kuro pabrangimas, transporto grupės prekių ir paslaugų kainų didėjimas („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2008 m.). Tačiau Latvijoje nuo 2008 metų vidurio infliacija pamažu mažėjo, nors metų gale išliko aukšta. Kainų augimas Latvijoje pamažu pradėjo silpnėti dėl prastėjusių lūkesčių, silpnėjusios

vartotojų perkamosios galios, mažesnio paklausos spaudimo, naftos kainų kritimo, kurios krito dėl globalinio finansinio nestabilumo („Baltijos šalių apžvalga“, 2008 m.).

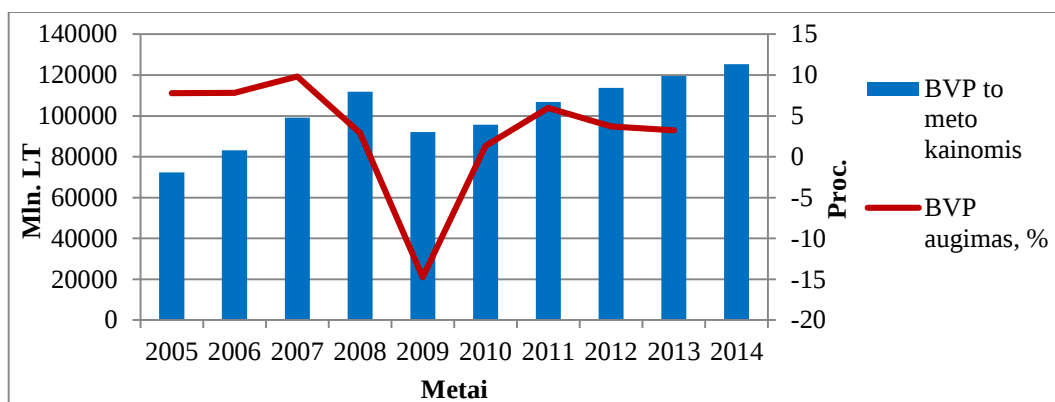
Prasidėjus ekonominiam nuosmukiui valstybėse galimybės kelti kainas buvo ribotos. Todėl Lietuvoje ir Latvijoje 2009 m. prasidėjo defliacija (kainų kritimas), kuri tęsėsi iki 2010 m. Lietuvoje defliacijai įtakos turėjo kainų mažėjimas mažmeninėje prekyboje, apgyvendinimo paslaugose bei restoranų sektoriuose, taip pat administruojamų elektros ir dujų kainų kritimas („Ekonomikos apžvalga: Lietuva“, 2009 m.). Gyventojų perkamoji galia taip pat ir toliau mažėjo dėl pokyčių darbo rinkoje (darbo užmokesčio mažėjimo). Defliacijos Latvijoje procesas 2009 m. bėgyje šiek tiek sulėtėjo, o tam įtakos turėjo kilusios automobilių kuro kainos, taip pat alkoholio akcizo padidėjimas.

2010 metų antroje pusėje Lietuvoje vėl prasidėjo vartotojų kainų infliacijos procesas (baigėsi defliacija). Šių metų pradžioje kainų kilimą valstybėse skatino pasaulinių kainų pokyčiai (naftos kainos). Taip pat metų pabaigoje pabrango būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro grupės prekės bei paslaugos, taip pat brango maisto produktai bei nealkoholiniai gėrimai, transporto prekės bei paslaugos, drabužiai ir avalynė bei ryšių prekės ir paslaugos („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2009 m.). 2010 metais pasibaigusi ekonominė krizė valstybėse lėmė infliacijos didėjimą, kuri 2011 m. abiejose valstybėse pasiekė 4 % (infliacijos kitimas matomas 5 paveiksle). Šiais metais, dėl atsigaunančios ekonomikos, augo tos pačios prekių grupės kaip ir 2010 m. Bet infliacijos augimo lėtėjimą metų pabaigoje lėmė buvusios žemesnės pasaulinės žaliavų kainos, kurios veikė infliaciją tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje („Ekonomikos apžvalga: Lietuva“, 2011 m.). Lietuvoje infliacija taip pat šiek tiek sumažėjo dėl lėtesnio maisto brangimo. Didėjo nerimas dėl pasaulinių ekonomikos perspektyvų, todėl mažiau kilo naftos kaina per metus, dėl ko sumažėjo degalų metinis brangimas Lietuvoje bei taip sumažėjo degalų įtaka infliacijai („Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“, 2011 m.).

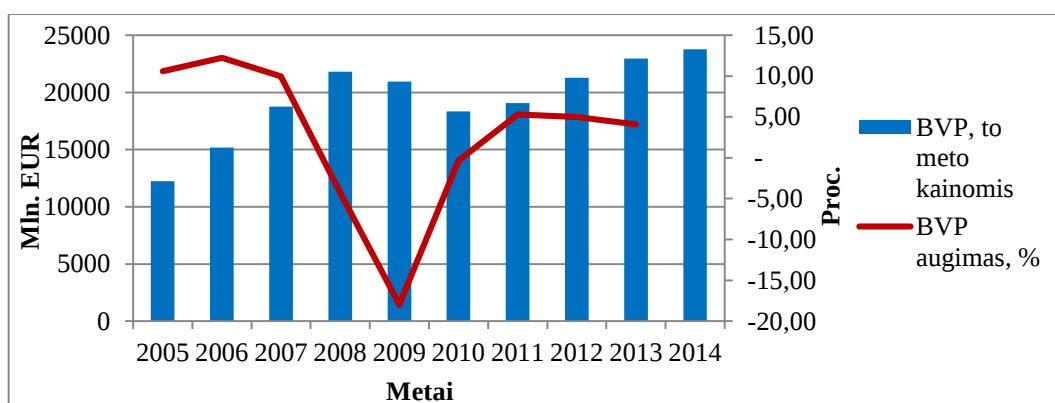
Infliacija Lietuvoje nuo 2011 m. iki analizuojamo periodo pabaigos mažėjo (2014 m. buvo 0,2 %), o Latvijoje – nuo 2013 m. pradėjo didėti. 2012 m. pagrindinė infliacijos varomoji jėga Lietuvoje išliko pokyčiai pasaulinėse produktų bei žaliavų rinkose, bet įtaką darė ir kainų pokyčiai valstybėje – dėl pakilusios naftos kainos „Lietuvos dujos“ namų ūkiams padidino dujų kainas maždaug 22 % („Ekonomikos apžvalga: Lietuva“, 2012 m.). Palankūs žaliavų kainų pokyčiai ir toliau darė įtaką tiek Lietuvos, tiek Latvijos infliacijoms. Infliacijos mažėjimui svarbiausios įtakos 2013 m. turėjo pigesni maisto produktai, mažesnė naftos kaina bei stipresnis euras, kurie lėmė tai, jog Lietuvos infliacijos lygis buvo žemiausias nuo analizuojamo laikotarpio pradžios (žr. 5 pav.).

Infliacija yra glaudžiai susijusi su vienu svarbiausių makroekonominių rodiklių - **bendrojo vidaus produktu (BVP)**, kuris atspindi visos valstybės ekonomikos kitimą. BVP apima valstybės išlaidas, neparduotas prekes, namų ūkių vartojimą, statinius bei užsienio prekybos balansą. Lietuvos ir Latvijos bendrojo vidaus produkto analizės rezultatai pateikti 6 ir 7 paveiksluose, kuriuose vaizduojama 2005 – 2013 m. bendrasis vidaus produktas to meto kainomis, bei BVP augimas %.

Abiejuose paveiksluose trūksta 2014 metų BVP augimo % - Pasaulio bankas jo duomenų kol kas nepublikuoja. Taip pat dėl 2014 metais pasikeitusios nacionalinės valiutos Latvijoje, BVP vertės pateikiamos tik eurai, nėra BVP duomenų latais (BVP duomenys pateikti 2 priede 12 lentelėje).

6 pav. Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP), to meto kainomis, ir jo augimas % 2005 – 2014 m.

7 pav. Latvijos bendrasis vidaus produktas (BVP), to meto kainomis, ir jo augimas % 2005 – 2014 m.

6 ir 7 paveiksluose matyti, jog bendrasis vidaus produktas iki 2008 metų sparčiai augo tiek Lietuvoje, tiek ir Latvijoje. Nors abiejose valstybėse BVP augo, tačiau Latvijos BVP augimo tempai buvo intensyvesni. Lietuvoje BVP 2006 m. padidėjo 0,04 % punkto lyginant su 2005 m., o tuo tarpu Latvijoje – net 1,63 % punkto. AB „SEB banko“ finansų analitikai (2005 m.) teigia, jog Lietuvos ekonominė būklė 2005 m. buvo tik patenkinama, nes tuo metu valstybę veikė įtemta tarptautinė situacija (paukščių gripo epidemijos baimė, nepastovios ir aukštos naftos kainos, politinio bendradarbiavimo stoka Europos Sąjungoje bei euro zonos ekonomikos plėtros kliūtys). Tuo tarpu apie Latvijos ekonomiką daugelis ekspertų jau 2005 m. kalbėjo, jog valstybė yra ties „perkaitimo“ riba. Tačiau abi valstybės turėjo bendrą pranašumą – pagrindinis ekonomikos kilimo variklis buvo vidaus

rinka, o eksportas vaidino antraeilį vaidmenį („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2005 m.). BVP augimą svarbiausias skatinęs veiksnys tuo metu buvo galutinio privataus vartojimo išlaidos.

Latvijos BVP augimas jau 2006 m. pradėjo mažėti, kai tuo tarpu Lietuvos bendrasis vidaus produktas toliau augo – 2007 m. jis padidėjo maždaug 2 % punktais. Nepaisant 2006 m. antroje metų pusėje Lietuvoje buvusio sulėtėjimo, kurį nulėmė sumažėję naftos perdirbimo veiklos pajėgumai, nepalankios oro sąlygos žemės ūkiui, planinis remontas ir nenumatytas gedimas Ignalinos atominėje elektrinėje, ekonomikos augimas šalyje išliko labai spartus („Lietuvos Banko makroekonominės prognozės 2007 – 2008 m.“, 2007 m.). Lietuvos ekonomikos augimas ir toliau buvo skatinamas sparčiai augančių namų ūkių pajamų, palankių kreditavimo sąlygų, kurios skatino ekonomiką. Latvijos BVP augimą skatino precedento neturintis užimtumo padidėjimas („Baltijos šalių apžvalga“, 2007 m.). Taip pat Latvijos BVP didėjo dėl reikšmingo investicijų bei privataus vartojimo augimo, kuris buvo nulemtas įplaukų iš užsienio kapitalo. Tačiau toks Latvijos augimas buvo labai nesubalansuotas, o tai buvo svarbi valstybės ekonomikos problema. 2007 m. III ketvirtį Lietuvos ekonomikos augimas buvo spartesnis nei metų pradžioje, dėl ko Lietuva išsiskyrė iš kitų Baltijos valstybių. Tačiau dėl valstybėje didėjančios infliacijos bei einamosios sąskaitos deficito, spartus BVP augimas ir Lietuvą artino prie „kietojo nusileidimo“ scenarijaus.

2008 metais Lietuvos BVP augimas sulėtėjo iki 2,6 % („Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“, 2008 m.). Maždaug pusę BVP augimo tais metais lėmė „Mažeikių naftos“ darbas visu pajėgumu, dėl kurio rafinuotų naftos produktų gamybos sukuriama pridėtinė vertė augimas sudarė 80 % („Lietuvos banko metų ataskaita“, 2008 m.). Tačiau šis efektas buvo trumpalaikis ir jau sekančiais metais išblėso. Bendrasis vidaus produktas 2008 metais mažėjo dėl staigesnio ir gilesnio Lietuvos ūkio plėtos lėtėjimo, mažėjusios gyventojų perkamosios galios (kuri mažėjo dėl augusios infliacijos), nors 2008 m. nominaliųjų pajamų augimas dar nelėtėjo („Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“, 2008 m.). Taip pat šalies bendrasis vidaus produktas mažėjo ir dėl įtemptos išorinės aplinkos – realusis BVP mažėjo ir JAV, visose didžiosiose Europos valstybėse. Jau metų pabaigoje Lietuvos ekonomikoje įvyko lūžis ir šalyje prasidėjo recesija. AB „SEB banko“ finansų analitikai (2009 m.) teigia, jog 2008 m. spalio – gruodžio mėn. smuko daugelis valstybės ekonomikos sričių – statybos (10,3 %), žuvininkystės bei žemės ūkio (5,2 %), pramonės ir energetikos, prekybos, transporto ir ryšių (2,4 %).

Tuo tarpu Latvija buvo pirmoji valstybė iš Baltijos šalių, patyrusi ekonominį nuosmukį. Atliktoje bendrojo vidaus produkto analizėje, kuri pateikta 7 paveiksle, matyti, jog BVP augimas mažėjo sparčiau nei Lietuvos (6 pav.). Latvijos finansų ministerija (2014 m.) teigia, jog nuo 2008 iki 2010 metų Latvijos ekonomika išgyveno didžiausią nuosmukį pasaulyje, kai bendrojo vidaus produkto kritimas pasiekė 21 %. Jam didelės įtakos turėjo dėl pasaulinės ekonominės krizės sumažėjusios įplaukos iš užsienio kapitalo.

2009 m. tiek Lietuvos, tiek Latvijos ekonomikoms buvo sunkiausi ekonominio nuosmukio metai. Lietuvos banko analitikai (2009 m.) teigia, jog Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP) per metus sumažėjo 12,6 %. Nepaisant to, Lietuvos BVP kritimas vis tiek išliko mažiausias iš visų Baltijos valstybių. Latvijos BVP kritimas buvo didžiausias – 2009 m. nukrito 18 % („Economic situation in Latvia“, 2014 m.). Pagrindinės Lietuvos BVP kritimo priežastys šiais metais buvo spartesnis investicijų bei vartojimo kritimas, o Latvijos – mažmeninės prekybos bei gamybos kritimas ir vyriausybės išlaidų mažėjimas. Lietuvoje grynasis eksportas išliko veiksniu, švelninusiu valstybės ekonominį nuosmukį, kadangi prekių ir paslaugų eksportas krito lėčiau nei importas („Finansinio stabilumo apžvalga 2010 m.“, 2010 m.). Visų Lietuvos ekonomikos sektorių padėtis 2009 metais išliko labai prasta, bet labiausiai pridėtinė vertė sumažėjo statybos, prekybos, pramonės ir energetikos, transporto ir ryšių paslaugų, finansinio tarpininkavimo ir nekilnojamojo turto bei kito verslo paslaugų įmonėse. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, 2009 metais labiausiai smuko apdirbamosios pramonės, mažmeninės prekybos, statybos, restoranų ir viešbučių, bei paslaugų sektoriai („Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m.“, 2009 m.). Taip pat Latvijos ekonomikos lėtėjimą krizės metu veikė ir privataus Latvijos banko „Parex“ nacionalizavimas, kuris susidūrė su finansinėmis problemomis ir kreipėsi pagalbos į valstybę.

Sulėtėjus ūkio plėtrai abiejose šalyse, krito ir darbuotojų poreikis, sulėtėjo metinio darbo užmokesčio augimas, padidėjo nedarbo lygis, taip pat sumažėjo kreditavimo apimtys bei padidėjo namų ūkių taupymas, siekiant apsaugoti nuo nenumatyto pajamų sumažėjimo ar netekimo. 2009 metų pabaigoje Lietuvos ekonomika pamažu stabilizavosi – BVP paskutinįjį metų ketvirtį nebemažėjo lyginant su ankstesniu metų ketvirčiu. 6 ir 7 paveiksluose matyti, jog sekančiais metais tiek Lietuvos, tiek Latvijos bendrasis vidaus produktas padidėjo, o taip pat ir BVP augimas pakeitė kryptį (iš kritimo pradėjo augti). Anot AB „Swedbank“ finansų analitikų (2010 m.), Lietuvos ekonomiką iš nuosmukio traukė į eksportą orientuotas pramonės sektorius, kurio rezultatai pamažu gerėjo dėl išaugusios paklausos Europos Sąjungos valstybėse. 2010 metais, po dviejų metų pertraukos, statybų verslas pamažu atsigavo ir jo metinė pridėtinė vertė padidėjo 6,4 %. Šiais metais po truputį atsigavo ir kiti ekonomikos sektoriai, sukurdami daugiau pridėtinės vertės nei 2009 metais, o tai gerino šalies BVP.

Latvijai, siekiant stabilizuoti finansų sektorių, buvo reikalinga parama iš Europos Sąjungos. Taip Tarptautinis Valiutos fondas patvirtino valstybei 27 mėnesių Stabilizavimo programą, kurios vienas pagrindinių reikalavimų – griežtinti valstybės biudžeto politiką („Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m.“, 2009 m.). Todėl Latvija, norėdama pagerinti ekonominę situaciją valstybėje, vykdė drastišką išlaidų mažinimo politiką. Tačiau net mažindama valstybės išlaidas, Latvijos vyriausybė išplėtė ir pagerino pagalbą bedarbiams bei pinigines išmokas skurdžiausiems šalies gyventojams („Economy of Latvia: 2008 – 2014“, 2014 m.). Latvijos ekonomika pradėjo augti jau 2010 metų antroje pusėje (7 pav.). Kaip vienas iš ekonomikos stabilizavimo rezultatų, buvo fiksuoto nacionalinės valiutos kurso su

euru išlaikymas, kartu su palankia Latvijos išorinės rinkos padėtimi bei pasitikėjimo rinka padidėjimu. 2011 m. kreditoriams susirūpinimą kėlė Latvijos vyriausybės sprendimas gelbėti bankrutuojančią „airBaltic“ avialinijų kompaniją, kurios gelbėjimo kaina buvo lygi 0,4 % šalies BVP. Taip pat šiais metais žlugo 11-as pagal dydį Latvijos bankas „Latvijas Krajbanka“. Šio banko veiklos nutraukimas parodė, jog valstybėje yra reikalinga geresnė finansinė priežiūra („Economy of Latvia“, 2012 m.). Tačiau, nepaisant šių įvykių, Latvijos ekonomika toliau sparčiai gerėjo ir valstybė, iš sunkiausiai ekonominį nuosmukį patyrus šalies Europoje, tapo šalimi su dinamiškiausiai augančia ekonomika visoje Europos Sąjungoje.

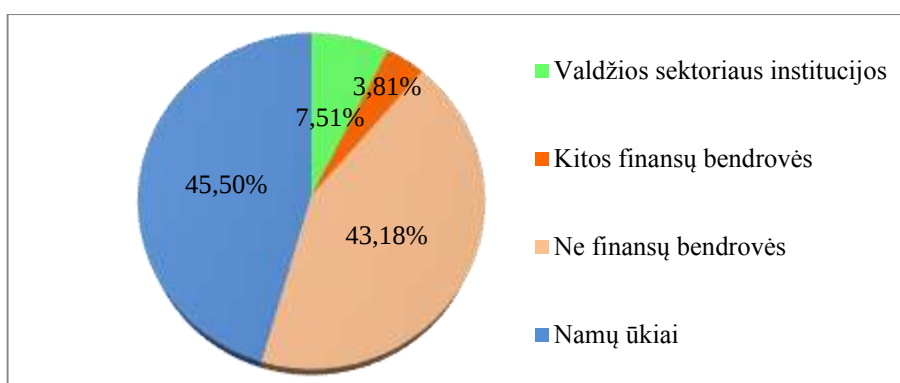
Lietuvos ekonomika, kaip ir Latvijos, vėlesniais metais gana sparčiai augo po ekonominio nuosmukio. Tačiau šis atsigavimas, lyginant su Latvija, buvo kiek lėtesnis. 2011 m. tam įtakos turėjo užsitęsusi euro zonos skolų krizė bei penkto pagal dydį Lietuvoje banko AB „Snoras“ bankrotas („Lietuvos makroekonomikos apžvalga“, 2011 m.). Dėl šio banko veiklos nutraukimo valdžios institucijoms teko koreguoti sekančių metų valstybės biudžeto planą. Tačiau, kaip teigia AB „SEB banko“ finansų analitikai (2012 m.), didžiausi makroekonominiai disbalansai buvo likviduoti valdžios pastangomis arba išnyko dėl objektyvių veiksnių. Šalies ekonominė situacija ir toliau gerėjo - 2012 m. trečią ketvirtį valstybės BVP padidėjo 4,4 %, lyginant su 2011 m. tuo pačiu ketvirčiu.

Nuo 2012 metų Lietuvos BVP augimas šiek tiek sulėtėjo, nors BVP rezultatai išliko geri. Viena iš ekonomikos lėtėjimo priežasčių buvo antrojo lietuviško banko AB „Ūkio banko“ veiklos nutraukimas, bet jis tokios didelės įtakos šalies ekonomikai, kaip banko AB „Snoras“ bankrotas, neturėjo. Taip pat anot AB „SEB banko“ finansų analitikų (2013 m.), ekonomikos augimas lėtėjo dėl lėtesnės eksporto bei pramonės plėtros, kurios dar nepajėgė atsverti vidaus rinkos pagyvėjimas. Lietuvos eksportas 2013 m. mažėjo dėl Rusijos taikomų ribojimų importui ir darbo užmokesčio bei energijos sąnaudų didėjimo, bet Lietuvos ūkio raida išliko stabili. 2014 m. eksportas į Rusiją, nepaisant visų ribojimų, atsigavo ir pasiekė beveik 22 % viso valstybės eksporto („Makroekonominės būklės apžvalga“, 2014 m.). Tiek Latvijos, tiek Lietuvos namų rinka dėl nacionalinės valiutos pakeitimo, prieš euro įvedimą gyveno padidinto nervingumo režimu. 2014 metais namų ūkių bei įmonių lūkesčiai blogėjo, todėl namų ūkiai pradėjo atsargiau vartoti, o įmonės investuoti apdairiau. Todėl Lietuvos banko analitikai (2014 m.) prognozuoja, jog vidaus paklausos ir BVP santykis, pastaruoju metu nuosekliai didėjęs, iš esmės nusistovės. Latvijos BVP augimas 2014 metais taip pat susilpnėjo, o tai iš esmės lėmė situacija išorinėje rinkoje – Rusijos rublio nuvertėjimas bei Rusijos ir Ukrainos konfliktas. Dėl šių veiksnių įtakos silpnėjo įmonių investicijos bei lūkesčiai, ypač eksporto sektoriuje, ir taip atsivėrė dėl euro įvedimo kilusį greitą augimą („Country report Latvia 2015“, 2015 m.).

1.2. Lietuvos ir Latvijos bankų suteiktų paskolų pagal skolininkus 2005 – 2014m. analizė

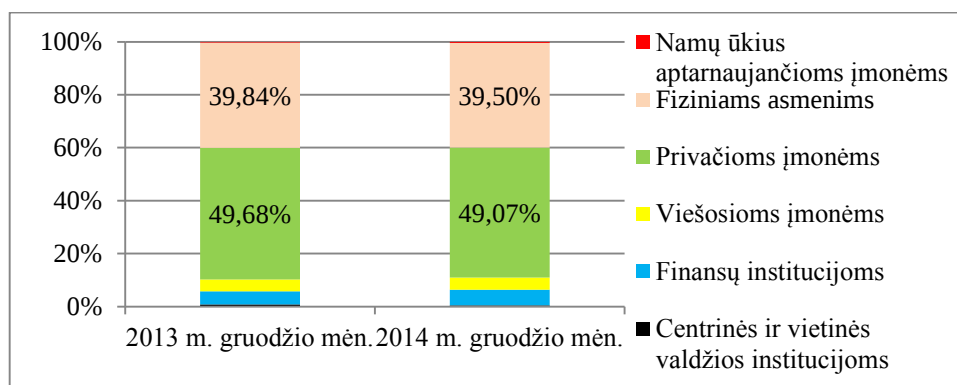
Namų ūkiais, anot AB „Swedbank“, laikomi fiziniai asmenys, šeimos, turinčios bendrą buitį bei finansus. Namų ūkių finansai yra svarbi ekonomikos dalis, kadangi fizinių asmenų vartojimas daro įtaką verslui, taip pat jų sugebėjimas valdyti savo finansus gali paveikti finansinių institucijų veiklą (namų ūkiai gali tapti nemokiais). Dideli namų ūkių finansiniai sunkumai turi neigiamą įtaką ir visai valstybei, nes valstybė privalo gyventojams padėti skirdama finansinę paramą, o tai didina valstybės išlaidas.

Gerėjanti namų ūkių finansinė padėtis suteikia galimybę jiems gerinti ir savo buitį. Tačiau dažnai savų lėšų tam neužtenka, todėl fiziniai asmenys kreipiasi į finansines institucijas, norėdami gauti papildomų lėšų. Lietuvos banko pateiktoje pagrindinių bankų veiklos rodiklių ataskaitoje (2014 m. IV ketv.) matoma, jog šiuo metu namų ūkiams suteiktos paskolos sudaro 45,50 % visų bankų suteiktų paskolų bei išankstinių apmokėjimų (8 pav.).

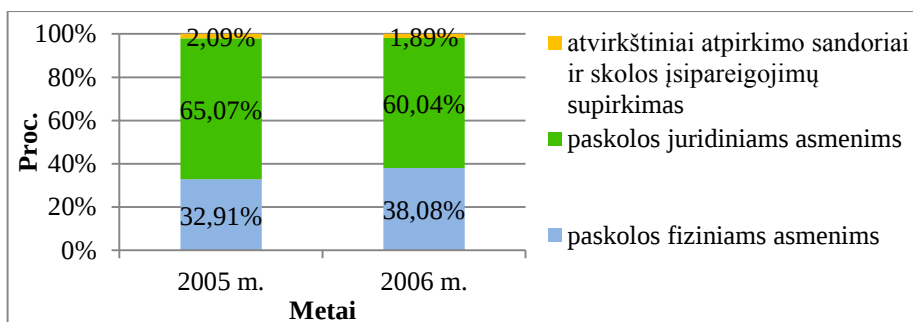
8 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos ir kiti išankstiniai mokėjimai 2014 m. IV ketv.

Iš 8 paveikslo matyti, jog daugiausia paskolų bei išankstinių apmokėjimų 2014 metų paskutinįjį ketvirtį buvo suteikta namų ūkiams bei ne finansų bendrovėms. Tačiau lyginant Lietuvos paskolų portfelį su Latvijos bankinių paskolų portfeliu, situacija Latvijoje yra kiek kitokia. Šiuo metu Latvijoje namų ūkiams suteiktų paskolų dalis yra kiek mažesnė – paskolos namų ūkiams sudaro 39,50 % visų bankų suteiktų paskolų portfelio. Pagrindiniai bankų skolininkai Latvijoje yra privačios įmonės, jų paskolų dalis tiek 2013 m. pabaigoje, tiek ir 2014 m. pabaigoje sudarė apie 50 % visų paskolų (6 pav.). Taip pat šios valstybės pateikiamose bankų veiklos rodiklių ataskaitose yra išskiriama daugiau bankų skolininkų grupių nei Lietuvoje. Bankinės paskolos Latvijoje skaidomos į 6 grupes: paskolos namų ūkiams aptarnaujančioms įmonėms, fiziniams asmenims, privačioms įmonėms, viešosioms įstaigoms, finansų institucijoms bei centrinės ir vietinės valdžios institucijoms. Visos jos pateiktos 9 paveiksle.

9 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2013 m. gruodžio pab. - 2014 m. gruodžio pab.

Tiek Lietuvos, tiek Latvijos suteiktų bankinių paskolų didelė dalis buvo paskolos namų ūkiams bei privačioms įmonėms, tik vienoje šalyje didesnę dalį sudarė paskolos namų ūkiams, o kitoje – privačioms įmonėms. Tačiau ne visuomet fiziniams asmenims suteiktos paskolos sudarė tokią didelę dalį visų tiek Lietuvos, tiek ir Latvijos bankų. Štai 10 paveiksle pavaizduota kaip 2005 – 2006 m. Lietuvos bankų suteiktos paskolos pasiskirstė tarp fizinių, juridinių asmenų ir atvirkštinių atpirkimo sandorių bei įsipareigojimų supirkimo. Lietuvos bankų asociacijos pateikiamose tų metų pagrindinių bankų veiklos rodiklių lentelėse, visos bankų suteiktos paskolos išskaidomos tik į šias 3 grupes.

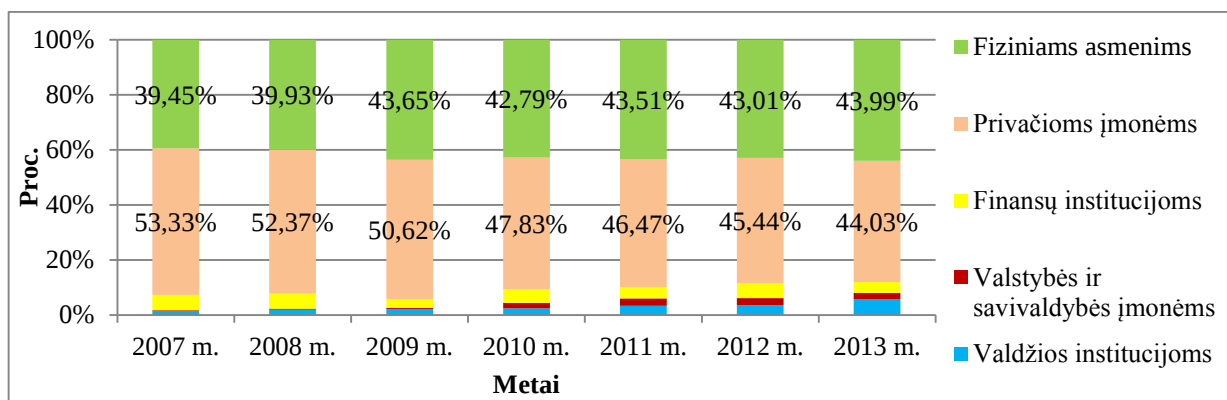

10 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2005 m. gruodžio pab. - 2006 m. gruodžio pab.

Iš 10 paveikslo matyti, kad daugiausia Lietuvos bankinių paskolų bendroje paskolų struktūroje suteikta juridiniams asmenims, tiek 2005 m., tiek ir 2006 m. Tačiau fiziniams asmenims suteiktų paskolų dalis padidėjo 2006 m., o juridinių asmenų suteiktų paskolų dalis sumažėjo. Namų ūkiams suteiktų paskolų dalis sparčiau didėjo nei juridiniams asmenims. Taip yra todėl, kad didėja fizinių asmenų polinkis skolintis dėl gerėjančios jų finansinės padėties.

Lietuvos namų ūkių skolinimasis ir vėlesniais metais didėjo, lyginant su visomis Lietuvos bankų suteiktomis paskolomis. 11 paveiksle vaizduojama 2007 m. – 2013 metų Lietuvos bankų suteiktų

paskolų pasiskirstymas. Tačiau šiame paveiksle jau pateikiama 5 grupės, į kurias suskirstyta visi bankų skolininkai. Pagal Lietuvos bankų asociacijos pateikiamus pagrindinių bankų veiklos rodiklius, bankų skolininkų grupės 2007 m. - 2013 metais suskaidomos į smulkesnes grupes nei 2005 – 2006 m. ataskaitose. Visos grupės matomos 11 paveiksle. Tačiau į šį paveikslą netraukiama iš visų suteiktų paskolų skolos įsipareigojimų supirkimo (faktoringo) dalis, taip pat atvirkštinių atpirkimo sandorių (balansine verte) dalis bei suteiktų paskolų dalis finansų grupės įmonėms (Paveikslams naudoti duomenys pateikti 3 priedo 13 lentelėje).

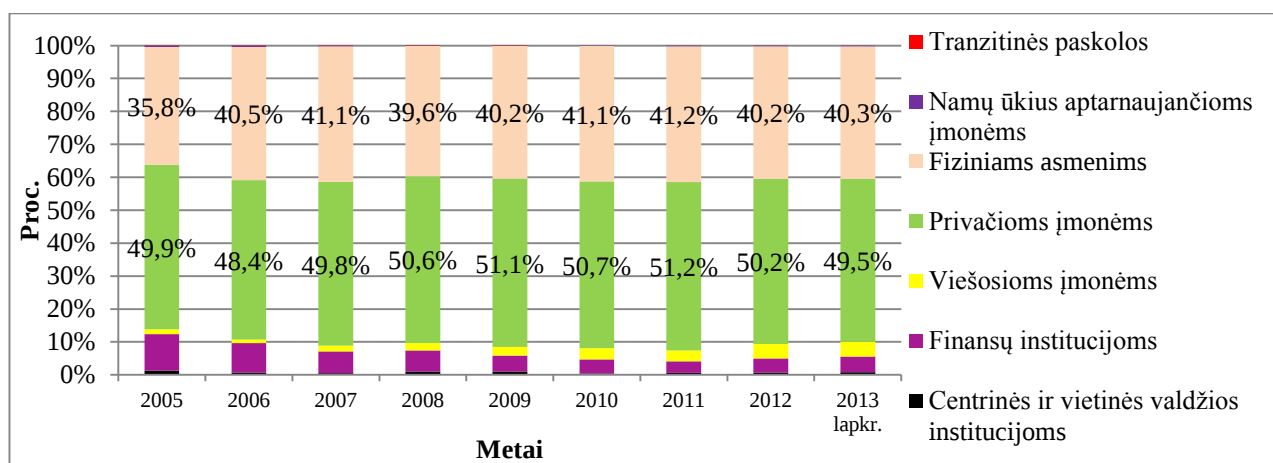
11 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2007 m. gruodžio pab. - 2013 m. gruodžio pab.

Atlikus analizę matyti, jog namų ūkių paskolos bendroje Lietuvos bankinių paskolų struktūroje periodo pabaigoje, lyginant su periodo pradžia, išaugo 4,54 %. Tačiau ne visais metais namų ūkių paskolų dalis bankų suteiktų paskolų portfelyje vienodai didėjo. 2010 m. lyginant su 2009 m. tiek namų ūkių, tiek privačių įmonių paskolų dalis žymiai sumažėjo. Šiam paskolų mažėjimui įtakos turėjo vis dar išlikusi prasta ekonominė situacija, vis dar augantis nedarbo lygis, mažėjantis darbo užmokestis. Kaip teigiama AB „Swedbank“ „Ekonomikos apžvalgoje: Lietuva“ (2010 m.), dėl šių priežasčių vidaus paklausa išliko silpna. Tačiau 2009 m. pabaigoje pamažu Lietuvos ekonomika stabilizavosi po gilaus nuosmukio, buvusio tiek metų pradžioje, tiek ir ankstesniais metais.

2011 m. Lietuvos ekonomika po truputį atsigavo ir, kaip teigiama Lietuvos Banko pateikiamoje „Lietuvos ekonomikos apžvalgoje 2011m.“ (2011 m. lapkritis), šių metų trečiąjį ketvirtį ekonomika augo truputį greičiau nei ankstesnįjį. Gerėjanti ekonomika bei skolininkų finansinė būklė leido jiems drąsiau priimti finansinius įsipareigojimus, kurie, kaip matoma 8 paveiksle, 2011 m. padidėjo (namų ūkių paskolų dalis). Sekančiais metais Lietuvos ekonominė situacija taip pat gerėjo. Skirtingais metų ketvirčiais augimas buvo kiek spartesnis, arba lėtesnis, tačiau bendra tendencija išliko vienoda. Štai 2012 m. II ketvirtį ekonomikos augimas buvo santykinai silpnas dėl vienkartinės veiksnio, tokių kaip planinių remonto darbų naftos perdirbimo bendrovėje „Orlean Lietuva“ („Ekonomikos ir NT rinkos apžvalga 2012/2013“, 2012 – 2013 m.). Ekonominės situacijos Lietuvoje gerėjimas lėmė

didesnį bankų paskolų rinkos stabilizavimąsi, nors nenoras skolintis vis dar buvo jaučiamas. Taip buvo ne tik dėl bankų klientų išlikusio nepasitikėjimo, bet ir dėl pačių bankų – jie tapo atsargesni suteikdami naujus kreditus.

Lietuva ir Latvija yra kaimyninės valstybės ir jų ekonomikos yra glaudžiai susijusios, nemaža dalis Lietuvos produktų eksportuojama į Latviją, taip pat, kaip teigiama Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijoje, nemaža dalis Lietuvoje vykdomų investicijų yra iš Latvijos ir pan. Abi valstybės daro svarbią įtaką viena kitai, tačiau ar vienodai kinta šių valstybių bankinių paskolų portfelio struktūra. Latvijos bankų suteiktų paskolų pagal pagrindines skolininkų grupes analizė pateikta 12 paveiksle (duomenys paveikslui iš 4 priedo 16 lentelės).

12 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos 2004 m. gruodžio pab. - 2013 m. lapkričio pab.

Atlikus analizę matyti, jog analizuojamo periodo pradžioje Latvijos bankų suteiktos paskolos namų ūkiams sudarė tik 35 % visų paskolų, o jau sekančiais metais išaugo iki 40% bendros bankų paskolų portfelio dalies. Namų ūkių paskolų dalies augimui Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, įtakos turėjo ekonomikos augimas bei gyventojų ir įmonių optimizmas. Kaip teigiama DNB banko „Baltic Rim Economies: Growth and Constraints (2007)“ apžvalgoje (2007 m.), Lietuvos namų ūkių bei įmonių paskolų portfelio prieaugis 2006 metų viduryje ėmė mažėti, o Latvijoje tuo metu buvo priešingai – gyventojų ir įmonių aktyvumas imant naujas paskolas nesumenko. Nors Latvijoje tuo metu buvo kiek aukštesnės paskolų palūkanų normos nei kitose šalyse, tačiau tai neturėjo įtakos skolinimuisi.

Taip pat šiame leidinyje teigiama, jog paskolų gyventojams portfelis tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje kilo sparčiau nei įmonių, o pagrindinė to priežastis tuo metu buvo būsto paskolos, kurios sudarė didžiąją dalį namų ūkių paskolų portfelio. Paklausa būsto finansavimui tuo metu buvo vienas pagrindinių bankinio sektoriaus augimo variklių. Taip buvo dėl palankių nekilnojamojo turto kreditavimo sąlygų – žemos palūkanų normos, išaugęs maksimalus paskolos grąžinimo terminas bei

beveik nulį pasiekusi vidutinė minimali pradinė įmoka („Baltic Rim Economies: Growth and Constraints (2007)“, 2007 m.).

2007 m. prasidėjusi krizė JAV, dėl rizikingų būsto paskolų, atsiliepė ir Lietuvos bei Latvijos ekonomikoms. Tuo metu įsivyravo panika ne tik šiose Baltijos šalyse, bet ir visoje Europoje, dėl kurios augo pinigų kaina. Namų ūkių paskolų augimas pradėjo lėtėti, jam įtakos turėjo numatomas ūkio plėtros lėtėjimas, aukštos palūkanų normos bei prastėjantys gyventojų lūkesčiai („Baltic Rim Economies: Growth and Constraints (2008)“, 2008 m.). Taip pat šiais metais, dėl prasidėjusios krizės JAV bei panikos Europoje, sugriežtėjo bankų kreditavimo sąlygos ir pabrango paskolų aptarnavimas. Todėl, lyginant su 2006 metais, 2007 m. paskolų portfelio namų ūkiams metinis augimo tempas Latvijoje sumažėjo daugiau nei trečdaliu. Lietuvoje taip pat namų ūkio paskolų portfelio augimas mažėjo, bet kiek nuosaikiau nei Latvijoje.

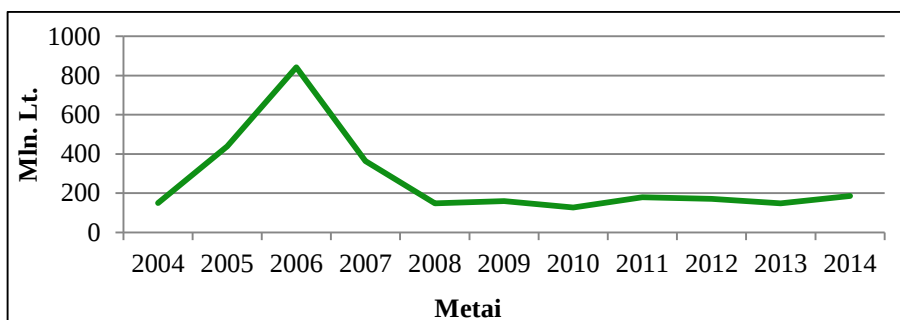
Ekonominė krizė Latviją palietė gana stipriai. 2008 m. šalyje vis dar augo nedarbo lygis, bet jis stipriai nesumažino pajamų augimo (kaip buvo tikėtasi), kadangi užimtumas valstybėje toliau didėjo mažėjančių laisvų darbo vietų sąskaita. Tačiau Latvijos namų ūkių pasitikėjimas toliau mažėjo, dėl brangstančio finansavimo bei silpnėjančios vidaus paklausos („Baltijos šalių apžvalga 2008 m.“, 2008 m.). Atlikus analizę matoma, jog namų ūkių paskolų dalis 2008 m. sumažėjo. Tam įtakos turėjo vis dar didėjančios palūkanų normos, lėtėjantis ekonomikos augimas bei mažėjantis namų ūkių noras skolintis.

Tiek Latvijoje, tiek ir Lietuvoje 2009 m. buvo didžiausias nuosmukis, kai labai sumažėjo darbo vietų skaičius ir iki rekordinio lygio padidėjo nedarbas. Šie veiksniai turėjo didelės įtakos namų ūkių skolinimuisi, paskolų namų ūkiams vertė sumažėjo 300 tūkst. latų. Nors 9 paveiksle matoma, jog 2009 m. namų ūkių paskolų portfelio dalis padidėjo bendroje struktūroje, tačiau taip yra todėl, jog pats paskolų portfelis susitraukė – sumažėjo 1,16 tūkst. Lv. Nors ekonominė krizė Latvijai atsiliepė labai stipriai, bet valstybės darbo rinkoje teigiamos tendencijos išryškėjo labai greitai – jau 2010 metais. O tuo tarpu Lietuvoje tai įvyko kiek vėliau, lyginant su kaimynine valstybe. Nors ekonominė situacija pamažu gerėjo, bet Latvijos paskolų namų ūkiams portfelis vis dar traukėsi. Šiam traukimuisi įtakos turėjo paskolų verslui portfelis, kuris traukė žemyn visą paskolų portfelį („Baltijos regiono šalių perspektyvos“, 2011 m.).

2011 m. Latvijos ekonominė situacija sparčiai gerėjo ir jau 2012 m. ekonominis augimas buvo sparčiausias visoje Europoje. Tokiam ekonomikos augimui teigiamos įtakos turėjo eksporto, vartojimo bei investicijų augimas. Nors ekonomikos augimas iš visų Europos valstybių sparčiausias Latvijoje, bet taip pat šioje valstybėje išliko ir vienas didžiausių Europoje nedarbo lygis bei vienos mažiausių dirbančiųjų pajamos („Baltijos šalių ekonomikos perspektyvos 2012 m.“, 2012 m.). Dėl šių veiksnių įtakos, namų ūkiai buvo labiau linkę taupyti, todėl paskolų jiems dalis mažai kito 2011 m., o 2012 m. šiek tiek sumažėjo. Ši analizė matoma 12 paveiksle. Tačiau, kaip teigiama SEB banko finansų

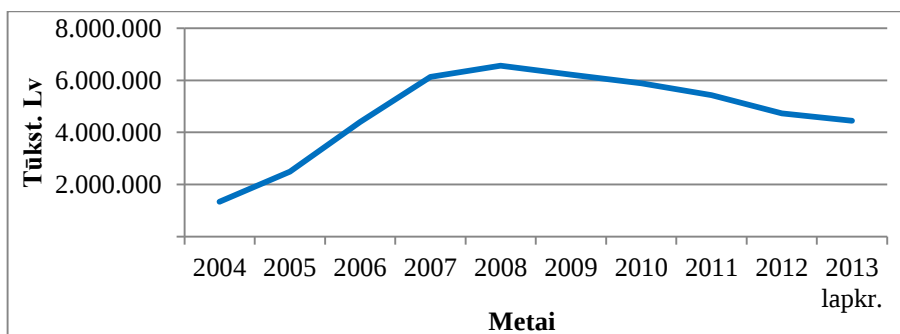
analitikų (2013 m.), 2013 m. pastebimos skolinimosi atsigavimo tendencijos visose Baltijos šalyse, nes darbo rinkoje matomi teigiami pokyčiai, numatomas nedarbo mažėjimas bei realiojo darbo užmokesčio augimas.

Lietuvos namų ūkių pati skolinimosi tendencija, geriau matoma 13 paveiksle, o Latvijos – 14 paveiksle. 13 paveiksle pateikiama Lietuvos komercinių bankų suteiktos naujos paskolos namų ūkiams 2004 m. gruodžio pab. – 2014 m. gruodžio pab. Laikotarpiu (duomenys paveikslui iš 3 priedo, 14 lentelės).

13 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos naujos paskolos namų ūkiams 2004 m. gruodžio pab. - 2014 m. gruodžio pab.

Atlikus analizę matyti, kaip kito Lietuvos namų ūkiams naujai suteiktų paskolų suma analizuojamu laikotarpiu. Periodo pradžioje namų ūkių imamų naujų paskolų suma sparčiai didėjo, prie šio staigaus augimo prisidėjo gerėjanti namų ūkių finansinė padėtis. Lietuvos banko finansų analitikų pateikiamoje 2005 m. „Finansinio stabilumo apžvalgoje“ (2006 m.) nurodoma, jog prie gerėjančios namų ūkių finansinės padėties prisidėjo iki istoriškai žemo lygio sumažėjęs nedarbas ir nemažai pakilęs darbo užmokestis. Tokia namų ūkių padėtis suteikė jiems galimybes daugiau taupyti, investuoti ir taip pat skolintis, norint įsigyti didesnius bei vertingesnius pirkinius. Kaip ir Lietuvoje, taip ir Latvijoje periodo pradžioje namų ūkių paskolų portfelis sparčiai didėjo, jo kitimo analizė matoma 14 paveiksle (Paveikslui naudoti duomenys pateikt 4 priede 16 lentelėje).

14 pav. Latvijos namų ūkių paskolos 2004 m. gruodžio pab. - 2013 m. lapkričio pab.

Lietuvoje, anot Lietuvos banko finansų analitikų („Finansinio stabilumo apžvalga 2006 m.“, 2007 m.), namų ūkių skolinimosi didėjimą 2006 m. lėmė palankios Lietuvos makroekonominės sąlygos bei fizinių asmenų pajamų augimo lūkesčiai. Gerėjančius pajamų augimo lūkesčius skatino ir 2006 m. valstybės įvykdyta mokesčių reforma, padidinusi grynuosius darbuotojų atlyginimus. Ne gana to, šiuo periodu Lietuvos bankai siūlė palankias skolinimosi sąlygas (mažų palūkanų normų aplinka), kurios traukė namų ūkius skolintis, tikint, jog ateityje pavyks sėkmingai grąžinti visus finansinius įsipareigojimus („Finansinio stabilumo apžvalga 2006 m.“, 2007 m.).

Lietuvoje bei Latvijoje namų ūkių paskolų kitimo tendencija buvo panaši visu analizuojamu periodu. Latvijos namų ūkių paskolų portfelis ypač sparčiai augo iki 2007 m. ir didėjo iki 2008 m. pabaigos. Šį augimą, kaip ir Lietuvoje, veikė spartus ekonomikos augimas, sparčiai mažėjantis nedarbas, augantis darbo užmokestis ir namų ūkių pasitikėjimas rinka bei savo finansinėmis galimybėmis. Tačiau, skirtingai nei Lietuvoje, AB Swedbank analitikų pateikiamoje „The Baltic Outlook“ (2006 m.) apžvalgoje rašoma, jog Latvijos namų ūkių kol kas neišgąsdino didėjanti infliacija, o turėjo priešingos įtakos – didėjančių kainų baimė įtakoja namų ūkių spartesnius pirkinius. Namų ūkiai savo didele perkamąja galia naudojami skolindamiesi reikalingas lėšas iš finansinių institucijų, todėl jų paskolų portfelis šiuo periodu sparčiai augo (14 pav.).

Namų ūkių pajamos bei polinkis skolintis abiejose valstybėse ir toliau augo dėl tų pačių priežasčių – labai mažo nedarbo lygio, spartaus ekonomikos augimo, darbo užmokesčio kilimo. Tačiau 2007 m. Lietuvos bankų suteiktų naujų paskolų suma stipriai sumažėjo, lyginant su 2006 m. Kaip pateikiama „Finansinio stabilumo apžvalgoje 2008 m.“ (2008 m.), nuo antrosios 2007 metų pusės namų ūkių lūkesčiai prastėjo, o tam įtakos turėjo padidėjusi infliacija, nekilnojamojo turto rinkos augimo sulėtėjimas, pabrangęs paskolų aptarnavimas bei sugriežtintos vartojimo, bei būsto paskolų sąlygos. Nors 2007 m. valstybė nusprendė grąžinti indėlininkams, pateikusiems prašymus, jų nuvertėjusias rublines santaupas („Visiems gyventojams grąžinamos atkurtos santaupos“, 2007 m.), tačiau tai didelės įtakos naujų paskolų įsigijimui neturėjo. Šių metų antroje pusėje Latvijos namų ūkių paskolų portfelio nuosaikesniam didėjimui įtakos turėjo turto kainų kritimas, turimų finansinių įsipareigojimų suvaržymai bei namų ūkių ateities neapibrėžtumai. Taip pat Latvijos bankai, kaip ir Lietuvos, sugriežtino kredito suteikimo sąlygas. „The Baltic Outlook“ (2006 m.) apžvalgoje pateikiama, jog kiekvieną 2007 metų mėnesį Latvijos namų ūkiai skolinosi iš bankų mažiau nei atitinkamą mėnesį 2006 metais.

2008 m. naujų Lietuvos namų ūkių paskolų suma gana žymiai sumažėjo, lyginant su 2007 m. (sumažėjo daugiau kaip 200 mln. Lt). Tam įtakos turėjo prastėjanti Lietuvos namų ūkių padėtis. 2008 m. griežtėjo bankų kreditavimo sąlygos, taip pat prie blogėjančios fizinių asmenų padėties prisidėjo ir didėjantis nedarbo lygis, nominaliųjų pajamų mažėjimas bei padidėjęs namų ūkių jautrumas finansinės ir makroekonominės aplinkos pokyčiams („Finansinio stabilumo apžvalgoje 2009 m.“, 2009 m.). Šiuo

periodu namų ūkiai labiau siekė grąžinti turimus įsipareigojimus nei įsigyti naujus, kadangi griežtos kreditavimo sąlygos ap sunkino įsigijimo galimybę. Tačiau, kaip rašoma „Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“ (2008 m. spalio 23 d.), pati šalies finansų sistema 2008 m. nesusidūrė su likvidumo trūkumu bei išlaikė gerą paskolų portfelį.

Iki 2008 m. Lietuvos bankų paskolų portfelis sparčiai didėjo. Bet, kaip teigia Jakeliūnas (2011 m.), šis augimas buvo per greitas ir daugiausia nukreiptas į nekilnojamąjį turtą. Tuo metu bankų suteikiamos paskolos augo greičiau nei indėliai. Todėl buvo suteikta daug paskolų ir namų ūkiams. Tačiau 2008 m. ekonominei situacijai žymiai suprastėjus, augant nedarbo lygiui bei mažėjant gyventojų pajamoms, mažėjo taupančių gyventojų kiekis bei taip didėjo jų nemokumo rizika. 2009 metais namų ūkių finansinė padėtis pablogėjo labiau, nei buvo prognozuota ir buvo numatoma, jog ji ir toliau prastės. Taip pat 2010 m. įsigaliojo laikinasis socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo įstatymas, kuriuo buvo sumažintos nedarbo draudimo išmokos, mokamos asmenims netekusiems darbo („Finansinio stabilumo apžvalga 2010 m.“, 2010 m.). Tai turėjo įtakos namų ūkių galimybėms įsigyti naujas paskolas, mažinti finansinius įsipareigojimus bei toliau išlikti mokiais klientais.

2008 m. tokia paskolų portfelio kitimo tendencija buvo ir Latvijoje. Latvijos namų ūkių paskolų portfelis pamažu mažėjo dėl augusio nedarbo lygio, mažėjusio darbo užmokesčio, didėjusios paskolų palūkanų normos. Dėl palūkanų normų augimo brango ir naujos, ir anksčiau paimtos paskolos, mažindamos Latvijos namų ūkių galimybes bei norą skolintis („Baltijos šalių apžvalga. Makroekonomikos apžvalga, 2008 m. Atsargiai, uolos!“, 2008 m.). Dėl pabrangusių paskolų lėtėjo ir gyvenamųjų namų rinka, nes brangus skolinimasis vertė namų ūkius atidėti būsto pirkimą. 2009 m. Latvijos namų ūkių situacija mažai pakito, lyginant su 2008 m., todėl jų paskolų portfelis ir toliau mažėjo. Tačiau ši padėtis kiek pasikeitė 2010 m. Tuomet namų ūkių būklė pamažu pradėjo gerėti, metų pradžioje jų lūkesčiai pagerėjo. Ekonominio nuosmukio metu Latvijos namų ūkių elgsena keitėsi – jie stengėsi sumažinti savo įsipareigojimus ir padidinti santaupas („Swedbank Economic Outlook“, 2010 m.).

2011 m. Lietuvos namų ūkių paskolos iš finansinių institucijų šiek tiek išaugo, lyginant su 2010 m. Tam įtakos turėjo tai, jog namų ūkiai sugebėjo išlaikyti bei padidinti savo finansinį turtą. Taip pat paskolų dalies padidėjimui įtakos turėjo ir sumažėjęs nedarbo lygis bei pradėjęs didėti darbo užmokestis. Šie veiksniai nuo 2010 m. vidurio mažino Lietuvos namų ūkių nemokumo riziką, atsiradusią ekonominio nuosmukio metu. 2011 m. sparčiai gerėjusi įmonių finansinė būklė leido vėliau taip pat tikėtis ir namų ūkių finansinės būklės gerėjimo. 2011 m. antrąjį pusmetį buvo jaučiamas pagyvėjimas teikiant paskolas. Vasiliauskas (2012 m.) teigia, jog naujų paskolų srautas 2011 m. kelis mėnesius viršijo grąžinamų paskolų srautą. Tačiau metų pabaigoje (lapkričio mėnesį) buvo paskelbtas banko AB „Snoras“ bankrotas, kuris sujaukė visas prognozes. Šio banko veiklos sustabdymas paveikė Lietuvos namų ūkius ir lėmė mažesnę jų pasitikėjimą finansinėmis institucijomis. Tai turėjo įtakos tiek

bankų indėliams, kurie pastebimai sumažėjo, tiek ir bankų paskoloms. Tuo tarpu Latvijoje 2011 m. Latvijos bankai tapo aktyvesni suteikdami kreditus, taip pat kaip ir namų ūkiai drąsiau vertino savo finansines galimybes. Latvijos namų ūkiai, kaip ir Lietuvos, vėl pradėjus gerėti ekonominei situacijai bei didėti darbo užmokesčiui (nors ir nežymiai), buvo linkę daugiau vartoti nei taupyti. Nors namų ūkių vartojimas Latvijoje sparčiai didėjo, bei jų finansų sistema nepatyrė tokių sukrėtimų kaip Lietuvos (dėl banko „Snoras“ bankroto), tačiau namų ūkiai neėmė daug naujų finansinių įsipareigojimų.

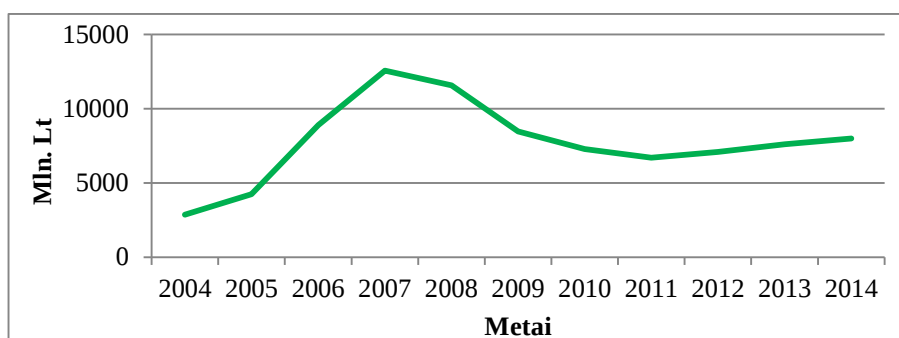
2012 m. Lietuvos bankų finansinė būklė sparčiai gerėjo. Tačiau priiimti naujų finansinių įsipareigojimų namų ūkiai neskubėjo. Tokia pati situacija susiklostė ir Latvijoje - Bankinės paskolos 2012 m. pirmąjį ketvirtį visų Latvijos namų ūkių išlaidų sudarė tik 0,7 % („Swedbank Economic Outlook, 2012 m.). 2013 m. tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje bankų skolininkų finansinė būklė toliau stiprėjo, gerėjo bankų paskolų portfelio kokybė. Taip sumažėjo paskolų palūkanų normos ir tikimybė sėkmingai grąžinti paskolas išaugo. Tačiau šiuo periodu namų ūkiai tapo atsargesniais ir neskubėjo priiimti naujų finansinių įsipareigojimų. Todėl 2013 m. pabaigoje Lietuvos namų ūkių priiimtų naujų paskolų suma sumažėjo 22,4 mln. Lt lyginant su 2012 m. pab., o tam įtakos galėjo turėti išlikę ateities ekonomikos neapibrėžtumai.

Taip pat 2013 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. Jis leido fiziniams asmenims, pablogėjus finansinei būklei, pagal išgales tenkinti kreditorių reikalavimus, bei pasibaigus šiam laikotarpiui, būti atleistiems nuo paskolos mokėjimo („Finansinio stabilumo apžvalga 2013 m.“, 2013 m.). Įstatymas turėjo padėti Lietuvos namų ūkiams atkurti savo mokumą bei pagerinti finansinę būklę. Tačiau šiais metais paskelbtas antrojo Lietuvos banko – AB „Ūkio banko“ – bankrotas kiek įtakoją namų ūkių lūkesčius bei atsargumą. Pačiam bankų sektoriui šio banko veiklos nutraukimas reikšmingų pokyčių nepadarė. Banko AB „Snoras“ bankroto įtaka buvo didesnė nei AB „Ūkio banko“. Varanauskienė (2013 m.) teigia, jog AB „Ūkio banko“ veiklos sustabdymas tokios panikos, kaip AB „Snoro“ bankrotas, gyventojams nesukėlė, kadangi žmonės jau buvo susipažinę su tokiais procedūromis. Todėl šio banko veiklos nutraukimas daugiau įtakos turės ne gyventojų elgsenai, o pačiai Lietuvos rinkai.

Latvijoje didelės įtakos namų ūkių elgsenai galėjo turėti priimtas svarbus sprendimas, turėsiantis įtakos visai šalies ekonomikai, – 2014 m. įvesti euro valiutą Latvijoje. Dėl šios priežasties 11 paveiksle pateikiama namų ūkių paskolos tik iki 2013 m. lapkričio mėnesio, nes Finansų ir Kapitalo rinkos komisijos pateikiamose Latvijos bankų veiklos ataskaitose 2013 m. gruodžio mėn. ir 2014 m. duomenys pateikiami naująja valiuta – eurai. Pastaraisiais metais stiprėjanti Latvijos ekonomika skatina ir darbo rinkoje esančios situacijos gerėjimą. „Swedbank“ analitikų ekonomikos apžvalgoje (2013 m.) prognozuojama, jog darbo jėgos aktyvumo lygis turėtų didėti. Prie to prisidės ir ilgėjantis pensijinis amžius, darbo jėgos apmokestinimo mažinimas ir didėjantis skolinimas namų ūkiams

Latvijoje. Tačiau, kaip matoma paveiksle, namų ūkių paskolų portfelis ir toliau mažėjo 2013 m. Taip pat ir 2014 m. paskolų portfelis, išreikštas nauja valiuta, sumažėjo, lyginant su prieš tai buvusiais metais. Taip yra todėl, jog esamų paskolų amortizacija ir nurašymas Latvijoje, skirtingai nei Lietuvoje, vis dar viršija naujų paskolų sumą („Swedbank“ ekonomikos apžvalga, 2014 m.).

Tuo tarpu Lietuvoje namų ūkių paskolų portfelio kitimo tendencija nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje yra šiek tiek kitokia – tiek naujų paskolų suma (13 pav.), tiek paskolų likučiai (15 pav.), periodo pabaigoje pradėjo didėti. 15 paveiksle pateikiama Lietuvos namų ūkių paskolų likučių analizės rezultatai šiame periode (duomenys iš 3 priedo, 14 lentelės).

15 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų paskolos namų ūkiams likučiai 2004 m. gruodžio pab. - 2014 m. gruodžio pab.

Atlikus analizę matyti, jog Lietuvos namų ūkių paskolų likučiai visu nagrinėjamu periodu išliko labai dideli. Paskolų likutis daugiausia didėjo iki 2007 m. pabaigos. Taip buvo dėl to, jog šiuo periodu buvo suteikta nemažai naujų paskolų (13 pav.), 2006 m. suteiktų paskolų vertė siekė net 841,5 mln. Lt. 2007 m. pabaigoje matoma, jog suteiktų paskolų likučių vertė buvo didžiausia (gruodžio mėn. siekė 12 568,7 mln. Lt.) ir vėliau pradėjo mažėti. Mažėjimą lėmė namų ūkių lūkesčių bei finansinės padėties prastėjimas, sunkėjanti ekonominė situacija šalyje, griežtinamos paskolų sąlygos ir pan. Todėl fiziniai asmenys stengėsi neimti naujų paskolų, o siekė grąžinti esamas.

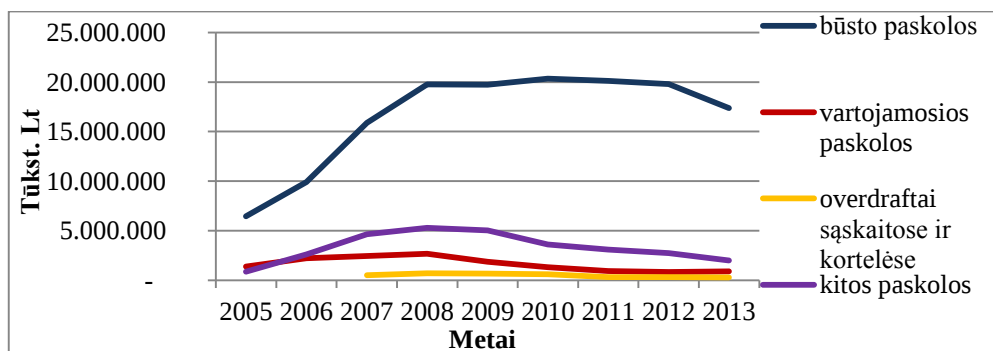
Nuo 2007 m. pabaigos Lietuvos bankai susidūrė su daug nemokių klientų, dėl kurių susidarė neveiksnių paskolų. Tokias paskolas finansinės institucijos privalėjo suvaldyti, siekdamos sumažinti nuostolius. 2011 m. tokios paskolos sudarė nemažą dalį, tačiau pamažu bankams pavyko jas suvaldyti. Tam įtakos turėjo gerėjanti makroekonominė situacija. Kaip teigia Lietuvos banko finansų analitikai (2011 m.), nors namų ūkių paskolų kokybė šiuo periodu prastėjo, tačiau, lyginant su kitais bankų klientais, vis tiek išliko geriausia.

2011 m. Centrinis Bankas numatė, jog antroji metų pusė taps šiek tiek geresnė, kadangi dėl didėjančių įmonių veiklos apimčių bus didesnė darbo jėgos paklausa, kuri lems jų finansinės būklės gerėjimą. Tačiau iš namų ūkių paskolų portfelio tokio spartaus gerėjimo nebuvo tikimasi, nes jų paskolų kokybė apskritai visu periodu buvo išlikusi geresnė nei privačių įmonių. Gerėjanti namų ūkių

padėtis bei mažėjantis jų įsipareigojimų dydis visam bankų sektoriui mažino riziką („Finansinio stabilumo apžvalga 2012 m.“, 2012 m.). Atlikus analizę matyti, jog 2012 m. likusių paskolų vertė buvo žymiai mažesnė nei buvusi 2007 m. Pagal banko AB „Finasta“, kartu su „Inreal grupe“ bei „Raidla Lejins & Norcous“ advokatų kontora, pateikiamą atliktą ekonomikos apžvalgą (2012 – 2013 m.) buvo tikimasi, jog ir 2013 m. Lietuvos ekonomika toliau turėjo augti, bei pagal augimo tempą išlikti tarp lyderių Europos Sąjungoje. Augant ekonomikai, atsigavo ir nekilnojamojo turto rinka, suaktyvėjo butų, namų pirkimas – pardavimas. Šie veiksniai teigiamai veikė Lietuvos namų ūkių lūkesčius ir skatino juos pamažu įsigyti paskolas, dėl šių priežasčių pamažu didėjo naujai įsigytos paskolos (13 pav.), o kartu augo ir jų likučiai (15 pav.).

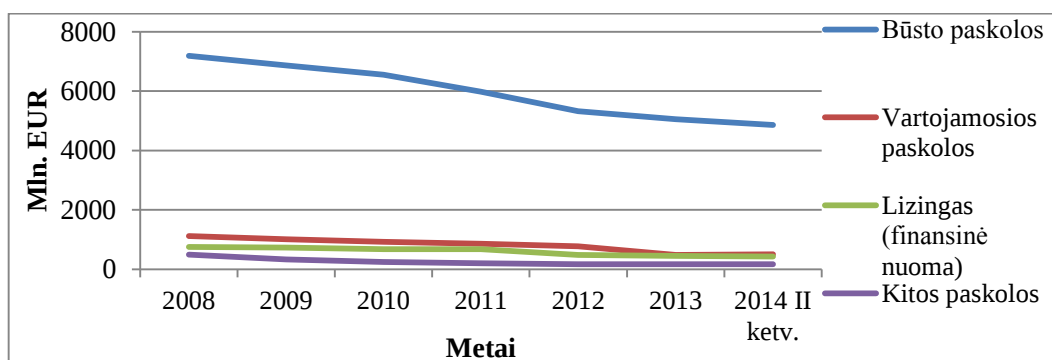
1.3. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų rūšis 2005 – 2014 m. analizė

Kiekvienais metais spalio 21-ąją Lietuvoje yra minima pasaulinė taupymo diena, kurios metu stengiamasi priminti apie taupymo svarbą, kurią, anot AB „Swedbank“ asmeninių finansų instituto Lietuvoje vadovės Bložienės (2013 m.), Lietuvos gyventojai jau yra linkę ignoruoti, teikdami pirmenybę vartojimui. Kadangi, augant pajamoms, namų ūkiai nėra linkę kaupti santaupas, gyventojai geriau skolinasi. Dėl tokių įpročių namų ūkiai išlieka svarbūs komercinių bankų klientai. Todėl bankai fiziniams asmenims siūlo nemažai įvairių paskolų rūšių, tokių kaip vartojimo paskolos, paskolos būstui, finansinė nuoma (lizingas), verslo paskolos ir kt. Tačiau naudinga žinoti ar visos bankų siūlomos paskolos yra vienodai populiarios tarp Lietuvos ir Latvijos namų ūkių. 2005 m. gruodžio mėn. – 2013 m. gruodžio mėn. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų paskolų namų ūkiams pagal paskolų rūšis analizė pateikiama 16 pav. 17 paveiksle pateikiama Latvijos namų ūkių paskolų portfelio struktūros pagal išskiriamas paskolų rūšis 2008 m. pabaigoje – 2014 m. II ketvirtį analizė (naudoti duomenys paveikslui pateikti 3 priede, 14 lentelėje).

16 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų rūšis 2005 m. gruodžio pab. - 2013 m. gruodžio pab.

Atlikus analizę matyti, jog Lietuvoje overdraftai sąskaitose bei kortelėse atsiranda tik 2007 m. Taip yra todėl, jog ankstesnių metų Lietuvos bankų asociacijos pateikiamose pagrindinėse bankų veiklos rodiklių ataskaitose ši grupė yra neišskiriama. Kaip matyti iš paveikslų, visu analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje fiziniai asmenys ėmė bankines paskolas daugiausia būstui įsigyti. Būsto paskolos gerokai viršijo overdraftus sąskaitose ir kortelėse, vartojamąsias bei kitas paskolas, į kurias įtraukiama ir finansinė nuoma (lizingas). 17 paveiksle pateiktame Latvijos namų ūkių paskolų portfelio pasiskirstyme pagal paskolų rūšis matyti, jog ir Lietuvoje, taip ir Latvijoje didžiausią namų ūkių paskolų portfelio dalį sudarė būsto paskolos visu analizuojamu laikotarpiu (duomenys iš 4 priedo 17 lentelės). Anot Timinskaitės (2011 m.), tokia būsto paskolų dalis bendrame paskolų portfelyje rodo, jog statybos ir nekilnojamojo turto rinka labai stipriai priklauso nuo bankų vykdomos finansavimo politikos.

17 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų rūšis 2008 m. - 2014 m. II ketv.

2005 m. investicijas į nekilnojamąjį turtą Lietuvoje skatino didėjančios namų ūkių pajamos, Vyriausybės taikomos mokestinės lengvatos, bei kredito prieinamumas („Finansinio stabilumo apžvalga 2005 m.“, 2006 m.). Nors šių paskolų dydis buvo gerokai didesnis nei vartojimo bei kitų paskolų, bet visų paskolų kitimo, t.y. augimo, tempai buvo panašūs. Kaip teigiama „Finansinio stabilumo apžvalgoje 2006 m. (2007 m.)“, augo Lietuvos skolininkų skaičius, paėmusių paskolas būstui įsigyti dėl mažėjusio nedarbo ir augusių disponuojamų pajamų. Tačiau pagal tarptautinius standartus ši dalis išliko santykinai maža. Taip ir toliau tarp Lietuvos namų ūkių paimtų paskolų dominavo paskolos būstui įsigyti ir 2006 m. pabaigoje sudarė daugiau nei pusę visų namų ūkių įsigytų paskolų (16 pav.). Panaši situacija buvo susiklosčiusi ir Latvijoje. Dėl didėjusio darbo užmokesčio bei vartojimo, namų ūkių polinkis skolintis sparčiai augo, todėl didėjo Latvijos bankų suteiktų paskolų namų ūkiams portfelis. Kaip teigiama Latvijos Bankų asociacijos analitikų pateikiamoje „Latvia Economic Outlook“ apžvalgoje (2007 m.), greitas ir didesnis nei buvo tikėtasi namų ūkių vartojimas, darbo užmokesčio bei

visos ekonomikos augimas tęsėsi ir 2007 metų pirmoje pusėje, dėl kurio namų ūkių paskolų portfelis vis dar augo.

Tarp paskolas turinčių Lietuvos namų ūkių ir 2007 m. sparčiau augo būsto paskolas turinčių fizinių asmenų dalis („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m.). O štai vartojimo bei kitas paskolas turinčių asmenų dalis išliko daugmaž pastovi. Būsto paskolų skaičius iki 2008 m. sparčiai augo ne tik dėl geros ir vis gerėjančios ekonominės situacijos, bet ir dėl Lietuvos, kaip ir daugumos vidurio ir rytų Europos valstybių, vykdomos skatinamosios politikos – valstybė subsidijavo tam tikrą būsto kainos ar paskolos būstui dalį namų ūkiams. Įsigyjantiems būstą skolintomis lėšomis, buvo taikomas mažesnis pajamų mokestis. Lietuvoje ši mokesčių politika pasireiškė sudarius galimybes susigrąžinti dalį sumokėtų būsto paskolos palūkanų (Timinskaitė, 2011 m.). Pasak Timinskaitės (2011 m.), todėl Lietuvos būsto kainos kiekvienais metais sparčiai augo – 2005 m. vidutinė vieno kvadratinio metro kaina padidėjo 120,5 % punktais lyginant su 1998 m., 2006 m. – jau 207 % punktais, o 2007 m. netgi 310 % punktų. Tuo tarpu Latvijoje ši skatinamoji politika nebuvo vykdoma. Latvijos bankai jau 2007 m. antroje pusėje tapo konservatyvesni suteikiant paskolas, todėl jau 2007 m. antroje pusėje namų ūkių paskolų augimas nukrito iki 2 % („Latvia Economic Outlook“, 2007 m.).

2007 metų pabaigoje ir Lietuvoje sulėtėjo nekilnojamojo turto rinkos augimas, kuris darė įtaką namų ūkių lūkesčiams. Tokiai paskolų kitimo kryptčiai įtakos galėjo turėti ir tais pačiais metais įvykęs maisto prekių pabrangimas, dėl kurio sumažėjo ir vartotojų perkamoji galia („2008 m. birželio mėnesį paskelbtos vidutinės trukmės ekonominių rodiklių perspektyvos“, 2008 m.), ir ypač metų pabaigoje pasaulį apskriejusi žinia apie Amerikoje prasidėjusią krizę (Timinskaitė, 2011 m.). Taip pat, dėl susidariusios ekonominės situacijos pasaulyje, šiais metais ir Lietuvos komerciniai bankai sugriežtino paskolų suteikimo sąlygas – reikalaujama didesnių skolininko pajamų. Didėjant gyventojų pajamoms, kilo ir paskolų palūkanų normos, kurios lėmė nuosaikesnį vartojimo bei kitų paskolų augimą 2007 m. pabaigoje – 2008 m. („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m.).

Prasidėjus ekonominiam sunkmečiui Lietuvoje bei Latvijoje, kuris valstybes pasiekė 2008 m. pabaigoje ir labiausiai ekonomikas paveikė 2009 m., namų ūkių paskolų dalys abiejose valstybėse nuosaikiai mažėjo. Kaip teigia Timinskaitė (2011 m.), dėl pasaulinės ekonominės krizės didžiausius praradimus Lietuvoje patyrė statybų ir nekilnojamojo turto rinka – sumažėjo paklausa, dėl kurios įvyko taip vadinamasis nekilnojamojo turto kainų burbulo sprogymas, kai nepagrįstai augusios būsto kainos staiga krito. Šis kainų burbulas buvo ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje. Kaip teigia Klyvienė (2010 m.), Latvijos nekilnojamojo turto rinka buvo labiausiai pervertinta, lyginant su Lietuva. 70 kvadratinų metrų būsto Rygoje kaina buvo beveik lygi 12 bruto metinių atlyginimų. Kainų burbulo sprogymas neigiamai paveikė tiek Lietuvos, tiek Latvijos ekonomikas, nes lėmė paklausos bei statybos darbų apimčių mažėjimą, neigiamos nekilnojamojo turto rinkoje veikiančių įmonių veiklos tendencijos pasireiškimą, įmonių bankrotų pagausėjimą. Ne gana to, šiais metais Lietuvoje prie jau esamų kredito

suteikimo sąlygų sugriežtinimą, buvo įtraukta ir padidintas reikalavimas didesnei skolininko pradinio įnašo daliai („Finansinio stabilumo apžvalgoje 2009 m.“, 2009 m.), kuris taip pat neigiamai veikė namų ūkių elgseną. Tačiau žvelgiant į 16 paveikslą matyti, jog būsto paskolų dalis vis tiek išliko didžiausia, lyginant su kitomis paskolų rūšimis. Taip buvo dėl išlikusių didelių namų ūkių paskolų likučių.

Latviją, lyginant su Lietuva ir Estija, pasaulinė ekonominė krizė paveikė stipriausiai ir truko ilgiausiai. Sunkmečio metu buvo paskelbta apie privataus banko „Parex Banka“ kontrolės perėmimą. Žinia apie banko gelbėjimą kurstė naujus gandus („Parex Banka“ koją pakišo ir gandai apie jo bankrotą“, 2008 m.). O gelbėti jį reikėjo todėl, kad bankas negalėjo atgauti investuotų lėšų į projektus, kurių įgyvendinimas nutrūko dėl prasidėjusios pasaulinės finansų krizės. Nacionalizavus „Parex Banka“, buvo sustabdytas paskolų teikimas iš šios finansinės institucijos, smarkiai sumažėjo gyventojų perkamoji galia, o nedarbo lygis valstybėje išaugo nuo 4 % 2008 metų viduryje iki 15 % 2009 m. kovo mėnesį („Real estate market in Latvia“, 2013 m.). Šio banko nacionalizavimas sukėlė paniką šalyje, dėl kurios namų ūkiai atsiėmė 60 mln. Latų vertės indėlių bei atsargiau žvelgė į skolinimąsi iš finansinių institucijų.

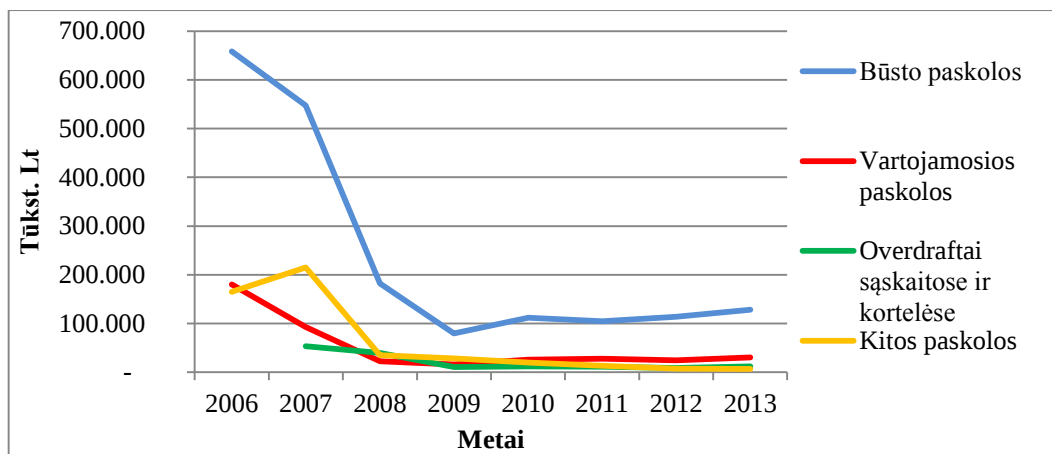
2010 metais, kaip teigiama „Baltijos ekonomikų ir finansų rinkos perspektyvose“ (2011 m.), visose Baltijos valstybėse buvo pastebimas įsibėgėjantis ekonomikos atsigavimas, bet Latvija šiuo požiūriu išliko silpniausia. Nors ekonomika ir atsigavo, šiais metais tiek Lietuvos, tiek Latvijos namų ūkių paskolų būklė ir toliau prastėjo. Tačiau Lietuvos namų ūkių paskolų portfelio būklė lyginant su Lietuvos bankų sistemos paskolų vidurkiu vis tiek išliko geresnė. Dėl tokios namų ūkių įsipareigojimų kokybės, paskolų būstui įsigyti kokybė taip pat buvo aukštesnė. Kaip teigiama „Finansinio stabilumo apžvalgoje 2010 m.“ (2010 m.), būsto paskolų kokybei išlaikyti padėjo keliama griežtesni reikalavimai ją įsigyjant, didesnė šių skolininkų drausmė ir atsakomybė, nes išliko galimybė prarasti būstą, neįvykdžius įsipareigojimų. Tuo tarpu kitų namų ūkių paskolų kokybė prastėjo sparčiau. Lietuvos banko finansų analitikų pateikiamoje „Finansinio stabilumo apžvalgoje 2010 m.“ (2010 m.) rašoma, jog neveiksnių vartojimo paskolų dalis padidėjo iki 16,2 %. Nepaisant to, labiausiai vėluojantys laiku atsiskaityti bankams buvo būsto paskolas įsigiję fiziniai asmenys.

2011 m. Lietuvos namų ūkiams suteiktų paskolų kiekis labiau mažėjo kitų paskolų (tarp jų ir finansinės nuomos) grupėje, nei būsto. Šiais metais nekilnojamojo turto rinka atsigavo. Lyginant su 2009 metais, buvo sudaroma daugiau pirkimo – pardavimo sandorių, kurių skaičius didėjo augant namų ūkių finansavimui. Taip pat 2011 m. paskelbtas banko „Snoras“ bankrotas trumpuoju laikotarpiu įnešė sumaišties ir nepasitikėjimo į rinką, bet dėl to gyventojai labiau domėjosi nekilnojamojo turto rinka („Ekonomikos ir NT apžvalga 2011/2012“, 2011-2012 m.). Tačiau vėliau gana žymiai buvo sumažinta būsto paskolų dalies vertė. Kaip teigiama Lietuvos banko pateikiamoje „Paskolas turinčių namų ūkių finansinės būklės apžvalgoje“ (2013 m.), namų ūkiai dažniausiai vėluoja mokėti už

vartojimo paskolas, o būsto paskolų ar finansinės nuomos įsipareigojimus stengiasi vykdyti laiku. Nors nekilnojamojo turto rinkos pirkimo – pardavimo sandorių 2012 m. žymiai padaugėjo, rinka atsigavo, tapo aktyvesnė, bet namų ūkiai ir šiuo periodu labiau siekė grąžinti savo turimus finansinius įsipareigojimus, nei įsigyti naujus. Kaip teigiama „Ekonomikos ir NT apžvalgoje 2011/2012“ (2011-2012 m.), nors bankų siūlomos paskolų palūkanų normos žymiai sumažėjo, gyventojai neskubėjo skolintis iš bankų ir geriau rinkosi pirkti būstą iš turimų santaupų, arba skolindavosi tik nežymią dalį pirkinio kainos. 2013 m. lyginant su 2012 m., suteiktų būsto paskolų vertė labiausiai sumažėjo, lyginant su kitomis namų ūkiams suteiktų paskolų rūšimis. Nors ekonominė situacija Lietuvoje pamažu ir gerėjo, namų ūkiai kiek atsargiau žvelgė į lėšų skolinimąsi iš finansinių institucijų. Šios analizės rezultatai pateikti 16 paveiksle.

Latvijoje periodo pabaigoje išliko panaši situacija kaip ir Lietuvoje. Namų ūkių paskolų portfelio vertė mažėjo, bet būsto paskolos vis tiek išliko dominuojanti paskolų rūšis (11 pav.). Nors Latvijos ekonomika jau 2011 m. pranoko ekonomistų lūkesčius, pagaliau buvo pastebėta akivaizdesnis ūkio augimo paspartėjimas. Šis augimas buvo sparčiausias Latvijos valstybei nuo 2007 metų pabaigos. Tačiau namų ūkiai šiuo periodu tapo atsargesniais ir tam įtakos turėjo dėl skolų susidaręs Vakarų ekonomikų lėtėjimas („Ekonomikos komentaras. Latvijos BVP augimas sparčiausias nuo 2007 m. pabaigos“, 2011 m.). Nors šalies ekonomika likusiu periodu sparčiai gerėjo, bet namų ūkių paskolų portfelio vertė mažėjo. Ši analizė matyti 17 paveiksle. 2013 m. paskelbtas Latvijos metalurgijos įmonės „Liepajas Metalurgs“ bankroto procesas turėjo trumpalaikį neigiamą poveikį šalies ekonomikai, nes ši įmonė buvo svarbi rinkos dalyvė ir padėjo valstybei įveikti ekonominę krizę („Real Estate Market Report“, 2014 m.). Taip pat namų ūkių elgsenai įtakos turėjo ir 2014 m. keičiama nacionalinė valiuta. Visi ekonomikos pasikeitimai keitė namų ūkių lūkesčius bei jų požiūrį į skolinimąsi. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, namų ūkiai tapo atsargesni, stengėsi mažiau skolintis ir daugiau įsigyti už turimas nuosavas lėšas. Tačiau abiejose valstybėse namų ūkių paskolų portfeliuose būsto paskolos išliko dominuojanti paskolų rūšis.

Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų naujų paskolų nominalia verte, neatėmus specialiųjų atidėjimų ir nepridėjus sukauptų palūkanų bei administravimo mokesčio nagrinėjamu periodu, analizė pateikiama 18 paveiksle (duomenys paveikslui paimti iš 3 priedo 15 lentelės).

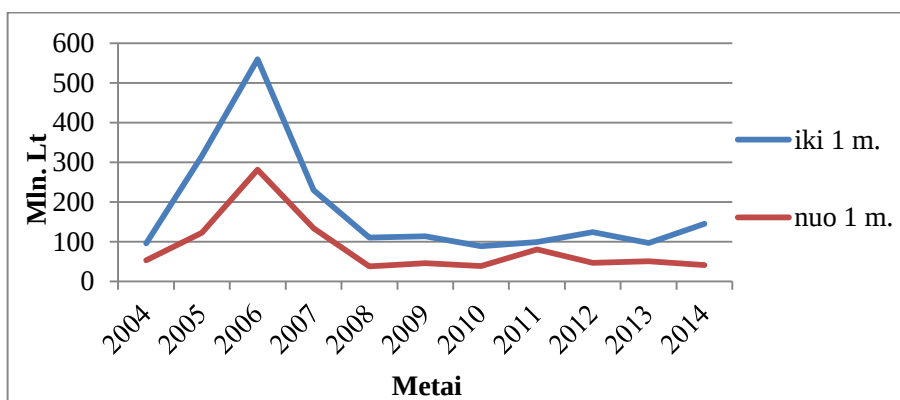
18 pav. Lietuvos bankų sektoriaus naujai suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų rūšis 2006 m. gruodžio pab. - 2013 m. gruodžio pab.

Atlikus analizę matyti, jog bankų suteikiamų naujų paskolų Lietuvos namų ūkiams vertė kiekvienais metais stipriai mažėjo. Ypač daug sumažėjo naujai suteiktų būsto paskolų nuo 2006 m. iki 2008 m. Tam įtakos turėjo prastėjanti gyventojų finansinė būklė, didėjantis nedarbo lygis bei prasidėjusi pasaulinė ekonominė krizė. Krizės įtaka Lietuvoje labiausiai jautėsi 2009 m. Paveiksle matyti, jog tais metais buvo mažiausiai suteikta naujų būsto paskolų. Tuo metu pasaulyje padidėjo paskolų palūkanų normos, kurios nulėmė tokią pat palūkanų normų kitimo tendenciją ir Lietuvoje. Lietuvos valdybos pirmininkas R. Šarkinas (2008 m.) teigia, kad tuo metu Lietuvos komerciniai bankai sugriežtino skolininkų rizikos vertinimą ir ėmė taikyti didesnes palūkanų maržas. O tai namų ūkiams mažino galimybes skolintis, todėl buvo suteikta mažiau tiek būsto, tiek ir visų kitų paskolų. Taip pat tokiame naujų paskolų sumažėjimui įtakos turėjo ir ekonominės krizės metu pasikeitę namų ūkių lūkesčiai, kurie buvo susiję su tolesne valstybės ekonomikos plėtra (Šarkinas, 2008 m.).

2011 m. sugriežtinus kreditavimo sąlygas Lietuvoje, pasak J. Gumuliauskienės (2015 m.), dalis norinčiųjų skolintis būstui savo sprendimą atidėjo ir pradėjo kaupti lėšas privalomajam pradiniam įnašui. Todėl, nors nekilnojamojo turto rinkos pirkimo – pardavimo sandoriai darėsi vis aktyvesni (ypač 2012 m.), suteiktų naujų paskolų vertė neaugo taip sparčiai. Nuosaikesniam augimui daug įtakos turėjo gyventojus įbauginusi ekonominė krizė, bei atsargūs lūkesčiai dėl ateities („Ekonomikos ir NT rinkos apžvalga 2012/2013“, 2012 – 2013 m.). Šiais metais buvo fiksuojamas, nors ir nuosaikus, bet nuoseklus būsto paskolų rinkos augimas (matomas 18 paveiksle). Atsigaunanti ekonomika, žemos palūkanos, atsigaunanti būsto rinkos paklausa nuo 2012 m. įtakojo namų ūkiams naujai suteiktų paskolų vertės didėjimą Lietuvoje.

1.4. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų trukmę 2005 – 2014 m. analizė

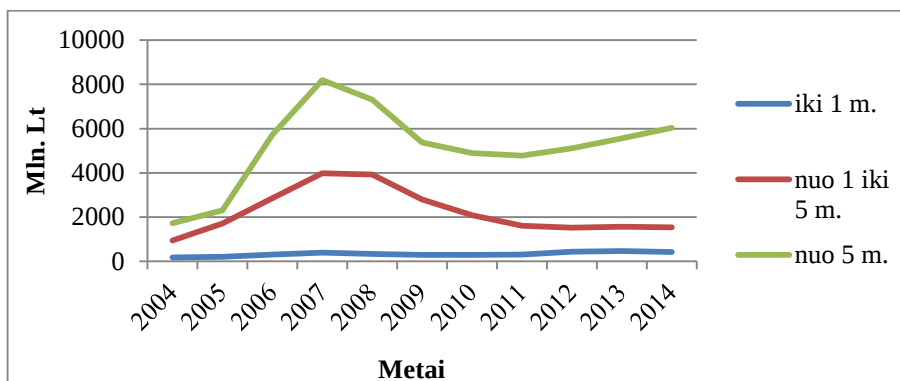
Namų ūkiams, kaip reikšmingiems komercinių bankų klientams, siūloma ne tik daug paskolų rūšių, bet taip pat ir įvairių paskolų pagal jų trukmę. Lietuvos bei Latvijos gyventojai, rinkdamiesi paskolą, gali laisvai pasirinkti ir jos trukmę, atsižvelgdami į jų finansinę padėtį bei galimybes mokėti mėnesines įmokas. Dabar Lietuvoje maksimali paskolos trukmė yra 40 m., o Latvijoje – 30 m. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų naujų paskolų pagal jų trukmę 2004 – 2014 m. kitimo analizė pateikta 19 paveiksle (duomenys iš 5 priedo, 18 lentelės). Lietuvos bankas naujas paskolas namų ūkiams pagal trukmę išskirsto į dvi pagrindines grupes – iki 1 metų (trumpalaikės) ir nuo 1 metų (ilgalaikės).

**19 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos naujos paskolos namų ūkiams pagal paskolų trukmę
2004 m. gruodžio mėn. - 2014 m. gruodžio mėn.**

Remiantis Lietuvos Banko duomenimis, matoma, jog visu analizuojamu laikotarpiu Lietuvos komerciniai bankai namų ūkiams suteikė daugiau trumpalaikių paskolų (iki 1 metų) nei ilgalaikių, bet jų kitimo tendencija visu analizuotu laikotarpiu išliko ta pati. Šis paskolų skirtumas ryškiausiai matosi 2005 – 2006 metais. Tuomet trumpalaikių paskolų buvo suteikta atitinkamai 193,8 mln. Lt (2005 m.) ir 278,3 mln. Lt (2006 m.) daugiau lyginant su paskolomis, kurių trukmė buvo nuo 1 m. (vidutinės trukmės ir ilgalaikėmis paskolomis). Naujai įsigyjamų trumpalaikių paskolų augimui įtakos turėti galėjo Lietuvos bankų numatytas būsto rinkos augimo sulėtėjimas, bei vartojimo ir kitų paskolų populiarinimas, siūlant paprastesnes jų suteikimo sąlygas („Finansinio stabilumo apžvalga 2006“, 2007 m.). Tačiau vėlesniais metais tiek trumpalaikių, tiek ir ilgalaikių suteiktų naujų paskolų namų ūkiams suma stipriai sumažėjo. Tam įtakos turėjo prasidėjusi ekonominė krizė, smarkiai sumažėjęs gyventojų darbo užmokestis, išaugęs nedarbo lygis ir kt. Vertinant Lietuvos namų ūkių paskolų portfelio likučius šiuo periodu, jo struktūra yra visiškai kitokia. Suteiktų paskolų likučių analizės rezultatai pateikti 20

paveiksle. Šiame paveiksle išskiriama trys pagrindinės grupės, į kurias Lietuvos Bankas pagal trukmę išskaido namų ūkiams suteiktas paskolas.

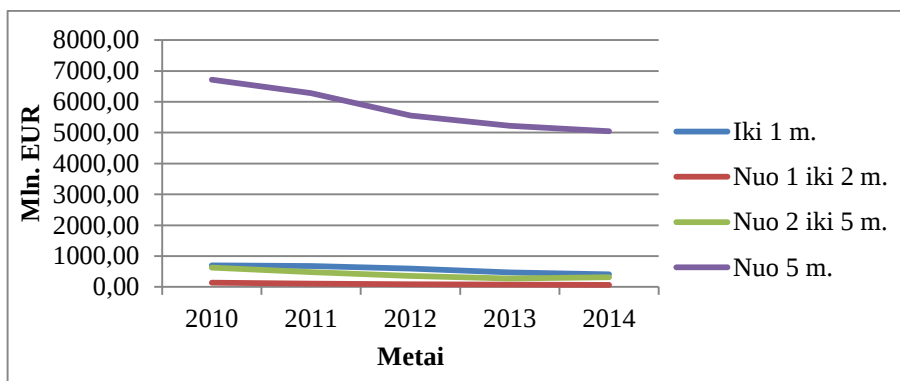

20 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktų paskolos namų ūkiams likučiai pagal paskolų trukmę 2004 m. gruodžio mėn. - 2014 m. gruodžio mėn.

Atlikus analizę matyti, jog, nors Lietuvos namų ūkiai visu analizuojamu laikotarpiu daugiau įsigijo paskolų iki 1 metų trukmės, bet, pagal jų paskolų likučius, gyventojų paskolų portfelyje dominuoja ilgalaikės paskolos (nuo 5 m.). Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, nuo 2004 m. sparčiai augo namų ūkiams suteikiamos paskolos. Nors Lietuvoje naujai suteiktų paskolų buvo daugiau trumpalaikių, bet vertinant pagal paskolų likučius, sparčiausiai augo ir išliko didžiausi ilgalaikių paskolų likučiai. Tokiam likučių pasiskirstymui įtakos turi ir tai, jog trumpos trukmės paskolas namų ūkiai greitai grąžina, o ilgos – ne. Tuo tarpu Latvijoje namų ūkiams iki 2006 m. suteikta daugiau ilgalaikių paskolų (nuo 5 m. trukmės). Nors skyrėsi šioje valstybėje suteiktų paskolų pagal trukmę suma, bet tiek trumpos, tiek ir ilgos trukmės namų ūkiams suteiktos paskolos Latvijoje stabiliai ir sparčiai augo („Baltijos regiono apžvalga“, 2006 m.).

Abiejose valstybėse iki 2007 m. namų ūkiams suteiktos tiek ilgos, tiek trumpos trukmės paskolos išlaikė vienodą kitimo tendenciją – didėjimą. Tačiau augimas buvo mažesnis, kadangi valstybių ekonomikas paveikė lėtėjanti ūkio plėtra, prastėjantys gyventojų lūkesčiai, aukštos palūkanų normos bei žinia apie JAV prasidėjusią rizikingų būsto paskolų krizę (Baltic Rim Economies: Growth & Constraints“, 2008 m.). Kaip teigiama apžvalgoje, 2009 m. buvo patys sunkiausi visoms Baltijos valstybėms. Lietuvoje tuo metu labiausiai traukėsi trumpesnio laikotarpio paskolų portfelis, o tuo tarpu ilgo laikotarpio mažėjo kiek lėčiau. Taip buvo todėl, jog prisiimdami ilgalaikes, stambias paskolas, namų ūkiai negalėjo iš anksto įvertinti kokios bus jų finansinės galimybės ateityje. Tačiau stipriai pablogėjusi ekonominė situacija valstybėse lėmė viso paskolų portfelio mažėjimą. Latvijoje prie viso paskolų namų ūkiams portfelio mažėjimo taip pat prisidėjo ir privataus banko nacionalizavimas („Parex Banka“ koją pakišo ir gandai apie jo bankrotą“, 2008 m.). Latvijos namų ūkių paskolų

portfelio pagal trukmę struktūros analizė nuo 2010 m. iki 2014 m. pateikiama 21 paveiksle (duomenys iš 5 priedo, 19 lentelės).

21 pav. Latvijos bankų sektoriaus suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų trukmę 2010 m. gruodžio mėn. - 2014 m. gruodžio mėn.

Paveiksle nėra ankstesnių metų (2005 – 2009 m.) namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų trukmę sumų, nes Latvijos banko duomenų bazėje jie nepateikiami. Skirtingai nei Lietuvos, Latvijos paskolų portfelis analizuojamo laikotarpio antroje pusėje nuosaikiai mažėjo. Tuo tarpu Lietuvoje nuo 2010 m. ilgalaikės paskolos (nuo 5 m.) greičiau atsigavo ir vėl pamažu didėjo (iki periodo pabaigos paskolų likučiai išaugo 127,8 mln. Lt). Šie analizės rezultatai matomi 20 paveiksle (analizei naudoti duomenys pateikti 5 priede, 18 lentelėje). Tokiai paskolų kitimo tendencijai įtakos turėjo pamažu pradėjęs didėti gyventojų darbo užmokestis bei kritusios butų kainos, dėl kurių 2011 m. nekilnojamasis turtas namų ūkiams tapo lengviau prieinamas. „Swedbank“ finansų analitikai (2011 m.) teigia, jog būstas Vilniuje tų metų III ketvirtį buvo pats įperkamiausias nuo 2005 metų, bet vis tiek smarkiai atsiliko nuo Latvijos įperkamumo indekso (per metus Latvijoje jis išaugo 6,3 procentinio punkto, o Lietuvoje tik 0,3).

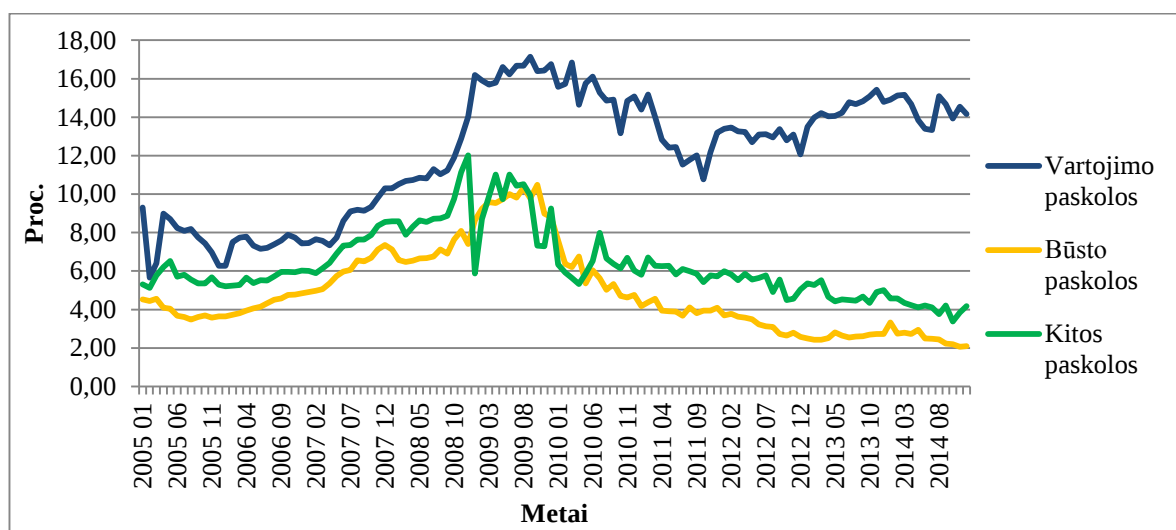
Tuo tarpu Latvijoje nuosekliai mažėjo visų trukmių paskolų kiekiai, nes mažėjo gyventojų poreikis skolintis. Didžiausias mažėjimas matomas paskolų nuo 5 metų trukmės grupėje. 2013 m., lyginant su 2012 metais, ilgalaikių paskolų kiekis sumažėjo 330,3 mln. EUR. Anot „Swedbank“ Privačių klientų finansavimo departamento direktorės Gumuliauskienės (2013 m.), namų ūkių poreikis skolintis Latvijoje mažėjo, nes šioje valstybėje nekilnojamojo turto kainos buvo beveik du kartus mažesnės nei Lietuvoje. Taip pat svarbu paminėti ir tai, jog Latvijos gyventojai vidutiniškai būsto paskolą grąžina per 14 metų, o tuo tarpu Lietuvos namų ūkiai – vidutiniškai per 20 m. Tačiau lyginant įsigyjamo nekilnojamojo turto dydį, Lietuvos gyventojai dažniausiai įsigyja didesnio ploto butą (vidutiniškai 65 kv. m.), lyginant su kaimyne Latvija (vidutiniškai 50 kv. m.). Latvijos namų ūkiai įsigyja didžiausio ploto namus – 200 – 250 kv. m., tuo tarpu Lietuvoje – 170 kv. m. („Swedbank“:

Baltijos šalyse būstui aktyviausiai skolinasi estai, lietuviams vidutinei paskolai grąžinti tenka dirbti ilgiausiai“, 2013 m.).

Atlikus namų ūkių paskolų, išskaidytų pagal trukmę, analizę matoma, jog tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje didžiausią dalį sudarė ilgalaikės paskolos (nuo 5 m.) visu nagrinėjamu periodu, nors pagal Lietuvos bankų suteiktų naujų paskolų duomenis, daugiau buvo suteikta trumpalaikių paskolų (iki 1 m.). Paskolų kitimo tendencijos abiejose valstybėse buvo panašios, tik periodo pabaigoje jos pasidarė priešingos – Lietuvoje namų ūkiams suteiktų ilgalaikių paskolų kiekis pamažu vėl pradėjo didėti (20 pav.), o Latvijoje ir toliau mažėjo (21 pav.).

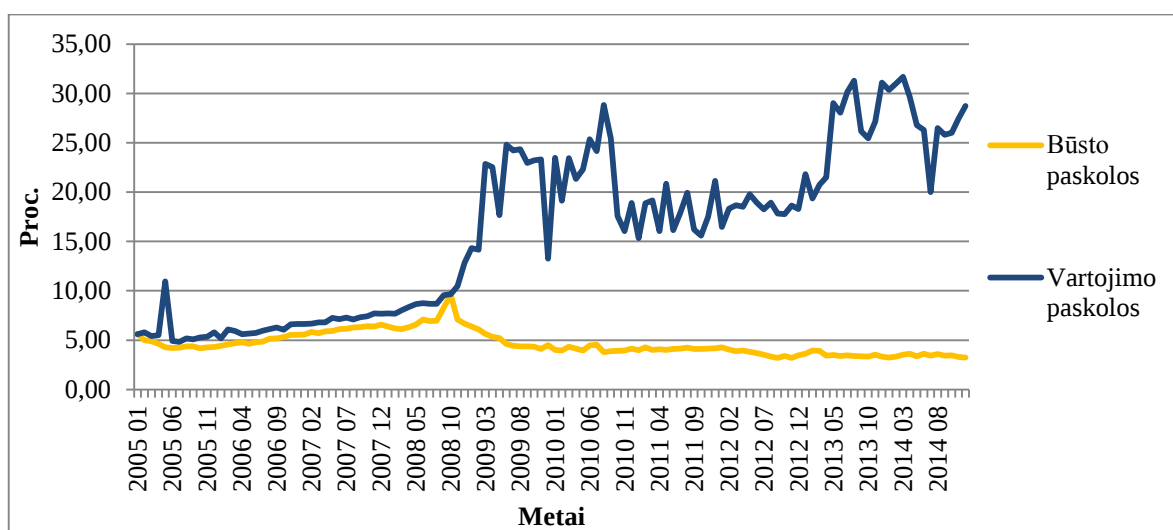
1.5. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normų 2005 – 2014 m. analizė

Bankai, suteikdami kreditus namų ūkiams, reikalauja palūkanų, kurios yra mokamos tam tikrą laikotarpį už naudojimąsi finansinių institucijų pinigais. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje paskolų palūkanų normą sudaro dvi dalys – bazinė palūkanų norma bei maržos procentas. Bazinė palūkanų norma yra parenkama pagal valiutą, kuria yra įsigyjamas kreditas – jei paskola imama litais, tai taikoma VILIBOR tarpbankinė palūkanų norma, jei latais – RIGIBOR ir pan. („Kredito palūkanos“, 2014 m.). Maržos procentą kiekvienas bankas numato klientui individualiai, atsižvelgiant į kliento riziką, kuri nustatoma pagal kliento pajamų stabilumą, dirbamą laiką tame pačiame darbe ir pan. Lietuvos komercinių bankų namų ūkiams suteiktų naujų paskolų palūkanų normų analizės rezultatai pateikti 22 paveiksle (duomenys iš 6 priedo, 20 lentelės).

22 pav. Lietuvos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normos 2005 – 2014m.

22 paveiksle matyti trijų pagrindinių Lietuvos Banko išskiriamų paskolų rūšių palūkanų normų svyravimai nagrinėjamu 2005 - 2014 m. laikotarpiu. Visu analizuojamu periodu palūkanų normos sparčiai kito, bet didžiausios išliko naujų vartojimo paskolų palūkanų normos. Vartojimo paskolų palūkanų normos visu periodu didėjo, o būsto bei kitų paskolų palūkanos iki periodo vidurio (maždaug 2009 m. antros pusės) didėjusios, vėliau pradėjo mažėti ir šiuo metu yra labai žemos. Panaši paskolų palūkanų normų kitimo tendencija visu laikotarpiu buvo ir Latvijoje. Šioje valstybėje vartojimo paskolų palūkanos labai svyravo, bet išlaikė didėjimo tendenciją, o tuo tarpu būsto paskolų palūkanų normų svyravimai nebuvo tokie stiprūs. Taip pat Latvijos bankų suteiktų būsto paskolų palūkanos nuo periodo vidurio nuosekliai mažėjo. Latvijos palūkanų normų analizės rezultatai pateikti 23 paveiksle (naudoti duomenys – 6 priede, 21 lentelėje).

23 pav. Latvijos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normos 2005 - 2014m.

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje 2005 m. būsto paskolų palūkanų normos buvo žemos, ypač Lietuvoje (nesiekė 5 % ir metų pabaigoje sumažėjo iki 3,55 %). Palūkanų normos kitimui daug įtakos turėjo valstybių ekonominė padėtis. Iš esmės palūkanų normos dydį lemia infliacija bei valstybės ekonominis augimas. Kaip teigia Klevinskaitė (2008 m.), centriniai bankai, siekdami sustabdyti infliaciją, didina palūkanų normas, o skatindami ekonominį augimą atvirkščiai – palūkanas mažina. Nors palūkanų normos, įsigyjant paskolas, pasirinktinai gali būti fiksuotos arba kintamos, bet daugiau nei 90 % Lietuvoje paimtų paskolų visu laikotarpiu buvo su kintama palūkanų norma („Paskolų palūkanų normų tendencijos Lietuvos bankų sistemoje“, 2008 m.). Kintamos palūkanų normos nuolat svyruoja, priklausomai nuo to laikotarpio VILIBOR, RIGIBOR, EURIBOR ar netgi LIBOR, kai tuo tarpu fiksuotos nustatytą laikotarpį nekinta. O tarpbankinėms palūkanų normoms (VILIBOR, RIGIBOR ir pan.) įtaką daro Europos Centrinio banko (ECB) priimami sprendimai, taip lemdami jų pokyčius. Dėl šių priežasčių 2005 metų pabaigoje tiek Lietuvos, tiek Latvijos būsto paskolų palūkanų

normoms nemažą įtaką darė ECB bazinės palūkanų normos didinimas, dėl kurio kilo tarpbankinės palūkanų normos, kartu keisdamos ir paskolų palūkanų normas („Palūkanų normų kaitos ir jos veiksmų tyrimas Lietuvoje 1994 – 2006 m.“, 2008 m.).

2006 metais Latvija buvo vienintelė valstybė Europos Sąjungoje, kurios paskolų palūkanų normos buvo mažesnės nei infliacija. Bet, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, nominalios palūkanų normos už paskolas vis tiek išliko didžiausios („Latvia sees ultra-low interest rates“, 2006 m.). Tačiau Latvijoje, lyginant su Lietuva, 2006 m. kovą buvo žemesnė namų ūkiams išduodamų paskolų palūkanų norma, kuri siekė 1,2 % (Lietuvoje tuo metu buvo 1,4 %). Dėl tokių palūkanų normų bei didelės Latvijos bankų konkurencijos, smarkiai augo bankų suteikiamų paskolų (ypač būsto paskolų) kiekis. 2006 m. Latvijos banko vykdoma ribojanti pinigų politika paveikė ir RIGIBOR tarpbankinę palūkanų normą, kuri padidėjo, kartu didindama ir paskolų namų ūkiams palūkanų normas („Monetary bulletin“, 2006 m.). Šio palūkanų normų augimo analizė Latvijoje matoma 23 paveiksle.

2007 m. buvo padidintos pagrindinės Europos Centrinio banko palūkanų normos, kurios lėmė Lietuvos ir Latvijos tarpbankinių palūkanų normų didėjimą. Kadangi namų ūkių paskolų portfelyje ir toliau dominavo paskolos su kintama palūkanų norma, tai VILIBOR ir RIGIBOR palūkanų didėjimas lėmė ir patį paskolų palūkanų normų augimą (toks Lietuvos palūkanų normų kitimas matomas 22 paveiksle, o Latvijos – 23 pav.). Taip pat Lietuvos namų ūkių paskolų palūkanų normų kitimui įtakos turėjo likvidumo trūkumas pasaulio finansų rinkose ir išaugusi rizikos premija („Finansinio stabilumo apžvalga“, 2008 m.). 2007 m. JAV prasidėjo rizikingų būsto paskolų krizė, kuri kėlė nerimą visai Europai (Baltic Rim Economies: Growth & Constraints“, 2008 m.). Todėl jau metų pabaigoje Lietuvos bankų suteikiamų naujų paskolų palūkanų normos litais padidėjo iki 8,6 %. O Latvijos tarpbankinė palūkanų norma, dėl ilgalaikio lato kurso euro atžvilgiu patvarumo abejonių, smarkiai svyravo visus metus, taip veikdama paskolų palūkanų normas. Dėl šių priežasčių tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje didėjančios paskolų palūkanos didino skolos aptarnavimo išlaidas.

Ekonominis nuosmukis Lietuvoje bei Latvijoje prasidėjo 2008 m., o giliausias buvo 2009 m. Paskolų palūkanų normos Lietuvoje stipriai padidėjo jau 2008 metais, o taip įvyko dėl išaugusio šalies nesubalansuotumo, skolinimo rizikos priedo, reiklesnio kreditorių vertinimo, staigaus pačios ekonomikos nusileidimo bei prastėjančių namų ūkių lūkesčių. Kaip teigia finansų analitikai („Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m.“, 2009 m.), pagerėjusi skolininkų finansinė būklė dėl spartaus ekonomikos augimo Baltijos valstybėse iki pasaulinės ekonominės krizės, lėmė švelnesnes skolinimosi sąlygas, o tai ir toliau skatino ekonomikos plėtrą. Nuo 2007 m. pabaigos ekonomika lėtėjo, todėl bankai pradėjo atsargiau vertinti skolininkų riziką, mažindami kreditavimo srautus, o sumažėję paskolų srautai prisidėjo prie ekonomikos nuosmukio. Latvijoje finansų rinkoje esanti įtampa stipriai paveikė tarpbankinę palūkanų normą RIGIBOR, dėl kurios būsto paskolų namų ūkiams, suteikiamų litais, palūkanos stipriai padidėjo („Monetary bulletin“, 2008 m.).

Ekonominį nuosmukį sunkiausiai išgyveno Latvija, lyginant su Baltijos valstybėmis. 2008 m. pabaigoje šioje valstybėje buvo paskelbta apie antro pagal dydį, privataus Latvijos banko „Parex“ nacionalizavimą. Bankas į vyriausybę kreipėsi dėl sunkios finansinės padėties, į kurią pateko banko indėlininkams pradėjus masiškai atsiimti savo indėlius („Europos bankų nacionalizavimo istorijos (4)“, 2011 m.). Pradėję sklisti gandai apie galimą banko bankrotą sukėlė paniką ir indėlininkai skubėjo atsiimti savo turimas lėšas iš šio banko. Nors, kaip teigia finansų analitikai (2008 m.), „Parex“ bankas į Latvijos vyriausybės institucijas kreipėsi, siekdamas iš anksto užtikrinti sindikuotų paskolų pratęsimą bei tolesnę veiklos plėtrą kuo palankesnėmis sąlygomis, jei globali finansų rinkos krizė užsitęstų. Šis įvykis neigiamai veikė paskolų palūkanų normas, kurios pradėjo sparčiau didėti (23 pav.).

Toliau blogėjant ekonominei situacijai Latvijoje, 2008 m. pabaigoje valstybė kreipėsi pagalbos į tarptautines institucijas, kurios patvirtino Latvijai 27 mėnesių trukmės ir 1,7 mlrd. eurų apimties Stabilizavimo programą. Tarptautinis valiutos fondas, suteikęs finansinę paramą Latvijai, iškėlė vieną pagrindinių reikalavimų – griežtinti biudžeto politiką („Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m.“, 2009 m.). Tačiau paskolų palūkanų normos Latvijoje sumažėjo, tik kai Latvija gavo antrąją 1,2 mlrd. eurų paskolą, sumažinusią įtampą finansų rinkose („Monetary bulletin“, 2009 m.). Šie ekonominiai įvykiai stipriai veikė paskolų palūkanų normas, kurios, kaip matoma 23 paveiksle, gana žymiai padidėjusios, vėliau sumažėjo.

Tuo metu finansų analitikai (2010 m.) teigė, jog gerėjant ekonominei situacijai, bankai sieks didinti esamų bei naujai suteikiamų paskolų palūkanų maržas, kai bazinės palūkanų normos bei gerėjantys gyventojų lūkesčiai didins kreditavimo paklausą. 2010 m. pamažu gerėjanti ekonominė situacija po stipraus ekonominio nuosmukio, mažėjantis nedarbo lygis Lietuvoje bei gerėjantys gyventojų lūkesčiai padėjo atsigaivinti namų ūkių paskolų portfeliui. Atsigaunanti ekonomika lėmė bankų palūkanų normų mažėjimą, kuris matomas 22 paveiksle. 2011 m. buvo prognozuojamas ekonomikos augimo sulėtėjimas, kurį lėmė išlikę vis dar aukštas nedarbo lygis bei lėtas darbo užmokesčio augimas („Nordea“ ekonomistas Ž. Mauricas: Ar į Lietuvos pakrantę atsirita antroji krizės banga?“, 2011 m.). Taip pat šiais metais buvo paskelbtas AB banko „Snoras“ bankrotas, kuris turėjo neigiamos įtakos namų ūkių lūkesčiams bei elgsenai. Šios naujienos darė įtaką paskolų palūkanų normoms, sukeldamos jų svyravimus.

Taip pat 2011 m. Europos centrinis bankas (ECB) priėmė sprendimą padidinti euro zonos palūkanų normą, kuri buvo padidinta nuo 1 % iki 1,25 % ribos. Finansų analitikai (2011 m.) teigė, jog palūkanų normos didinimas buvo padarytas pirmą kartą nuo recesijos, per kurią, siekiant paskatinti ekonomiką, palūkanų norma buvo tik mažinama nuo 2008 metų vidurio. Šis sprendimas darė įtaką visiems namų ūkiams, paėmusiems būsto paskolas su kintama palūkanų norma, bei kartu ir kai kuriems namų ūkiams, įsigijusiems vartojamąsias paskolas su kintama palūkanų norma. Tačiau gerėjanti namų ūkių finansinė padėtis, atsigaunanti ekonomika bei nekintančios nekilnojamojo turto

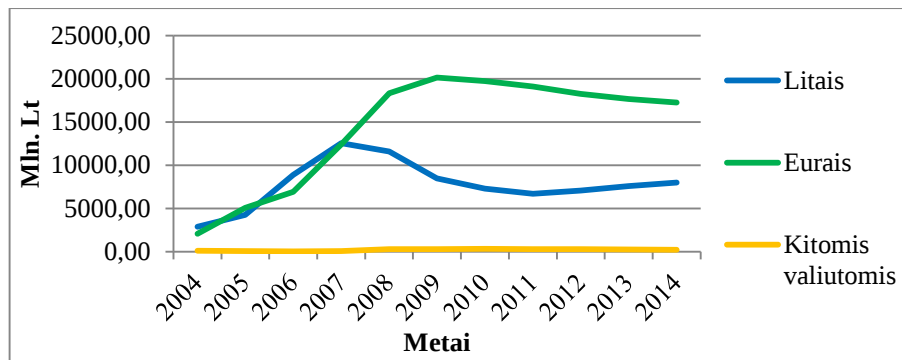
kainos lėmė paskolų palūkanų normos mažėjimą. Atlikus analizę matoma, jog Lietuvos namų ūkių paskolų palūkanų normos nuolat kito, bet vis tiek išliko mažos. Įtakos palūkanų normų kitimui turėjo išlikusi reikšminga paskolų dalis su trumpalaikėmis palūkanų normomis, kurios buvo užfiksuotos trumpesniai nei 1 metų laikotarpiui („Finansinio stabilumo apžvalga 2012 m.“, 2012 m.).

Tiek Lietuvos, tiek Latvijos namų ūkių būsto paskolų palūkanų normos ir toliau mažėjo. Tam tiesioginės įtakos turėjo žema EURIBOR tarpbankinė palūkanų norma. Žymiausias šios tarpbankinės palūkanų normos sumažėjimas buvo 2012 m., kai 6 mėnesių EURIBOR sumažėjo nuo 1,67 % 2011 metų pabaigoje, iki 0,32 % 2012 m. pabaigoje („Baltic Household Outlook“, 2013 m.). 2013 m. Latvijos namų ūkių būsto paskolų palūkanų normos sumažėjo daugiau nei Lietuvos. Tačiau dėl didelių valstybės skolos problemų bei skolinimosi rizikos šalyje palūkanų normos išliko didesnės nei Lietuvoje („Baltic Household Outlook“, 2014 m.).

Analizuoto periodo pabaigoje matoma, jog tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje būsto paskolų palūkanų normos vėl tapo labai žemos. Dėl to sumažėjo ir finansinių institucijų pajamos iš paskolų palūkanų normų. Pagal Lietuvos banko atliktą finansinių institucijų apklausą (2014 m.), šis užsitęsęs žemų palūkanų normų laikotarpis finansų rinkose yra svarbiausias rizikos šaltinis visai finansų sistemai. Tačiau vertinant namų ūkius, ši situacija jiems yra naudinga, nes jų išlaidos įsigyjant paskolas mažesnės.

1.6. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal paskolų valiutas 2005 – 2014 m. analizė

Tiek Lietuvoje, tiek ir Latvijoje visi veikiantys komerciniai bankai suteikia galimybę klientams pasirinkti kokia valiuta jie nori prisiimti finansinius įsipareigojimus. Lietuvoje komerciniai bankai iki 2015 m. daugiausia siūlė paskolas imti litais arba eurai, bet taip pat buvo galima pasirinkti ir kitą valiutą. Panaši situacija yra ir Latvijoje, tik šioje valstybėje nuo 2014 m. negalima įsigyti paskolų latais. Taip yra todėl, jog nuo 2014 m. sausio 1 d. Latvijos nacionaline valiuta tapo euras. 2015 m. nacionalinė valiuta keičiasi ir Lietuvoje – įvedamas euras, todėl nuo šių metų pradžios Lietuvoje negalima įsigyti naujų paskolų litais. Skiriantis paskolų valiutoms, skiriasi ir mokamos palūkanų normos už vienokią ar kitokią valiutą paimtas paskolas, nes tuomet palūkanų normos bazė yra siejama su skirtinga tarpbankine palūkanų norma (VILIBOR, RIGIBOR, EURIBOR ir pan.). Lietuvos namų ūkių paskolų likučių pagal valiutas, kuriomis yra paimtos paskolos, 2004 - 2014 metais analizė pateikiama 24 paveiksle (7 priede, 22 lentelėje pateikta paveikslui panaudoti duomenys).

24 pav. Lietuvos bankų sektoriaus namų ūkiams suteiktų paskolų likučiai pagal paskolų valiutas 2005 - 2014 m.

Atlikus Lietuvos namų ūkių paskolų likučių pagal paskolų valiutas analizę, kuri pateikta 18 paveiksle, matyti, jog analizuojamo periodo pradžioje tiek paskolų litais, tiek paskolų eurais likučiai buvo panašūs bei išlaikė vienodą – augimo – tendenciją. Kai paskolų palūkanų normos tiek eurais, tiek litais buvo panašios, tai Lietuvos namų ūkių skolinimasis eurais sumažėjo (taip buvo 2006 metais). Tuo tarpu kitomis valiutomis paskolų likučiai buvo daug mažesni ir iki 2008 m., skirtingai nei paskolų litais bei eurais likučiai, paskolų kitomis valiutomis likučiai mažėjo. Kaip teigia finansų analitikai („Finansinio stabilumo apžvalga 2006 m.“, 2007 m.), dėl suvienodėjusių paskolų palūkanų normų (paskolų eurais ir litais) bei atidėjus euro įvedimo datą, 2006 m. namų ūkiai pirmenybę pradėjo teikti paskoloms nacionaline valiuta. Todėl užsienio valiutomis suteiktų paskolų dalis sumažėjo iki 44 % 2006 metų pabaigoje. Lietuvoje tuo metu nacionalinės valiutos tarpbankinės palūkanų normos buvo tik šiek tiek aukštesnės už EURIBOR, o tuo tarpu šis skirtumas Latvijoje 2007 metų pradžioje padidėjo, nors ir taip anksčiau buvo didesnis dėl skirtingo valiutos kurso režimo bei valstybės banko politikos („Finansinio stabilumo apžvalga 2006 m.“, 2007 m.). Tačiau kylanti tarpbankinė palūkanų norma nacionaline valiuta Latvijoje nedarė įtakos namų ūkių įsiskolinimo augimo mažėjimui, nes ir toliau valstybėje didėjo skolinimasis užsienio valiuta - daugiausia eurais.

2007 m. JAV prasidėjusi ekonominė krizė, sukėlė paniką visame pasaulyje. Todėl Europos Centrinis bankas padidino pagrindines palūkanų normas. Taip pat dėl likvidumo trūkumo bei sąmyšio pasaulio finansų rinkose padidėjo ir palūkanų normų rizikos priedai bei išaugo rizikos premija, kuri veikė palūkanų normų augimą. Visa tai 2007 m. Lietuvoje lėmė brangstantį skolinimąsi tiek litais, tiek ir eurais tarpbankinėje rinkoje („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m.). Šis brangimas taip pat neigiamai veikė ir namų ūkių finansinę būklę, nes dauguma skolininkų buvo įsigiję paskolas su kintama palūkanų norma. Prasidėjus neramumams pasaulyje, bankai pradėjo griežtinti kreditavimo sąlygas, rinkos keitėsi dėl būsto rinkos raidos. Visa tai lėmė namų ūkių lėtėjantį skolinimosi augimą, nors jų ekonominė būklė vis dar gerėjo („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m.).

Didėjant tarpbankinei palūkanų normai 2007 m., tai kartu didino ir Lietuvos namų ūkių paskolų našatą. Todėl gyventojai, siekdami sumažinti palūkanų mokėjimus, perfinansavo savo būsto paskolas, t.

y. keitė paskolos valiutą iš litų į eurus arba bandė derėti mažesnę banko taikomą maržą („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m). Didėjant palūkanų normų skirtumui (paskolų litais ir eurai), namų ūkiai sparčiai pradėjo keisti būsto paskolų valiutą. Ši namų ūkių elgsenos tendencija buvo matoma ne tik 2007 m., bet išliko ir 2008 m. Todėl, kaip teigia finansų analitikai („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m), nuo 2007 metų vidurio būsto paskolų dalis litais sumažėjo 11 procentinių punktų (nukrito iki 41 %). Tokia pati situacija buvo ir Latvijoje – naujos būstui įsigyti paskolos nacionaline valiuta (tuo metu dar latu) valstybėje 2007 m. vidutiniškai sudarė 13 %.

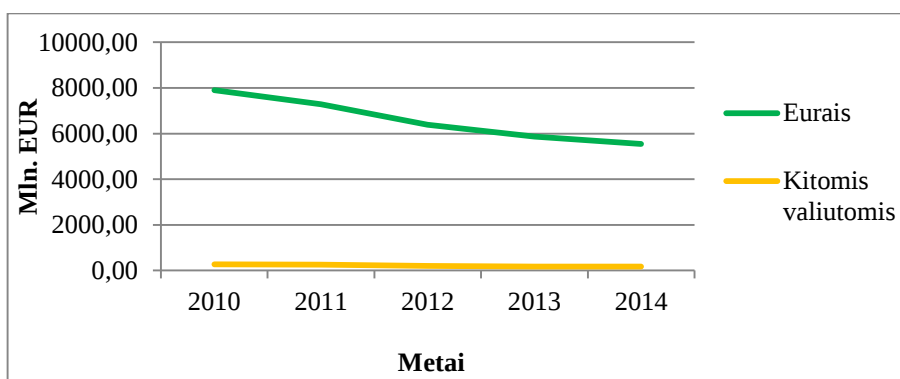
Kaip matyti 24 paveiksle, toks paskolų litais ir eurai palūkanų normų didėjimas lėmė paskolų kitomis valiutomis augimą (paskolų kitomis valiutomis suma padidėjo 240 mln. Lt 2008 metais). Tuomet namų ūkiai skolinosi daugiausia JAV doleriais bei Šveicarijos frankais, nes jų palūkanų normos buvo mažesnės („Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.“, 2008 m). Tačiau jų dalis namų ūkių paskolų portfelyje vis tiek išliko labai nedidelė – sudarė apie 3 % visų naujai suteiktų paskolų būstui įsigyti. Vėliau paskolų kitomis valiutomis likučiai išliko tokie pat nedideli, nors iki 2010 m. šiek tiek didėjo. Tam įtakos turėjo Lietuvos bankų vykdoma konservatyvi politika – buvo neteikiamos paskolos kitomis valiutomis, jei asmenys negaudavo pajamų tomis valiutomis („Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m.“, 2009 m.). Nors galimybė įsigyti paskolas kita valiuta, nei eurai ar litai, buvo mažesnė, bet tokiu būdu komerciniai bankų skolininkai nesusidūrė su valiutų kurso rizika.

Paskolų eurai likučiai ir toliau gana sparčiai didėjo, o tuo tarpu paskolų litais – mažėjo. Tokiai tendencijai įtakos turėjo vis dar ženkliai mažesnės palūkanų normos paskoloms eurai (paskolos litais brango daugiau nei eurai), bei išlikęs namų ūkių pasitikėjimas fiksuotu lito kursu. Taip pat dėl sparčiai augančių paskolų litais palūkanų normų ir 2009 m. išliko tendencija keisti paimtų paskolų valiutas. 2009 m. tokia pati tendencija buvo matoma ir Latvijoje, kur paskolų litais palūkanų normos didėjo sparčiau nei eurai. Todėl Latvijos namų ūkių paskolų dalis nacionaline valiuta – litais – vidutiniškai sudarė 12,2 % („Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m.“, 2009 m.).

2010 metų pabaigoje skirtumas tarp palūkanų normų už paskolas euras ir už paskolas litais sumažėjo iki maždaug 1 % punkto, todėl Lietuvoje pradėjo daugėti besiskolinančių litais. Paskolų litais 2010 metais buvo paimta dvigubai daugiau nei prieš metus – 16 % („Namų ūkių finansinio turto barometras“, 2010 m.). 2011 metais Lietuvos komerciniai bankai sudarė palankias sąlygas naujų paskolų įsigijimui. Naujų paskolų palūkanų normos buvo mažesnės tiek imant paskolą eurai, tiek ir litais. Metų pabaigoje ypač sumažėjo būsto paskolų tiek eurai, tiek litais palūkanų normų skirtumas – eurai palūkanų norma buvo 3,79 %, o litais – 3,86 % („Namų ūkių finansinio turto barometras“, 2011 m.). Nors palūkanos paskoloms eurai buvo šiek tiek mažesnės, bet, kaip matoma 24 paveiksle, didėjo paskolų litais likučiai, o paskolų eurai – mažėjo. Likusiais analizuojamo periodo metais, Lietuvoje ir toliau didėjo paskolų nacionaline valiuta (litais) paklausa, todėl jų likučiai didėjo. Tokį paskolų kiekio

pagal valiutas pasiskirstymą ir toliau lėmė mažėjantis skirtumas tarp paskolų litais ir paskolų eurai palūkanų normų.

Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal valiutas nuo 2010 metų analizė pateikta 25 paveiksle (duomenys iš 7 priedo, 23 lentelės). Ankstesnių analizuojamo periodo metų paveiksle nėra, nes Latvijos banko duomenų bazėje duomenys pateikiami tik nuo 2010 m. Dėl pasikeitusios Latvijos nacionalinės valiutos 2014 metais, Latvijos bankas namų ūkiams suteiktas paskolas pagal valiutas išskiria į dvi grupes, paskolos eurai ir paskolos kitomis valiutomis. Nėra paskolų latais grupės, nes po valiutos konvertavimo 2014 m. sausio 1 d. visos buvusios paskolos suteiktos latais pakeistos į paskolų sumas eurai.

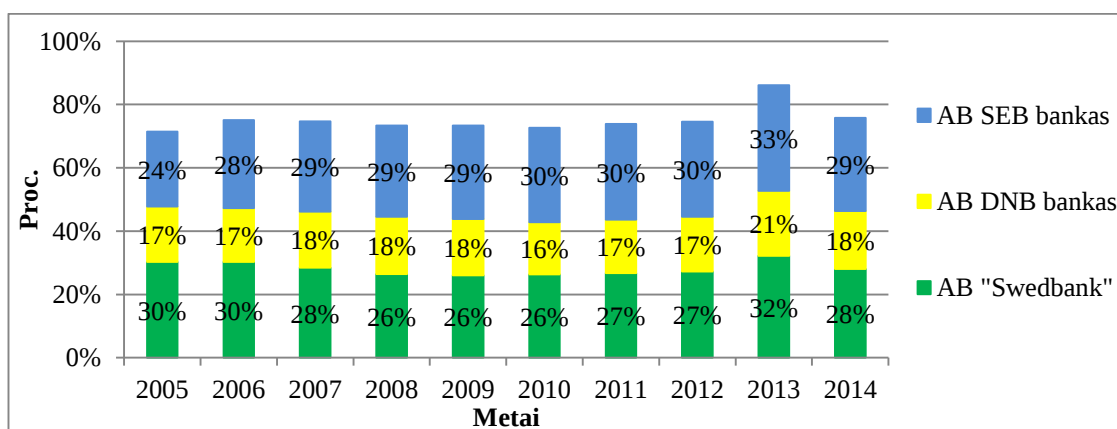
25 pav. Latvijos bankų sektoriau namų ūkiams suteiktos paskolos pagal paskolų valiutas 2010 - 2014 m.

Atlikus analizę matyti, jog nuo 2010 m. tiek paskolų eurai, tiek paskolų kitomis valiutomis vertės Latvijoje iki periodo pabaigos mažėjo. Tačiau iš paveiksle pateiktų grupių nėra galimybės palyginti buvusių paskolų latais ir paskolų eurai kitimo.

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje visu analizuotu laikotarpiu paskolų kitomis valiutomis suma išliko nedidelė. Populiariausios paskolos buvo eurai arba nacionaline valstybės valiuta. Namų ūkių valiutos pasirinkimą daugiausia lėmė bankų siūlomos palūkanų normos. Nors skolinantis kita valiuta atsiranda valiutų kursų rizika, bet ji visu laikotarpiu namų ūkiams išliko nedidelė ir nedarė didelės reikšmės skolininkų pasirinkimui. Latvijoje paskutiniaisiais analizuojamo periodo metais situacija apskritai pasikeitė – neliko paskolų latais, nes buvo pakeista šalies valiuta. Todėl Latvijoje šiuo metu dominuoja paskolos eurai.

1.7. Lietuvos ir Latvijos namų ūkiams suteiktų paskolų pagal valstybėse veikiančius komercinius bankus 2005 – 2014 m. analizė

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje šiuo metu veikia nemažai komercinių bankų, kurie siūlo gyventojams platų skirtingų paslaugų spektrą. Lietuvoje dabar veiklą vykdo 7 banko licenciją turintys komerciniai bankai, taip pat 8 užsienio bankų filialai ir 1 užsienio bankų atstovybė. Tuo tarpu Latvijoje veikiančių bankų skaičius yra šiek tiek didesnis. Didelė bankų įvairovė leidžia klientams rinktis labiau patinkančią finansinę instituciją, taip didindama konkurenciją tarp jų. Dabar tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje didžiausia dalis namų ūkiams suteiktų paskolų priklauso AB „Swedbank“, AB „DNB bankui“ bei AB „SEB bankui“, Latvijoje taip pat šia didžiausia rinkos dalimi dalinasi ir „Nordea Bank Finland“ Latvijos padalinys. Tačiau ne visą nagrinėtą laikotarpį šie bankai turėjo dabartinę namų ūkių paskolų rinkos dalį. Šių bankų suteikiamų paskolų namų ūkiams portfelio 2005 – 2014 m. kitimo analizė Lietuvoje matyti 26 paveiksle (duomenys iš 8 priedo, 24 lentelės).

26 pav. Lietuvoje veikiančių trijų komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2005 - 2014 m.

Atlikus analizę matyti, jog 2013 m. AB „SEB banko“, AB „DNB banko“ ir AB „Swedbank“ suteiktų paskolų namų ūkiams dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje žymiai padidėjo. Bet šis padidėjimas matomas tik todėl, jog tais metais Nordea banko duomenys nebuvo publikuojami Lietuvos bankų asociacijos pateikiamoje pagrindinių bankų veiklos rodiklių ataskaitoje. Pagal Nordea grupės politiką, pateikti duomenys už 2013 m. negali būti lyginami su ankstesniais laikotarpiais, todėl duomenys publikuoti tik 2014 m., visiems Lietuvos Bankų asociacijos nariams perėjus prie naujos apimties duomenų publikavimo (Lietuvos bankų asociacija „Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai“, 2013 m.).

AB „Swedbank“ vardas Lietuvoje atsirado tik 2009 m. Iki 2005 m. valstybėje veikė smulki „Hansabank“ grupė, kurios akcininkai 2005–aisiais perleido savo akcijas strateginiam banko

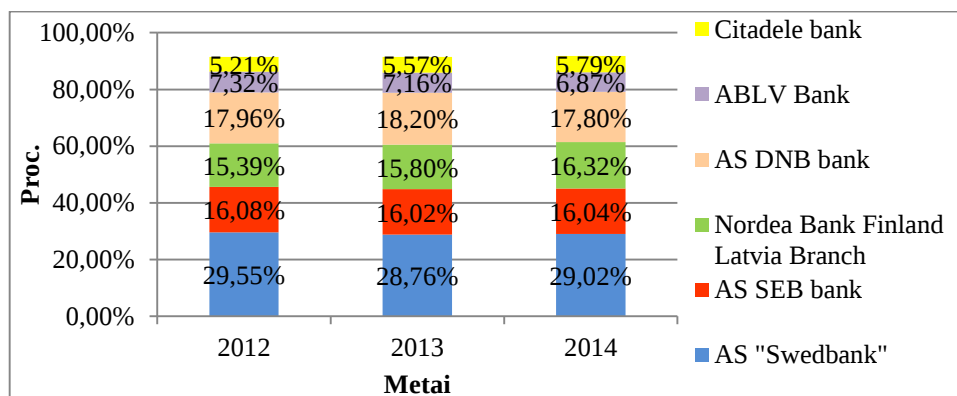
investuotojui „Swedbank“. Tačiau šios finansinės institucijos vardas pradėtas naudoti daug vėliau, kai visos Baltijos valstybės pradėjo vardo keitimo procesą („AB „Swedbank“ Lietuvoje istorija“). „Hansabank“, vėliau – „Swedbank“, populiarumui įtakos turėjo banko vykdoma rėmimo politika – finansinė institucija, kaip teigiama „Swedbank“ finansinėje ataskaitoje (2005 m.), rėmė perspektyvius švietimo, vaikų ir jaunimo, kultūros ir sporto bei socialinius projektus. Taip pat 2005 metais iniciavo akciją „Žalias miestas“, kurios metu banko darbuotojai sodino medžius viešose erdvėse, parkuose, miesto soduose. Vaikams „Hansabankas“ kasmet organizavo taupyklių konkursą, kurio metu buvo siekiama parodyti vaikams, jog nuo mažų dienų reikia atsakingai elgtis su pinigais. Aktyvi veikla visuomenėje, banko žinomumas bei turimas tvirtas įvaizdis (vertinamas kaip patogus naudotis, profesionalus, lengvai pasiekiamas, siūlantis platų kokybiškų paslaugų spektrą), tvirtino banko poziciją Lietuvos rinkoje (AB „Swedbank“ finansinė ataskaita, 2005 m.). Dėl šių priežasčių AB „Swedbank“ paskolų namų ūkiams dalis buvo didžiausia tiek 2005, tiek ir vėlesniais metais.

AB „SEB“ banke namų ūkių įsigytų paskolų dalis bendroje namų ūkių paskolų struktūroje nuo periodo pradžios gana intensyviai didėjo. Taip buvo todėl, jog bankas stipriai plėtė savo aptarnavimo tinklą, kuris 2007 metais padidėjo iki 72 padalinių, siūlė naujų ir unikalių banko paslaugų ir pan. 2007 metais bankas pradėjo aktyviau veikti visuomenėje, pristatė verslumą skatinančią iniciatyvą „SEB verslo menas“, taip pat unikalų TV projektą „Vertas milijono“, kuriuo buvo skatinamas talentingo ir kūrybingo jaunimo verslumas („SEB banko grupės 2007 m. veiklos apžvalga“, 2007 m.). 2007 metai šiam bankui buvo sėkmingi ir tai atsispindi 26 paveiksle. Šiais metais AB „SEB banke“ įsigytų namų ūkių paskolų dalis buvo didžiausia – siekė 29 %. Gera banko reputacija, didėjantis populiarumas skatino finansinę instituciją ir toliau tobulinti teikiamas paslaugas, siekiant ne tik išlaikyti esamus klientus, bet ir pritraukti naujus.

Taip pat nuo šių Lietuvos namų ūkių paskolų rinkos pirmūnų stengėsi neatsilikti ir AB „DNB bankas“, kuris iki 2012 m. vadinosi AB „DnB Nord banku“. Skatinti savo žinomumą bankas siekė gerindamas paslaugų kokybę bei darbuotojų profesionalumą. Kaip ir AB „Swedbank“ bei AB „SEB bankas“, AB „DNB bankas“ aktyviai veikė visuomeninėje veikloje – rėmė Lietuvos kultūros, sporto bei vietinių bendruomenių renginius („DnB Nord banko“ metinė ataskaita, 2006 m.). Bankas 2006 m. rėmė Kauno muzikinį teatrą, Nacionalinę filharmoniją, taip pat buvo oficialiu Lietuvos vyrų krepšinio rinktinės rėmėju. Aktyvi veikla padėjo bankui padidinti žinomumą bei pritraukti naujus klientus. Kaip matoma 26 paveiksle, šio banko namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendroje namų ūkių paskolų struktūroje padidėjo 1 procentiniu punktu ir didžiąją analizuojamo periodo dalį išliko tokia pati.

Tuo tarpu Latvijoje AB „Swedbank“, AB „SEB banko“ ir AB „DNB banko“ dalys namų ūkių paskolų portfelyje yra pasiskirsčiusios kiek kitaip, lyginant su Lietuva. Taip yra todėl, jog šioje valstybėje veikia daugiau komercinių bankų nei Lietuvoje. 27 paveiksle pateikiama pagrindiniai Latvijos namų ūkių paskolų portfelyje dominavę bankai 2012 – 2014 m. Taip pat 28 paveiksle - šių

bankų suteiktų paskolų dalių analizė bendrame bankinių paskolų portfelyje 2004 – 2011 m. Į šiuos paveikslus neįtraukta likę, mažesnę tiek namų ūkių, tiek bendro paskolų portfelio dalį užimantys bankai, nes Latvijoje bankų veikia labai daug ir daugumos iš jų dalys buvo labai mažos paskolų portfelyje visu analizuojamu laikotarpiu (8 priede 24 ir 25 lentelėse pateikti paveikslams naudoti duomenys).

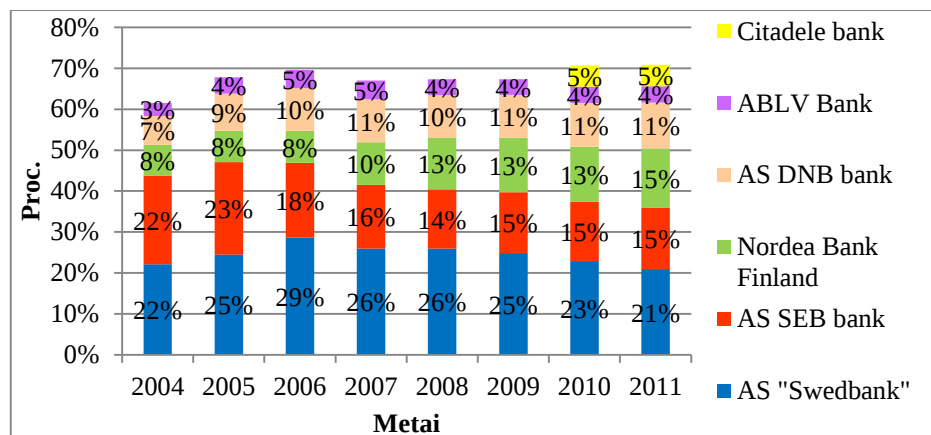

27 pav. Latvijoje veikiančių didžiųjų komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2012 - 2014 m.

Atlikus analizę matyti, jog Latvijos namų ūkiai daugiausia paskutiniaisiais metais skolinasi iš AB „Swedbank“, nes paskolų dalis iš šio banko 2012-2014 m. buvo didžiausia (apie 30 %). Šis bankas Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, siekia teikti profesionalias, kokybiškas paslaugas, būti lengvai pasiekiamu klientams, todėl nuolat investuoja į darbuotojų tobulėjimą. Taip pat siekdamas didinti žinomumą aktyviai veikia visuomenėje – aukoja lėšas vaikų sveikatos priežiūrai per Latvijoje veikiančią Angelų kampaniją („Sustainability report 2012“, 2012 m.). AB „Swedbank“ populiarumą taip pat lemia tai, jog AB „Swedbank“ grupė didelė bei tvirta finansinė institucija, kurios yra gera finansinė padėtis, todėl šis bankas gali užtikrinti klientams saugų skolinimąsi.

Kiti, Lietuvoje namų ūkių paskolų portfelio struktūroje dominuojantys bankai, Latvijoje užima mažesnę portfelio dalį. AB „SEB banko“ užimama namų ūkių paskolų rinkos dalis yra beveik per pusę mažesnė, lyginant su Lietuvos dalimi. Šį banką Latvijoje lenkia AB „DNB bankas“, iš kurio namų ūkiai skolinasi beveik 2 % daugiau. Taip pat nemažą namų ūkių paskolų portfelio dalį užima paskolos iš Latvijos „ABLV banko“ bei AB „Citadele“ banko. Iki 2011 metų ABLV bankas buvo vadinamas „Aizkraukles Banka“. Dabar šis bankas yra vienas didžiausių nepriklausomų privačių bankų, veikiančių šalyje. ABLV bankas Latvijoje yra įsteigęs ABLV Labdaros fondą, kuriuo siekiama skatinti verslininkus rodyti savo socialinę atsakomybę (ABLV public quarterly report, 2012 m.). Taip pat finansinė institucija skiria paramą menų kūrinių įsigijimui Šiuolaikiniam Latvijos meno muziejui. Bankas gerina paslaugų kokybę bei siekia išlaikyti lojalius klientus, gerinant ir toliau plėtojant būsto paskolas, kurios išlieka banko prioritetu („ABLV bank invests 0,8 million in mortgage servise centre“,

2014 m.). Namų ūkiai tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje visu analizuojamu periodu skolinosi lėšas daugiausia būstui įsigyti, todėl ABLV bankas atsižvelgė į tokią namų ūkių skolinimosi tendenciją. Ši finansinė institucija perkėlė turimą hipotekos paslaugų centrą į kitas patalpas, kartu kurdama ir papildomas darbo vietas gyventojams, ir gerindama centro darbo kokybę.

28 pav. Latvijoje veikiančių didžiųjų komercinių bankų suteiktų paskolų dalis bendrame Latvijos bankinių paskolų portfelyje 2004 - 2011 m.

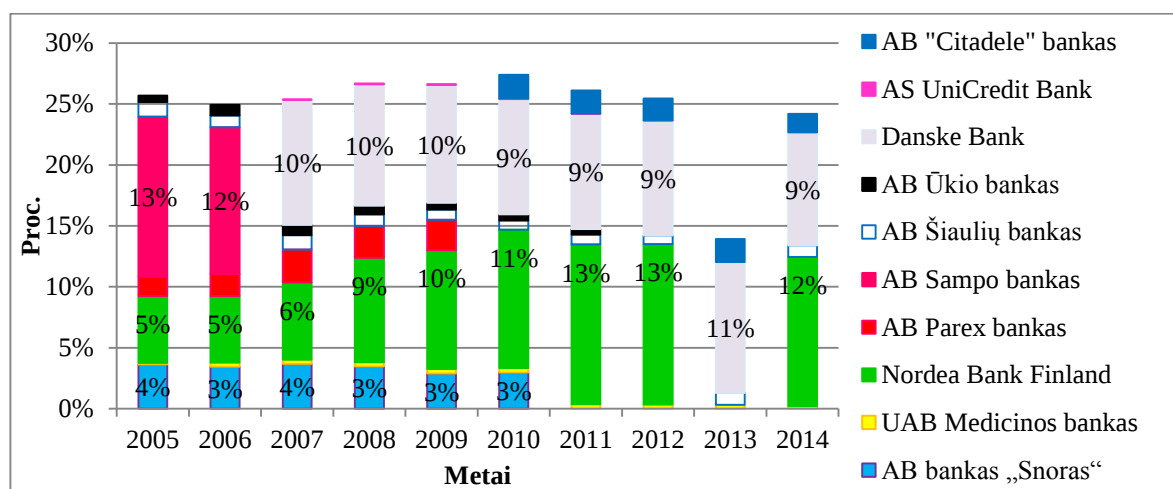
28 paveiksle pateikta bendro Latvijos bankinių paskolų portfelio struktūros dalies analizė, kurioje matoma penki didžiausių paskolų portfelio dalį užimantys bankai 2004 – 2011 metais. Tačiau paveiksle pavaizduota ne namų ūkių paskolų portfelio struktūra, o bendro šalies paskolų portfelio struktūra. Taip yra todėl, jog Latvijos komercinių bankų asociacija, pateikdama bankų veiklos duomenis, bankų paskolų portfelio neišskaidė į smulkesnes grupes (nepateikiami namų ūkiams suteiktų paskolų duomenys).

Atlikus analizę matyti, jog didžiausią Latvijos bankinių paskolų rinkos dalį visu analizuojamu laikotarpiu užėmė AB „Swedbank“ suteiktos paskolos. Iki 2011 m. AB „SEB bankas“ buvo antras pagal dydį bendroje paskolų portfelio struktūroje. Iki 2006 m. bankų paskolų portfelio dalys sparčiai didėjo, bet vėliau pakeitė kitimo tendenciją. Tam įtakos turėti galėjo spartaus ekonomikos augimo sulėtėjimas, taip pat 2006 m. bankų pasikeitimas valstybėje - „Multibank“ tapo „SMP“ banku.

Latvijos bankų sektoriuje visu analizuojamu laikotarpiu veikė daug komercinių bankų bei užsienio bankų filialų. Todėl, tobulėjant bankų sektoriui, vyko daug bankų pakeitimų, veiklos nutraukimų ir pan. Iki 2005 metų valstybėje veikė „Latvian Savings Bank“, kurio pagrindiniu akcininku 2005 m. tapo Lietuvos bankas AB „Snoras“. Tais metais banko pavadinimas buvo pakeistas į „Latvijas Krajbanka“. Šis bankas Latvijoje buvo laikomas seniausiu banku. Nors jis buvo vienas iš didžiausių bankinių paslaugų teikėjų fiziniams asmenims, bet Latvijos paskolų portfelyje šios finansinės institucijos dalis visą analizuojamą laikotarpį buvo nedidelė (2 – 3 %). 2011 m. „Latvijas Krajbanka“ buvo paskelbtas nemokiu ir jo veikla buvo sustabdyta („Latvijas Krajbanka“ About the

Bank, oficialus banko tinklapis). Taip pat visu periodu Latvijoje vyko nemažai kitų bankų perėmimų, pirkimų ir veiklos nutraukimų – „Maras bank“ 2004 metais įsigijo „Sampo“ bankas, kurį 2007 m. nusipirko „Danske“ bankas. Šiuo metu „Danske“ bankas valdo 100 % „Sampo“ banko akcijų. Taip pat banką „HVB Bank Latvia“ 2006 m. įsigijo „UniCredit“ bankas, o „Latvian business bank“ 2013 m. buvo perimtas valdyti banko „M2M Europe“ ir pan. Visi šie bankai Latvijos paskolų portfelyje turėjo nedidelę dalį visu analizuojamu laikotarpiu.

29 paveiksle pateikiama likusių, Lietuvoje veikiančių, komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalių analizė bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2005 – 2014 m. (paveikslui naudoti duomenys yra 8 priede, 24 lentelėje). Tačiau į paveikslą neįtraukta 2005 m. Lietuvoje veikęs AB SEB Vilniaus būsto bankas. Šio banko namų ūkiams suteiktų paskolų dalis 2005 m. sudarė 2,8 % visų paskolų. 2006 m. jo valdomas funkcijas perėmė pats AB SEB Vilniaus bankas. Banko vadovybė nusprendė, jog nereikia specializuoto būsto paskolų banko ir pradėjo AB SEB Vilniaus būsto banko likvidavimo procedūras. Šie banko sprendimai visiškai neturėjo įtakos klientų paimtoms paskoloms iš būsto banko, kadangi jiems AB SEB Vilniaus bankas paliko anksčiau sudarytose sutartyse galiojusias sąlygas („SEB Vilniaus bankas perėmė valdomo SEB VB būsto banko veiklos funkcijas“, 2006 m.

29 pav. Likusių Lietuvoje veikiančių komercinių bankų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendrame namų ūkių paskolų portfelyje 2005 - 2014 m.

2005 – 2006 metais nemažą namų ūkių paskolų rinkos dalį užėmė AB „Sampo bankas“, bet po 2006 metų, kaip matoma 29 paveiksle, šio banko paskolų portfelio dalies visai neliko. Taip įvyko todėl, jog Danijos bankinė grupė „Danske Bank A/S“ įsigijo iki tol Suomijos finansinių paslaugų grupei „Sampo Plc.“ priklausiusią „Sampo bank“ grupę. Todėl nuo 2007 m. Lietuvos namų ūkių paskolų struktūros dalį perėmė, priklausiusią „Sampo bankui“, „Danske“ bank A/S Lietuvos filialas („Danske Bank“ istorija, oficialus banko tinklapis). Nors jo namų ūkiams suteiktų paskolų suma

vėlesniais metais šiek tiek sumažėjo, lyginant su periodo pradžia, tačiau bankas išlaikė gyventojų pasitikėjimą ir namų ūkiai toliau iš jo skolinosi.

Taip pat Lietuvos rinkoje iki 2009 metų veikė AB „Parex“ bei AB „Snoras“ bankai, kuriuose namų ūkių paskolų dalis buvo apie 2 – 3 % visoje namų ūkiams bankų suteiktų paskolų struktūroje. Tačiau 2010 metais AB „Parex“ bankas įstatymų nustatyta tvarka pakeitė pavadinimą į AB „Citadele“ banką. Taip Lietuvoje veikiantis AB „Parex“ bankas tapo naujai Latvijoje įsteigto „Citadele“ banko grupės dalimi, kuri perėmė visas AB „Parex“ banko teises bei pareigas („Apie „American Express“ ir „Citadele“ banką“, 2012 m.). Tokiu būdu Lietuvos bankų rinkoje pradėjo veikti AB „Citadele“ bankas, kuris iki analizuojamo laikotarpio pabaigos išlaikė 2 % dalį iš visų namų ūkiams suteiktų paskolų portfelio. Tuo tarpu AB bankui „Snoras“, dėl prastos finansinės būklės, 2011 m. buvo iškelta bankroto byla. Banko veikla buvo sustabdyta, todėl nuo 2011 m. namų ūkių paskolų portfelyje šio banko dalies nėra. Toks pat likimas ištiko ir AB „Ūkio banką“, kuriam 2013 m. buvo iškelta bankroto byla. AB „Ūkio banko“ inspektavimo metu buvo nustatyta daug pažeidimų, kuriuos finansinė institucija bandė nusišalinti. Iš šio banko namų ūkiai nebuvo įsigiję daug paskolų, todėl tokios įtakos, kaip AB „Snoro“, AB „Ūkio banko“ bankrotas neturėjo. Anot Finansų maklerių asociacijos prezidento Dubnikovo (2013 m.), tokie įvykiai (lietuviškų bankų veiklos nutraukimai) kenkė bankų sektoriaus įvaizdžiui, bet Skandinavijos bankai turėjo įgauti dar daugiau pasitikėjimo.

Iš likusių komercinių bankų (be didžiųjų bankų – AB „Swedbank“, AB „SEB banko“ ir AB „DNB banko“), daugiausia paskolų namų ūkiai buvo suteikta „Nordea Bank FinlandPlc.“ Banko Lietuvos skyriaus – apie 10 %. Šis Lietuvoje veikiantis banko skyrius priklauso didžiausiai Šiaurės Europoje veikiančiai finansinių paslaugų grupei ir šiuo metu yra įvertintas kaip geriausias bankas Šiaurės ir Baltijos valstybėse („Nordea“ oficialus tinklapis). Taip pat nuo 2007 m. Lietuvoje veikė Latvijos banko AS „UniCredit“ Lietuvos skyrius, kuriame namų ūkių įsigytų paskolų dalis visu laikotarpiu neviršijo 1 %. Tačiau šio banko paslaugų teikimas šalyje buvo sustabdytas 2013 m., kai buvo priimtas sprendimas banko veiklą koncentruoti Latvijoje, centralizuojant visas bankines operacijas šioje valstybėje („Dėl mokėjimų į „UniCredit Bank“ Lietuvos skyrių“, 2013 m.).

Visu nagrinėjamu periodu Lietuvos namų ūkiams paskolas teikė du lietuviški bankai - AB „Šiaulių bankas“ bei AB „Medicinos bankas“. Nors šių bankų finansinė būklė yra gera, bet jų namų ūkiams suteiktų paskolų dalis bendroje namų ūkių paskolų portfelio struktūroje visu analizuojamu laikotarpiu neviršijo 1 %. Taip yra todėl, jog šie bankai gyventojams buvo sunkiau pasiekiami, nes turėjo mažiau filialų, lyginant su AB „Swedbank“ ar AB „SEB banku“. Taip pat jie didesnę dėmesį veiklos pradžioje skyrė juridiniams asmenims, o ne namų ūkiams.

Lietuvos ir Latvijos paskolų portfelių dydžiui kasmet kintant dėl įvairių veiksnių, kito ir kiekvieno komercinio banko suteiktų paskolų suma, bet tiek bendro paskolų portfelio, tiek namų ūkių paskolų portfelio struktūra išliko panaši visu analizuojamu periodu. Šių portfelių dydžiui abiejose

valstybėse įtakos turėjo ekonominė padėtis, namų ūkių lūkesčiai, nedarbo lygio bei darbo užmokesčio kitimas, įvairių bankų veiklos nutraukimai (Latvijoje – „Latvijas Krajbanka“ ir „VEF bank“; Lietuvoje – AB „Snoras“ ir AB „Ūkio bankas“), taip pat mažesnių bankų valdymo perėmimas (mažesnius įsigijo didesni, stipresni bankai). Ypač didelę įtaką bankų sektoriui turėjo pasaulinė ekonominė krizė, kuri buvo didelis smūgis visiems bankams. Ekonominė krizė buvo išbandymas Lietuvos ir Latvijos bankams, dėl kurios neigiamos įtakos keli bankai abiejose valstybėse nutraukė savo veiklą.

Išanalizavus Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų portfelių 2005 – 2014 metais, pastebėta, jog namų ūkių skolinimuisi labiausiai įtaką darė nedarbo bei užimtumo lygiai, darbo užmokestis, infliacija bei bendra šalies ekonominė būklė, kurią gerai įvertina bendrasis vidaus produktas (BVP). Visu nagrinėtu laikotarpiu daugiausia paskolų Lietuvos bei Latvijos komercinių bankų buvo suteikta namų ūkiams bei privačioms įmonėms. Namų ūkių paskolų dalis Lietuvos komercinių bankų portfelyje sudaro 45 %, o Latvijos – 40 %. Tiek Lietuvos, tiek Latvijos namų ūkiai intensyviausiai skolinosi iki valstybėse prasidėjusios ekonominės krizės, kurios pradžia laikoma 2008 metų pabaiga. Atlikus analizę pastebėta, jog namų ūkiai abiejose valstybėse daugiausia skolinosi būsto įsigijimui, t. y. būsto paskolos sudarė didžiausią dalį namų ūkių paskolų portfelyje visu analizuotu periodu. Nors po recesijos namų ūkiai atsigauna, tačiau matyti, jog sprendimus skolintis šiuo metu priima atsargiau nei analizuoto laikotarpio pradžioje. Kadangi visu periodu vyravo būsto paskolos namų ūkių paskolų portfelyje, tai vertinant paskolas pagal trukmę, pastebėta, jog žymiai daugiau įsigyta ilgalaikių paskolų.

Prisiimdami finansinius įsipareigojimus namų ūkiai visu laikotarpiu daugiau rinkosi kintamas palūkanų normas. Tokį namų ūkių pasirinkimą lėmė tai, jog priiimant naujus finansinius įsipareigojimus kintamos palūkanos buvo mažesnės už fiksuotas. Tačiau atliekant paskolų analizę pagal palūkanų normas, pastebėta, jog visu nagrinėjamu laikotarpiu jos smarkiai svyravo, ypač stipriai kito vartojimo paskolų palūkanos. Išanalizavus paskolas pagal valiutas, pastebėta, jog iki 2007 metų Lietuvos namų ūkiai įsigijo daugiau paskolų nacionaline valiuta, tačiau vėliau žymiai išaugo ir iki periodo pabaigos išliko didelės paskolų euraiš sumos. Šį namų ūkių paskolų valiutos pasirinkimą visu periodu lėmė daugiausia žemesnės siūlomos paskolų euraiš palūkanų normos. Tokia pati paskolų valiutų tendencija vyravo ir Latvijoje visu periodu.

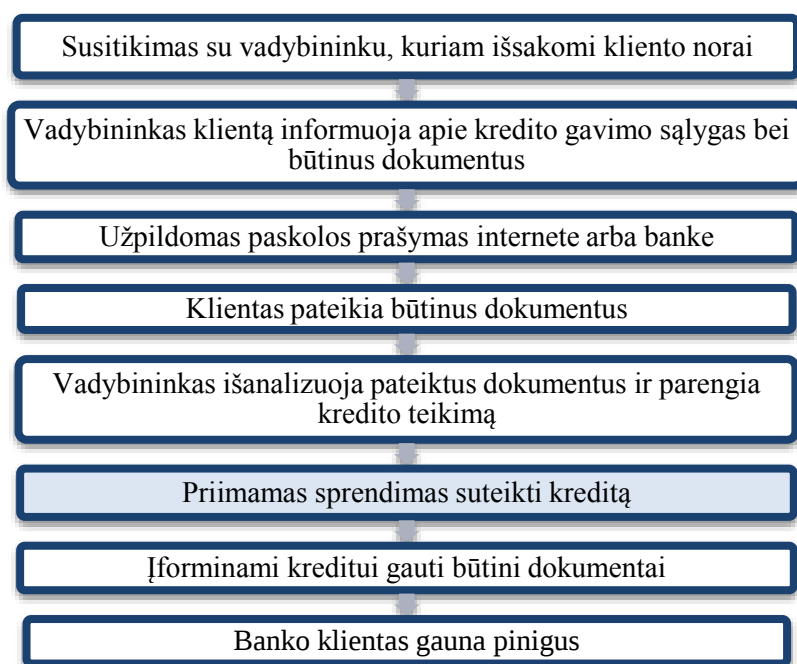
Galiausiai įvertinus namų ūkių paskolų portfelių pagal valstybėse veikiančius komercinius bankus, pastebėta, jog Lietuvoje daugiausia paskolų išduota AB „Swedbank“ ir SEB banko – visu laikotarpiu apie 30 % visų namų ūkių įsigytų paskolų bei DNB banko – apie 20 %. Latvijos namų ūkių paskolų portfelyje dominavo šie bankai visu laikotarpiu, tačiau kartu su jais didžiausiais namų ūkių skolintojais buvo ir Latviškas bankas ABLV (apie 5% visų namų ūkių paskolų portfelio yra šio banko), Nordea Bank Finland ir Citadele banko.

2. Banko paskolos teoriniu aspektu

2.1. Banko paskolos, jų klasifikacija

Paskola yra realiai neturimų pinigų naudojimas, kuriuos vėliau reikės grąžinti. Anot Jurevičienės (2009) „paskola – tai komercinis pasitikėjimas, sutartis, kurios pagrindu perduodama vertybė (prekė, paslauga ar pinigai) mainais už pažadą sumokėti vėliau.“ Paskola dažnai kitaip dar vadinama kreditu. Skolinant ar skolinantis lėšas tarp sandorio šalių „pažadas sumokėti vėliau“ visuomet yra įforminamas pasirašant paskolos sutartį, kuri nustato visas paskolos sąlygas. Taip pat už galimybę naudotis svetimais pinigais, skolininkas visą paskolos laikotarpį privalo mokėti paskolos sutarties pasirašymo metu numatytas paskolos palūkanas bei, pasibaigus paskolos sutarties galiojimui, taip pat grąžinti pasiskolintus pinigus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000 m. 6.870 str.).

Bankai, suteikdami paskolas, reikalauja, kad skolininkas kartu su palūkanų mokėjimais grąžintų ir nedidelę dalį paskolos sumos. Taip skolininkui visa paskolos grąžinimo našta nenukeliama į paskolos galiojimo laikotarpio pabaigą, o išskaidoma mažomis dalimis visu paskolos laikotarpiu. Taip pat Jurevičienė (2009) teigia, jog bankai paskolos gavėjui skolina ne savo, o indėlininko patikėtas lėšas bankui. Bankas veikia kaip finansinis tarpininkas beituri užtikrinti, kad pinigų gavėjas laiku grąžintų pasiskolintas lėšas. Gauti paskolas iš bankų nėra labai lengva 30 paveiksle pateikiama Jurevičienės (2009) sudarytas paskolos išdavimo procesas. Kaip autorė teigia, tokia tvarka bankai išduoda visas paskolas, bet, tarkim, būsto paskolų išdavimui skolininkai taip pat privalo pridėti papildomų dokumentų (pvz. rangos darbų sutartis, leidimas statyti ir pan.).

30 pav. Banko paskolos suteikimo procesas (Jurevičienė, 2009)

Prieš sutikdami suteikti paskolą, bankai nuodugniai įvertina skolininkus. Kaip teigia Nicula (2013), kiekvienas bankas pats pasirenka kokią riziką jis sutinka prisiimti. Todėl, kaip matyti iš 30 paveikslo, banko sprendimas suteikti paskolą/kreditą klientui priimamas tik po penkių paskolos suteikimo proceso žingsnių, kurių metu klientas parengia bei pateikia visus paskolai gauti reikalingus dokumentus. Tuomet finansinė institucija įvertina kliento galimybes bei savo prisiimamą riziką, kredituojant šį klientą.

Šiai rizikai vertinti pateikiama daug būdų, vieną iš jų dažnai taiko bankai vertindami privatų klientą bei išduodami paskolą. Šis būdas yra CAMPARI kredito rizikos valdymo taisyklių rinkinys. Kiekviena raidė šiame pavadinime reiškia tam tikrą kreditavimo principą – C (angl. character) reiškia klientų charakteristiką, kurią išstudijavus nurodomas gavėjo patikimumas; A (angl. ability) nurodo kliento finansines galimybes grąžinti paskolą; M (angl. margin) reiškia maržą (pelningumą), kuri nurodo banko prisiimamą riziką už galimą kliento nemokumą; P (angl. purpose) nurodo paskolos tikslą, kadangi bankai nesuteikia paskolų, jei nežino tikslios pinigų panaudojimo paskirties; A (angl. amount) reiškia paskolos dydį, kurį turi įvertinti bankai, siekiant kad pinigai būtų tikslingai panaudoti ir nekiltų paskolos grąžinimo problemų; R (angl. repayment) apibūdina paskolos grąžinimo sąlygas; I (angl. insurance) reiškia paskolos grąžinimo užtikrinimą (Gudelytė, Talužis, 2012 m.). CAMPARI taisyklės yra tik maža dalis viso paskolos suteikimo proceso, kuris dažnai užtrunka gana ilgai. Paveiksle matoma, kad, bankui atlikus šią analizę bei priėmus palankų sprendimą kliento atžvilgiu, klientas paskolos lėšų iš karto negauna. Pirmiausia pasirašomi paskutiniai reikalingi dokumentai ir tik po to bankas perveda lėšas į kliento sąskaitą.

Bankų teikiamos paskolos pasižymi didele įvairove. Šios finansinės institucijos, dėl vis didėjančios konkurencijos bankų sektoriuje, nuolat ieško naujų kreditavimo formų, taip siekdamos maksimaliai patenkinti klientų poreikius. Šiuo metu bankai daugiau stengiasi siūlyti ne tai ką turi, o tai, kas labiausiai atitinka klientų poreikius („Partnerystė, kuri padeda augti“, 2011 m.). Vieningos bankinių paskolų klasifikacijos nėra, paskolas galima skirstyti pagal daug skirtingų požymių, kuriais remiantis ta pati paskola gali būti priskirta vis skirtingai rūšiai. Dažniausiai **bankų paskolos yra skirstomos pagal:**

- skolininkų tipus;
- terminus;
- apdraudimą;
- suteikimo būdus;
- grąžinimo būdus;
- palūkanų normą;
- kreditų valiutas;
- paskolos paskirtį.

Paskolų skirstymas **pagal skolininkų tipus**. Lietuvos bankas (2014), pateikdamas paskolų statistiką, išskiria tokius skolininkų tipus: valdžios sektoriaus institucijos, kitos finansų bendrovės, ne finansų bendrovės bei namų ūkiai. Nors kitų bankų dažnai išskiriamos smulkesnės skolininkų grupės – Latvijos Finansų ir Kapitalo rinkos komisija pateikia bankų statistiką (2014), kurioje skolininkų tipai yra fiziniai asmenys, juos aptarnaujančios įmonės, privačios įmonės, viešosios įmonės, finansų institucijos bei centrinės ir vietinės valdžios institucijos.

Lietuvoje paskolos **pagal paskolų terminus** yra išskiriamos į dvi grupes – trumpalaikes ir ilgalaikes. Trumpalaikių paskolų grąžinimo terminas yra ne vėliau kaip po vienerių metų, o paskolos, kurios galutinis grąžinimo laikas yra po vienerių metų, iškart yra laikomos ilgalaikėmis (Lietuvos banko paskolų statistika, 2014 m.). Tuo tarpu kitose valstybėse paskolų pagal terminus klasifikacija yra skirtinga. Latvijos banke (2014 m.) paskolų terminai išskaidomi į tris pagrindines grupes: trumpalaikės (iki vienerių metų), vidutinės trukmės (nuo vienerių iki penkerių metų) ir ilgalaikės (galutinis grąžinimo laikas po penkerių metų).

Pagal apdraudimą paskolos skirstomos į apdraustas ir neapdraustas. Žilinskas (2013 m.) teigia, jog skolininkas turi turėti tiek vertybių, kad galėtų padengti paskolos apimtį. O jei bankui iškyla grėsmė, jog kreditas nebus laiku grąžintas, ši institucija gali nutraukti sutartį ir pareikalauti iš kliento papildomos kredito garantijos. Neapdraustos paskolos paprastai yra brangesnės, nes bankai neturi jokių garantijų iškilus problemoms su paskolos grąžinimu. Paskolų apdraudimui, pagal Jurevičienę (2009), išskiriamos šios priemonės: hipoteka (arba įkeitimas), kuria įkeičiamas kilnojamasis arba nekilnojamasis turtas, kai įkeistas daiktas neperduodamas kreditoriui; laidavimas - trečiasis asmuo laiduoja (įsipareigoja atsakyti) už skolininką, kai neįvykdys savo prievolės; garantija, kuria garantas įsipareigoja atsakyti kreditoriui, bet jis įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę skolininkui; rankpinigiai, kurie duodami kaip įrodymas apie sutarties egzistavimą bei jos vykdymą; netesybos – suma, kurią skolininkas turi sumokėti už sutarties nevykdymą ar netinkamą įvykdymą (dar kitaip bauda arba delspinigiai). Hipotekinis paskolos apdraudimas, kaip teigia Migali (2012), šiuo metu dažnai populiarus pasaulyje neseniai atsiradusioms studentų paskoloms. Paskolos studentams yra rizikingos dėl neužtikrintų pajamų bei finansinės kliento padėties.

Paskolos **pagal suteikimo būdus** gali būti išskirstomos į 3 grupes:

- paskolas, kurios suteikiamos pagal klientų prašymus, apsvarsčius bankui. Taip suteikiama kiekviena nauja banko paskola.;
- kredito linijas, kai paskolos suteikiamos tam tikrose apibrėžto limito ribose. Šiuo būdu nereikia derinti kiekvieno išmokėjimo su banku, todėl jis daug patogesnis, nereikalaujantis dažnų derybų bei sumažinantis reikalingos dokumentacijos kiekį. Kliento kreditingumas, kaip ir visų paskolų, ištiriamas prieš suteikiant kredito liniją („Commercial bank – different methods of granting loans by banks“, 2009 m.);

- overdraftus. Šis būdas yra trumpalaikis, leidžiantis panaudoti daugiau lėšų iš einamosios sąskaitos, nei yra jos kreditinis likutis. Iš anksto bankas nustato klientui limitą, iki kurio galima skolintis. Už overdraftą klientas turi mokėti bankui palūkanas, kurios paprastai būna kintamos. Tačiau Melzer (2015) teigia, jog šis paskolos suteikimo būdas yra prieštaringas dėl savo brangumo.

Bankų paskolos taip pat skirstomos **pagal grąžinimo būdus** į – grąžinamas periodiniais lygiais mokėjimais (anuitetu) bei grąžinamas lygiais paskolos periodiniais mokėjimais (linijiniu). Pirmuoju būdu tiek paskola, tiek palūkanos yra mokamos vienodomis įmokomis kiekvieną mėnesį. Antruoju – paskola pradedama grąžinti po tam tikro laikotarpio nuo paskolos gavimo, lygiomis dalimis, o palūkanos mokamos kiekvieną mėnesį nuo likusios paskolos sumos. Dažniausiai bankai anuitetinių paskolos būdą taiko, kai skolininko mėnesinės pajamos yra per mažos gauti paskolai (Jurevičienė, 2009). Tačiau šis būdas yra brangesnis nei linijinis, nes klientas sumoka daugiau palūkanų.

Pagal palūkanų normas paskolos skirstomos į paskolas su fiksuota palūkanų norma bei kintamų palūkanų normų paskolas. Kintama palūkanų norma yra sudaryta iš dviejų dalių – bazinės palūkanų normos ir banko maržos. Banko marža kiekvienam klientui yra nustatoma individualiai, atsižvelgiant į banko atliktą kliento vertinimą. O tuo tarpu bazinė palūkanų norma yra vidutinė tarpbankinė palūkanų norma, už kurią bankai yra pasirengę skolinti kitiems bankams. Tarpbankinė palūkanų norma pasirenkama atsižvelgiant į paskolos valiutą – jei paskola įsigyta eurai, tai taikoma EURIBOR tarpbankinė palūkanų norma („Kredito palūkanos“, 2014 m.). Iki 2015 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo galima įsigyti paskolas litais ir taip jų bazinę palūkanų normą susieti su VILIBOR tarpbankine palūkanų norma, bet nuo sausio 1 d. valstybėje buvo pakeista nacionalinė valiuta iš litų į eurus ir šios galimybės nebeliko. Fiksuota palūkanų norma paskoloms yra nustatoma visam arba tam tikram paskolos laikotarpiui, bet paprastai ji būna šiek tiek didesnė už kintamą palūkanų normą. Kaip AB „Swedbank“ asmeninių finansų instituto analitikai (2014 m.) teigia, pasibaigus fiksuotų palūkanų fiksacijos laikotarpiui, palūkanos paprastai būna pakeičiamos į kintamąsias arba vėl fiksuojamos.

Bankai paskolas **pagal valiutas** skirsto į paskolas nacionaline valiuta bei paskolas užsienio valiuta. Dažniausiai išduodamos paskolos užsienio valiuta buvo eurai. Cuaresma, Fidrmuc ir Hake (2013 m.) teigia, jog daugumoje centrinės ir rytų Europos valstybių buvo įsigyta daug neapdraustų paskolų užsienio valiutomis, ypač eurai ir Šveicarijos frankais. Šios paskolos, anot autorių, vaidina svarbų vaidmenį kiekvienos valstybės ekonomikoje, kai siekiama pasivyti stipresnės Europos valstybes. Lietuvoje paskolų pagal valiutas struktūra nuo 2015 m. sausio 1 d. šiek tiek pasikeitė, nes buvo pakeista nacionalinė valiuta iš litų į eurus. Iki 2014 m. gruodžio 31 d., buvo siūlomos paskolos nacionaline valiuta – litu bei užsienio valiuta – eurai, bet šiuo metu paskolos eurai priskirtos paskolų nacionaline valiuta grupei (Lietuvos bankas, 2014 m.).

Paskolos **pagal paskirtį** skirstomos labai įvairiai. Lietuvos bankas (2014 m.) paskolas pagal paskirtį skaido, atsižvelgiant į skolininkų tipą. Namų ūkiams visos paskolos skiriamos į vartojimo paskolas, paskolas būstui įsigyti, paskolas kitiems tikslams bei sąskaitos pereinvojimą (overdraftą), o nefinansinėms korporacijoms – tiesiog į paskolas ir sąskaitos pereinvojimą (overdraftą). Iš namų ūkiams suteikiamų paskolų kitiems tikslams grupės, pagal Lietuvos banko nuostatus (2014 m.), išskiriama paskolos savarankiško juridinio statuso neturinčioms individualioms namų ūkių įmonėms bei partnerystėms.

2.2. Banko paskolas veikiantys veiksniai

Bankų sektorius yra glaudžiai susijęs su ekonomikos pokyčiais tiek valstybės, tiek pasauliniu mastu. Kaip teigia Filip (2015) bankų paskolos vaidina svarbų vaidmenį sudėtingame tarpusavio priklausomybių viso pasaulio mastu fone, kurios apibūdina ekonominius bei finansinius procesus ir ryšius modernioje visuomenėje. Bankų paskolų vaidmens svarbai įtakos turi ir bankų išduotų paskolų kiekis finansuoti įvairioms veikloms, ir jų kokybė. Taip pat, anot Lietuvos banko analitikų (2014) „tik patikima ir saugi finansų sistema užtikrina ilgalaikį ir tvarų šalies ekonomikos augimą, tikslingai perskirsto išteklius ir prisideda prie ilgalaikio kainų stabilumo.“ Todėl finansų sistema yra svarbi šalies ekonomikos grandis.

Bankų paskolų portfelis kinta pagal ekonomikos ciklo fazę. Tai parodo Lietuvos banko atliekami Lietuvos finansų sistemos stabilumo tyrimai, kuriuose yra įvertinama finansų sistemos pokyčiai, bankų sektoriaus bei pagrindinių jo skolininkų galimybės atlaikyti išorės bei vidaus makroekonominės aplinkos pokyčius.

Ekonomikos, kaip visumos, būklę valstybėje apibūdina makroekonominiai veiksniai, kurių kitimas daro įtaką ir bankų paskolų kaitai. Paprastai visi valstybėje veikiantys bankai, siekdami įvertinti šalies finansų sistemą bei jos stabilumą, analizuoja makroekonominius veiksnius. Kaip teigia Lietuvos bankas (2014), pradėjus lėtėti Lietuvos ekonomikos augimui arba ekonomikai patiriant nuosmukį kiltų makroekonominė rizika, nes dėl tokių sąlygų, ėmus blogėti privačiojo sektoriaus finansinei būklei, jiems taptų sunku grąžinti skolas bankams. Makroekonominiai veiksniai, apibūdinantys ekonominę būklę, yra šie:

- eksportas (Rytų bei Vakarų kryptimis);
- importas;
- įdarbinimo rodikliai (nedarbo, užimtumo lygiai);
- darbo užmokestis;
- suderintas vartotojų kainų indeksas (infliacija);
- bendrasis vidaus produktas (BVP)

Eksportas turi daug reikšmės šalies ekonomikai, nes Lietuva yra mažos ir atviros ekonomikos valstybė. Prekių ir paslaugų eksportas padeda didinti bendrąjį vidaus produktą (BVP) bei taip užtikrina visos valstybės ekonomikos augimą. Lietuvos banko analitikai (2014) teigia, jog eksporto rinkų perkamosios galios kaita yra struktūrinė ūkio aktyvumo rizika. Todėl pasitvirtinus eksporto rizikoms, paprastai ne tik ekonomika, bet ir finansų rinka patiria nuostolių. Kaip Vissak ir Masso (2015) mano, eksportas yra bendriausia internacionalizacijos forma. Taip yra todėl, jog valstybių ūkis kiekvienais metais vis labiau persiorientuoja į užsienio rinkas, nes eksportas didina ūkio subjektų pelningumą bei skatina jų plėtrą. Su šalies eksportu yra glaudžiai susijęs *importas*. Kaip teigia Rudzakis ir Kvedaras (2003), valstybė, norėdama įsivežti pageidaujamų produktų, turi atitinkamai gebėti pasiūlyti užsienio rinkoms tam tikras prekes bei paslaugas, už kurias gautomis pajamomis galėtų finansuoti reikalingą importą. Importuojamų prekių bei paslaugų kainos dažnai lemia ir eksportuojamų prekių kainas. Pavyzdžiui, jei brangsta žaliavų importas, tai vėliau pabrangsta galutinių produktų (gaminamų iš importuojamų žaliavų) eksportas.

Idarbinimo rodikliai. Nedarbas yra sudėtinga ekonominė bei socialinė problema, veikianti visą šalį bei pasireiškianti visose visuomenės gyvenimo srityse. Nedarbo lygis valstybėje auga, kai, dėl sumažėjusios rinkos paklausos, įmonės pradeda atleidinėti darbuotojus. Kaip teigia Martinez (2013), šalies nedarbo lygis yra vienas iš makroekonominių veiksnių, lemiančių šalies būklę. Didėjant nedarbo lygiui valstybėje, mažėja gamybos bei vartotojų išlaidos. Didėjantis nedarbas dažnai yra vertinamas kaip silpnos ekonomikos ženklas, su lėtu augimu bei mažomis išlaidomis. Taip pat jis atsiliepia ir bankų paskoloms. Dėl didelio nedarbo bankuose mažėja paskolų portfelis, nes klientai nebesiskolina, taip pat bankai susiduria su nemokiais klientais, kurie nebepajėgia vykdyti savo finansinių įsipareigojimų. Su nedarbo lygiu glaudžiai susijęs yra *užimtumo lygis*, kuris parodo ne tik veiklą, bet ir ekonominius bei teisinius santykius tarp žmonių, dalyvaujančių darbo kooperacijoje (Lūžienė, Gelvanovskaja, 2010). Kaip autorės teigia, daugelyje šalių visišku užimtumu yra laikoma, kai nedarbo lygis siekia 3 - 4 % bendrosios darbo jėgos. Užimtumo lygis, kaip ir nedarbo, tiesiogiai įvertina ekonomiką bei jos būklę, kadangi blogėjant ekonominėms sąlygoms, mažėja užimtumas bei didėja nedarbo lygis.

Darbo užmokestis yra realios gyventojų gaunamos pajamos. SEB banko šeimos finansų ekspertė Varanauskienė (2011) teigia, jog darbo užmokestis atspindi šalies gyventojų finansinės padėties būklę. Dažnai jį vertina analizuojant bruto bei neto darbo užmokesčius. Bruto darbo užmokestis yra darbo užmokestis su mokesčiais, o neto – grynasis darbo užmokestis, kurį darbuotojas gauna į rankas. Lietuvos banko analitikai (2014) teigia, jog didėjant gyventojų darbo užmokesčiui, atitinkamai aktyvėja ir jų vartojimas. Darbo užmokesčio kaita lemia ir darbuotojų nuotaikas, pagal kurias jie priima tolimesnius sprendimus. Paprastai augant darbo užmokesčiui, atsiranda papildomų lėšų įsigyti pirkiniams, kurių anksčiau gyventojai negalėjo sau leisti. Taip gerėja gyventojų lūkesčiai bei jie

drąsiau priima sprendimus įsigyti tam tikras prekes ar paslaugas bankų paskolų pagalba. Todėl bankų paskolų portfelio kitimui įtakos turi ir darbo užmokestis, pagal kurio kitimą keičiasi ir gyventojų polinkis skolintis.

Infliacija vertinama pagal suderintą vartotojų kainų indeksą. Anot Andriukaičio, Čeponytės, Jurevičienės, Kriščiukaitytės, Vaičiulio, Vaitkunskienės bei Varanauskienės (2009), infliacija yra bendras kainų lygio padidėjimas. Autoriai teigia, jog nedidelė infliacija naudinga, kadangi skatina šalies ekonomikos augimą. Infliacija tiesiogiai veikia palūkanų normas, kurios infliacijos laikotarpiu paprastai turi tendenciją kilti. Kaip teigia Nejadmalayeri (2011), paprastai tikintis infliacijos augimo paskolų palūkanų normos stipriai padidėja. Centrinis bankas, siekdamas kontroliuoti infliaciją, didina tarpbankinę palūkanų normą, dėl kurios kitimo kinta ir paskolų su kintama palūkanų norma palūkanos. Taip paskolos brangsta, tiesiogiai darydamos neigiamą įtaką pasirinkimui skolintis.

Pats finansų sektorius yra valstybės ekonomikos dalis. Geriausiai valstybės ekonomiką apibūdina *bendrasis vidaus produktas (BVP)*, kuris yra pagrindinis ūkio dydžio mato vienetas. Vainienė (2005) teigia, jog bendrasis vidaus produktas yra galutinis visų valstybės teritorijoje veikiančių ūkinių vienetų gamybinės veiklos rezultatas. Anot Dimitras, Kyriakou ir Iatridis (2015), bendrasis vidaus produktas yra svarbus rodiklis, apibūdinant šalies ekonomikos būklę, jo kritimas parodo nuosmukį ekonomikoje, o kilimas – ekonomikos atsigavimą. Kadangi į BVP vertinimą paprastai yra įtraukiama ir bankų veiklos rezultatų vertinimai, todėl, analizuojant bendrojo vidaus produkto pokyčius, galima vertinti kaip kinta bankų paskolų portfelis, kuris kinta atitinkamai visos šalies ekonomikos kaitai.

Be išnagrinėtų makroekonominių veiksnių, bankų sektorių veikia ir kiti makroekonominiai veiksniai, tokie kaip valdžios sektoriaus skola, valdžios sektoriaus balansas. Tačiau jų įtaka bankų paskolų portfeliui įvairiuose šaltiniuose nėra akcentuojama. Taip pat paskolų portfelis paprastai kinta veikiamas ir tam tikrų vienkartinųjų veiksnių bei atitinkamai viso finansų sektoriaus.

2.3. Bankų paskolų prognozavimas teoriniu aspektu

Tiek bankų veiklos rodiklių, tiek ekonominių veiksnių prognozavimas yra neatsiejama bankų veiklos dalis. Pats *prognozavimas* yra būsimos proceso eigos nustatymas, įvertinant turimą praktinį patyrimą bei priimtinas teorines prielaidas. Prognozė parodo, kaip keisis situacija artimiausioje ateityje. Jei prognozė yra atliekama atsižvelgiant į visas prielaidas bei reikalavimus, ji būna labai tiksli. Prognozė turi būti atliekama palaipsniui, prieš tai įvertinant visus galimus ryšius tarp visų veiksnių, tiek dominančio, kuris bus prognozuojamas, tiek ir likusiųjų.

Visų pirma, prieš atliekant prognozę, paprastai nustatoma ar visų kintamųjų statistinės reikšmės yra pasiskirsčiusios normaliai, t. y. ar dauguma kintamųjų reikšmių yra išsidėsčiusios aplink vidurkį. Tam įvertinti ekonometrijos moksle yra naudojama *JB (Jarque – Bera) kriterijus*. Kaip Giles (2014)

teigia, pagal Jarque – Bera kriterijaus testą duomenys yra pasiskirstę normaliai (pagal normalųjį skirstinį), jei jie yra išsidėstę aplink vidurkį. Lee (2013) teigia, jog šis testas yra populiarus tarp tyrėjų, nes ekonominiai duomenys dažnai patiria struktūrinius pasikeitimus dėl finansinės panikos bei pinigų politikos pasikeitimų. Atliekant normalumo tyrimą remiantis šiuo rodikliu paprastai yra formuojamos dvi hipotezės:

H_0 : kintamojo reikšmės yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį;

H_1 : kintamojo reikšmės yra pasiskirsčiusios ne pagal normalųjį skirstinį.

Šioms hipotezėms vertinti yra du būdai, kuriuos galima pasirinkti. Pirmasis remiasi JB kriterijaus statistika, o antrasis - šio kriterijaus tikimybe. Pirmuoju atveju Jarque – Bera kriterijaus reikšmė apskaičiuojama pagal formulę (Bliekienė, Balabonienė, 2011):

$$JB = (n - K) \left(\frac{A^2}{6} + \frac{(K-3)^2}{24} \right);$$

n – tiriamų duomenų statistinė seka;

A – asimetrijos koeficientas;

K – eksceso koeficientas.

Ši reikšmė yra lyginama su nustatyta kritine Jarque – Bera kriterijaus reikšme $\chi^2_{\alpha}(2)$. Kritinė reikšmė nustatoma pasirenkant α reikšmę 0,05, kuri reiškia, jog pasiklovimo lygmuo yra 95 %. Šis pasiklovimo lygmuo yra nustatomas tam, kad žinoti kiek gali būti garantuotas išvados tikrumas (Morkevičius, 2012). Tuomet kritinė reikšmė yra lyginama su apskaičiuotąja ir jei apskaičiuotoji yra didesnė už kritinę – tuomet atmetama nulinė hipotezė, jog reikšmės pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Antruoju būdu vertinama kriterijaus tikimybė. Jei analizuojamo veiksnio JB kriterijaus tikimybė yra didesnė už nustatytą 0,05 tikimybę, tuomet duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Tai reiškia, jog nėra didelių nukrypimų, kurie vertinant veiksnio seką galėtų iškreipti rezultatus.

Prieš atliekant prognozavimą, taip pat reikalinga įvertinti analizuojamų veiksnių ryšį su veiksnium, kurį bus norima prognozuoti, t. y. ar vieno veiksnio kitimas lemia dominančio veiksnio kaitą. Tam atlikti ekonometrijoje yra naudojama *koreliacijos* analizė. Kasiulevičius ir Denapienė (2008) teigia, jog koreliacijos analizė yra statistiko metodas, tiriantis požymių tarpusavio ryšių stiprumą. Kitaip tariant, koreliacija padeda įvertinti priklausomybę tarp dviejų kintamųjų. Egzistuojančiam ryšiui naudojama koreliacijos analizė, o ryšio stiprumui šios analizės metu apskaičiuojami įvairūs koreliacijos koeficientai. Janilionis (2015) teigia, jog koreliacijos koeficientai yra priklausomybės tarp kintamųjų stiprumo matai. Ryšių tarp kintamųjų gali būti įvairių – tiek tiesinių, tiek ir netiesinių – kvadratinių, eksponentinių ir pan. (Janilionis, 2015). Tiesiniam ryšiui nustatyti paprastai yra naudojamas Pirsono koreliacijos koeficientas (Bliekienė, Balabonienė, 2011). Tačiau, kaip teigia Kasiulevičius ir Denapienė (2008), šis koeficientas naudojamas tik pagal normalųjį skirstinį

pasiskirsčiusiems kintamiesiems. Pats Pirsono koreliacijos koeficientas yra apskaičiuojamas pagal formulę:

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x}\bar{y}}{S_x S_y}$$

kur $\overline{xy}, \bar{x}, \bar{y}$ yra priklausomo bei nepriklausomo kintamųjų vidurkiai;

o S_x, S_y yra kintamųjų standartiniai nuokrypiai.

Pirsono koreliacijos koeficiento reikšmės kinta intervale nuo -1 iki 1, bei parodo koks egzistuoja ryšys tarp kintamųjų. Kaip Janilionis (2015) teigia, tiesinis ryšys tarp kintamųjų yra tuo stipresnis, kuo $|r|$ reikšmė yra arčiau 1. Bliekienė bei Balabonienė (2011) pateikia tokią Pirsono koreliacijos koeficiento interpretaciją:

- Jei $r_{xy} > 0$, tuomet egzistuoja teigiama statistinė priklausomybė (nepriklausomam kintamajam didėjant, priklausomas kintamasis taip pat didėja ir atvirkščiai);
- Jei $r_{xy} < 0$, egzistuoja neigiama statistinė priklausomybė (nepriklausomam kintamajam didėjant, priklausomas kintamasis mažėja, ir atvirkščiai);
- Jei $|r_{xy}| = 1$, tuomet egzistuoja funkcinė priklausomybė;
- Jei $r_{xy} = 0$, tuomet statistinės priklausomybės nėra.
- Jei $r_{xy} \approx 0$, tuomet kintamieji nėra susieti tiesine priklausomybe, tačiau gali būti susieti ne tiesine.

Čekanavičius (2015) teigia, kad dažniausiai vertinant koreliacijos ryšio stiprumą laikomasi tokio jos vertinimo:

- $|r| < 0,3$ koreliacija labai silpna;
- $0,3 \leq |r| < 0,5$ koreliacija silpna;
- $0,5 \leq |r| < 0,7$ vidutinė koreliacija;
- $0,7 \leq |r| < 0,9$ koreliacija stipri;
- $0,9 \leq |r| \leq 1$ labai stipri koreliacija.

Tačiau, anot Janilionio (2015), dažnai tarp kintamųjų koreliacijos koeficientas nėra žinomas, tuomet, norint nustatyti ar dydžiai yra tiesiškai priklausomi, galima tikrinti ryšio reikšmingumą formuojant hipotezes:

H_0 : Pirsono koeficiento reikšmė yra lygi 0 ($r=0$);

H_1 : Pirsono koeficiento reikšmė yra nelygi 0 ($r \neq 0$).

Šios hipotezės yra įvertinamos naudojantis Stjudento statistika, kuri gali būti vertinama dviem būdais: apskaičiuojant kriterijaus reikšmę bei lyginant ją su kritine kriterijaus reikšme, arba vertinant

kriterijaus tikimybę su pasirinktu reikšmingumo lygmeniu. Pirmuoju būdu Stjudento kriterijaus reikšmė yra apskaičiuojama pagal formulę (Bliekienė, Balabonienė, 2011):

$$t = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$$

O kritinė reikšmė nustatoma, remiantis pasirenkamu reikšmingumo lygmeniu, kuris paprastai imamas 0,05. Tuomet kritinė reikšmė yra $t_{\alpha/2;(n-2)}$. Tokiu būdu hipotezės tikrinamos lyginant apskaičiuotą bei kritinę Stjudento kriterijų reikšmes: jei $t > t_{\alpha/2;(n-2)}$, tai atmetama H_0 hipotezė ir teigiama, jog egzistuoja reikšmingas tiesinis ryšys tarp kintamųjų. Taip pat prie šios išvados prieiti galima, remiantis Stjudento kriterijaus tikimybe, kuri paprastai ekonometrijoje yra pateikiama su Stjudento kriterijaus reikšmėmis. Jei Stjudento kriterijaus tikimybė viršija pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05, tuomet tiesinis ryšys tarp kintamųjų yra nereikšmingas.

Siekiant priimti sprendimus bei kiekybiškai įvertinti ekonominį reiškinių sąlygojančius veiksnus, naudojama regresinė analizė, kurios metu yra sudaromos matematinės lygtys, atspindinčios veiksnių įtaką. Kaip Barrera (2014) teigia, regresinėje analizėje reikšmingas žingsnis yra nustatyti, kurie iš pasirinktų kintamųjų yra tinkami sudarytame modelyje. Atliekant regresinę analizę, paprastai yra sudaromi *porinės regresijos modeliai*, kurie gali būti tiesiniai bei netiesiniai, bei *daugialypės regresijos modeliai*. Porinės regresijos modeliuose yra nagrinėjama vieno nepriklausomo kintamojo įtaka dominančiam veiksnui, o daugialypės regresijos modeliuose – dviejų ir daugiau veiksnių (Balabonienė, Bliekienė, Stundžienė, 2013). Vertinant modelius, kintamųjų juose vertinimui naudojama Stjudento kriterijaus tikimybė, kuri leidžia įvertinti ar veiksnio įtaka yra reikšminga. Pačio regresijos modelio vertinimas, anot Barrera (2014), yra pagrįstas F testu (Fišerio kriterijaus testu). Tačiau, kaip teigia autorius, mažiausias nukrypimas gali stipriai paveikti šio testo rezultatus, pagal kurį gali būti atliktos klaidingos išvados. Fišerio kriterijaus vertinimas, kaip ir Stjudento, gali būti atliekamas dviem būdais – apskaičiuojant šio kriterijaus reikšmę ir lyginant ją su kritine reikšme, arba vertinant kriterijaus tikimybę su reikšmingumo lygmeniu, kurio reikšmė pasirenkama tokia pati kaip ir Stjudento kriterijaus (paprastai 0,05).

Porinės tiesinės regresijos modelyje, kuris užrašomas lygtimi $y=b_0+b_1*x$, įvertinti modelio reikšmingumą yra lengviau. Šiame modelyje užtenka įvertinti nepriklausomo kintamojo (x) reikšmingumą, remiantis Stjudento kriterijumi, ir galima daryti išvadą apie viso modelio reikšmingumą (jei nepriklausomas kintamasis nereikšmingas – tai visas modelis nereikšmingas). O tuo tarpu daugialypės tiesinės regresijos modelyje šį reikšmingumą įvertinti kiek sudėtingiau, nes šį modelį sudaro ne vienas nepriklausomas kintamasis, o keli. Daugialypės tiesinės regresijos modelis užrašomas lygtimi $y=b_0+b_1*x_1+b_2*x_2+b_3*x_3+...+b_n*x_n$ (Balabonienė, Bliekienė, Stundžienė, 2013). Todėl atlikti šiam vertinimui padeda minėtas Fišerio kriterijus. Kaip Liew, Law, Cao ir Yan (2009)

teigia, Fišerio testas leidžia įvertinti ar kintamųjų įtaka dominančiam veiksniai yra reikšminga. Taip Fišerio kriterijaus vertinimui yra formuojamos dvi hipotezės – H_0 visi modelio parametrai yra nereikšminiai bei lygūs 0, dėl to ir pats modelis yra nereikšminis, nes jame yra mažai naudingos informacijos. Antroji H_1 – nors vienas modelio parametras yra reikšminis bei nelygus 0, o taip ir visas modelis yra reikšminis (Bliekienė, Balabonienė, 2011).

Fišerio kriterijaus reikšmė yra apskaičiuojama pagal formulę (Bliekienė, Balabonienė, 2011):

$$F = \frac{(RSS_r - RSS_n)/J}{RSS/(n - k)}$$

čia RSS_r yra riboto modelio liekamųjų paklaidų kvadratų suma;

RSS_n - modelio liekamųjų paklaidų kvadratų suma;

J – ribojimo skaičius nulinėje hipotezėje.

Taip ši reikšmė yra lyginama su kritine kriterijaus reikšme - $F_{(1-\alpha);(k-1);(n-k)}$. Jei apskaičiuotoji Fišerio statistikos reikšmė yra didesnė už kritinę – atmetama nulinė hipotezė. Lengvesnis būdas modelio bei jo parametrų reikšmingumui vertinti naudojantis Fišerio kriterijaus tikimybe, kuri kaip ir Stjudento kriterijaus tikimybė, turi būti mažesnė už reikšmingumo lygmenį – tuomet taip pat atmetama nulinė hipotezė (Bliekienė, Balabonienė, 2011).

Abiejuose modeliuose esančios koeficientų b reikšmės, sudarius modelį, yra išreiškiamos konkrečiais skaičiais. b_0 yra vadinama kirtimu ir parodo kokia bus priklausomo kintamojo reikšmė, kai nepriklausomas(-i) kintamasis(-ieji) bus lygus nuliui. O $b_{1;2;\dots;n}$ yra vadinama polinkiu, kuris parodo, kiek pasikeistų priklausomo kintamojo reikšmė, nepriklausomam kintamajam padidėjus 1 vienetu (Bogulauskas, Bliekienė, Grondskis ir Maksvytis, 2010 m.).

Siekiant atlikti rodiklių prognozę pasirinkus modelį, pagal kurį bus atliekama prognozė, bei įvertinus jo reikšmingumą, taip pat svarbu iširti modelio *liekamąsias paklaidas*. Liekamąsias paklaidas reikalinga tirti todėl, jog jų neatitikimas nustatytiems kriterijams gali iškreipti modelio rodiklių rezultatus ir tuomet atlikta analizė bus klaidinga (Bogulauskas et al., 2010). Liekamųjų paklaidų tyrimas apima įvertinimą ar (Čekanavičius, 2015):

- liekamosios paklaidos yra normalios;
- liekamosios paklaidos neturi išskirčių;
- tarp liekamųjų paklaidų nėra autokoreliacijos;
- liekamosios paklaidos yra homoskedastiškos.

Liekamųjų paklaidų normalumo tyrimas gali būti atliekamas, taip pat kaip ir kintamųjų, naudojantis Jarque – Bera kriterijumi. Taip pat šiai sąlygai įvertinti galima naudoti kvantilių grafikus. Šioje diagramoje yra vaizduojama liekamųjų paklaidų kvantilės bei normaliojo skirstinio kvantilės.

Sakoma, jog liekamosios paklaidos yra normalios, jei jų reikšmės kvantilių grafike yra išsidėsčiusios aplink vidurkio tiesę bei neturi taip vadinamųjų „sunkių uodegų“ (Bogulauskas et al., 2010). Taip pat šios diagramos pagalba galima vertinti ar tarp liekamųjų paklaidų nėra išskirčių – jei nėra toli nuo tiesės nutolusių pavienių reikšmių, laikoma, jog tarp paklaidų išskirčių nėra.

Autokoreliacija- tai situacija, kai modelio liekamosios paklaidos yra priklausomos nuo prieš tai buvusių atsitiktinių paklaidų reikšmių (Bliekienė, Balabonienė, 2011). Kai egzistuoja autokoreliacija, taip pat yra pastebimi paklaidų sklaidos dėsniumai. Kaip teigia Karpuškienė (2014), autokoreliacija paprastai atsiranda dėl šių priežasčių:

- inercijos – dauguma ekonominių reiškinių pasižymi inertiškumu, kai pasikeitus sąlygoms, pasekmės yra pastebimo tik po kurio laiko;
- blogos modelio specifikacijos – ši klaida gali atsirasti dėl neteisingai pasirinktos modelio lygties arba neįtrauktų esminių kintamųjų;
- nestacionarumo – kai tiek priklausomas, tiek nepriklausomi kintamieji yra nestacionarūs, tuomet ir liekamosios paklaidos visuomet bus nestacionarios (visuomet bus autokoreliacija).

Karpuškienė (2013) teigia, jog dėl autokoreliacijos egzistavimo atsiranda tokios problemos - modelio apskaičiuotas determinacijos koeficientas paprastai būna didesnis už tikrąjį, standartinės paklaidos būna mažesnės bei dėl autokoreliacijos negalima vertinti modelių naudojantis Stjudento ir Fišerio kriterijais. Paklaidų autokoreliacijos nustatymui galima naudotis grafiniu būdu, taip pat Durbin – Watson (DW) testu, ženklų sekų kriterijumi ar Breusch – Godfrey (BG) testu.

Autokoreliacijos nustatymas remiasi šiomis hipotezėmis (Rois, Basak, Rahman, Majumder, 2012):

H_0 : autokoreliacija neegzistuoja;

H_1 : egzistuoja autokoreliacija.

Tiksliau autokoreliaciją įvertina Breusch – Godfrey (Breši – Godfrėjaus – BG) testas, kuris padeda išvengti Durbin – Watson (DW) testo klaidų. Kaip teigia Rois, Basak, Rahman ir Majumder (2012), šis testas yra tinkamiausias atskleisti autokoreliacijai dinamiškuose modeliuose. Šis testas nesunkiai yra atliekamas naudojantis statistinėmis programomis SPSS arba Eviews7. Nustatyti ar egzistuoja autokoreliacija, galima naudojantis Chi – square tikimybe, kuri, siekiant kad neegzistotų autokoreliacija, turi būti mažesnė už reikšmingumo lygmenį (0,05).

Paprastai, atliekant analizes, yra daromos prielaidos, jog nagrinėjamos imtys yra su vienodomis dispersijomis. Kai nagrinėjamų imčių dispersijos (sklaidos) yra vienodos, tai laikoma, jog jos yra homoskedastiškos (Bliekienė, Balabonienė, 2011). Heteroskedastija analizuojamame modelyje reiškia, jog analizuojamo modelio liekamųjų paklaidų dispersija yra nevienoda t. y. nepastovi. Čekanavičius (2015) teigia, jog heteroskedastiškumas pasireiškia tuo, jog vienoms nepriklausomų kintamųjų reikšmėms priklausomas kintamasis įgyja labai skirtingas reikšmes, o kitoms – ne. Pagal autorių,

sudarytas modelis su labai heteroskedastiškais duomenimis nėra patikimas. Heteroskedastijai nustatyti, taip pat kaip ir autokoreliacijai, yra formuojamos panašios hipotezės:

H_0 : heteroskedastija neegzistuoja;

H_1 : egzistuoja heteroskedastija.

Kaip teigia Karpuškienė (2014), heteroskedastijai nustatyti yra nemažai būdų, bet populiariausi iš jų yra Gleizerio, Parko, Goldfredo ir Kvanto, Breši ir Pagano, bei Vaito kriterijų testai. Nustatant heteroskedastiją pagal Breši ir Pagano kriterijų, yra išvengiama pašalinamų vidutinių reikšmių (kurios yra panaikinamos Goldfredo ir Kvanto kriterijų testu) dilemos bei neteisingo nepriklausomo kintamojo nustatymo, pagal kurį turi būti rikiuojami stebiniai. Pagal šį kriterijų, heteroskedastijos nustatymo testas nesunkiai gali būti atliktas naudojantis statistinėmis programomis SPSS arba Eviews7. Nustatyti ar egzistuoja heteroskedastija, galima naudojantis Breši ir Pagano kriterijaus tikimybe – jei kriterijaus tikimybė viršija nustatytą modelio reikšmingumo lygmenį 0,05, tuomet paklaidos yra homoskedastiškos, neegzistuoja heteroskedastija – paklaidų dispersijos nepastovumas (Bogulauskas et al., 2010).

Taip atlikus regresijos modelio vertinimą, dominančio rodiklio prognozavimui parenkamas modelis, atitinkantis visus reikalavimus. Daromos prielaidos, kaip keisis nepriklausomi kintamieji ir, remiantis sudaryta matematine lygtimi, gali būti prognozuojama dominantis veiksnys. Taip parinkus reikšminį modelį, kurio visi veiksniai bei paklaidos atitinka nurodytus kriterijus, atliekama prognozė bus pakankamai tiksli.

Išanalizavus bankų paskolų portfelį teoriniu aspektu pastebėta, jog vieningos paskolų klasifikavimo sistemos vis dar nėra sukurtos, pagal tam tikrus požymius paskolos gali būti priskirtos tiek vienai tiek kitai grupei. O požymių, pagal kuriuos gali būti klasifikuojamos bankinės paskolos yra daug. Taip pat pastebėta, jog bankų paskolas be finansų rinkos būklės veikia ir labai daug ekonominių veiksnių. Keičiantis visos šalies ekonomikai taip pat kinta ir bankų paskolų portfelis. Pastebėta, jog Lietuvoje veikiančių bankų dažniausiai išskiriami šie makroekonominiai rodikliai, darantys įtaką paskolų portfelio kitimui – eksportas, importas, įdarbinimo rodikliai, darbo užmokestis, infliacija bei BVP. Vienų didėjimas (BVP, darbo užmokesčio ir pan.) paprastai lemia ir paskolų portfelio didėjimą, o kitų (nedarbo lygio, infliacijos) mažėjimas, teigiamai veikia paskolų portfelio kitimą – jiems mažėjant, paskolų sumos didėja.

3. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų 2015 metams prognozė

Šioje dalyje atlikta Lietuvos ir Latvijos namų ūkių įsigytų paskolų prognozė 2015 metams. Prognozės priklausomi kintamieji yra Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos bei Latvijos namų ūkių paskolos, o nepriklausomi kintamieji – nedarbo lygis %, užimtumo lygis %, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (EUR), vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis (EUR), infliacija bei valstybių bendrieji vidaus produktai (BVP). Šioje dalyje panaudota duomenys apie Lietuvos namų ūkiams suteiktas naujas paskolas bei bendrąjį vidaus produktą (BVP), išreikšti eurais (I darbo dalyje analizuota litais), nes nuo 2015 m. sausio 1 d. buvo pakeista nacionalinė valiuta Lietuvoje. Taip pat panaudoti duomenys apie Latvijos namų ūkių paskolas juos perskaičiavus iš latų į eurus, naudojant lato ir euro kursą $1 \text{ LVL} = 1,4300 \text{ EUR}$, nes šioje valstybėje nuo 2014 m. sausio 1 d. euras tapo naująja nacionaline valiuta. Prognozavimas atliktas EvIEWS7 programos pagalba.

3.1. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų dydžiui įtaką darančių veiksnių analizė

Prieš pradedant prognozuoti paskolų sumas 2015 metams, reikalinga sužinoti kokią įtaką paskolų kitimui daro vieni ar kiti veiksniai. Siekiant, kad prognozė būtų efektyvi, reikalinga nuodugniai ištirti tiek atskirų, tiek visų bendrai veiksnių daromą poveikį. Todėl, atliekant įtaką darančių veiksnių analizę, visų pirma buvo sudaryta stebinių matrica bei nubraižyti kvantilių grafikai kiekvienam analizėje naudojamam rodikliui, kurie leidžia palyginti, ar duoti duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, t. y. ar tarp duomenų nėra didelių nukrypimų. Pasiskirstymu pagal normalųjį skirstinį laikoma situacija, kai dauguma sekos reikšmių yra išsidėstę aplink vidurkį. 9 priedo 35 - 48 paveiksluose pateikiama Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų, Lietuvos ir Latvijos nedarbo bei užimtumo lygių (proc.), bruto bei neto darbo užmokesčių, infliacijos ir bendrojo vidaus produkto (BVP) kvantilių diagramos. Visų paveikslų X (ordinačių) ašyje vaizduojama kintamųjų kvantilės, o Y (abscisių) ašyje – normaliojo skirstinio kvantiliai. Latvijos namų ūkių paskolos, pateiktos 9 priedo 36 paveiksle, yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, nes visos reikšmės yra išsidėstę aplink vidurkio tiesę. Tuo tarpu Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų reikšmės pasiskirstę ne visai pagal normalųjį skirstinį, nes turi, taip vadinamą „sunkią uodegą“ – reikšmės yra žemiau kvantilių tiesės (Bogulauskas, Bliekienė, Grondskis ir Maksvytis, 2010 m.). 9 priedo 37-40, 43-46 paveiksluose matyti, jog tiek Lietuvos, tiek Latvijos nedarbo, užimtumo lygių bei darbo užmokesčių duomenys analizuojamu 2005 – 2014 metų laikotarpiu yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Nors matoma nemaža reikšmių sklaida, bet sekos neturi „sunkių uodegų“.

Iš 9 priede pateiktų paveikslų buvo galima spręsti apie kintamųjų normalumą pagal sekų „uodegas“, bet tiksliau duomenų pasiskirstymo normalumą įvertinti galima pagal JB (Jarque-Bera) kriterijų. 10 priede 27 lentelėje pateikta visos priklausomos ir nepriklausomos kintamuosius apibūdinančios statistinės charakteristikos - vidurkis, mediana, kintamojo maksimumas, minimumas, standartinis nuokrypis bei kt. Taip pat ir minėtas JB kriterijus. Norint sužinoti ar visi kintamieji yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, reikia žiūrėti konkrečiai į JB (Jarque - Bera) kriterijaus tikimybę. Jei nagrinėjamų kintamųjų JB kriterijaus tikimybės yra didesnės už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05, tai jie yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Visų lentelėje pateiktų kintamųjų Jarque – Bera kriterijaus tikimybės (kintamųjų JB tikimybės yra nuo 0,166 iki 0,86) yra didesnės už reikšmingumo lygmenį, vadinasi rodikliai tikrai yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį.

Nustačius, jog visi nagrinėjami rodikliai atitinka normalumo sąlygą, toliau buvo atlikta atsitiktinių veiksnių tarpusavio ryšio – **koreliacijos** – analizė. Koreliacinė analizė atliekama siekiant nustatyti kintamųjų priklausomybės stiprumui. Koreliacijos koeficientas padeda nustatyti tarpusavio ryšio stiprumą bei kryptį. Atliekant šią analizę yra skaičiuojamas koreliacijos koeficientas (r), kurio reikšmė atspindi ryšio stiprumą. 1 lentelėje pateikta koreliacijos koeficiento vertinimas.

1 lentelė. Koreliacijos koeficiento vertinimas („Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje“, 179 p.p.)

Koreliacijos koeficiento (r) reikšmė	Vertinimas
0,00 – 0,19	Labai silpnas tarpusavio ryšys
0,2 – 0,39	Silpnas ryšys
0,4 – 0,69	Vidutinis ryšys
0,7 – 0,89	Stiprus ryšys
0,9 – 1,00	Labai stiprus tarpusavio ryšys

Remiantis tokiu koreliacijos koeficiento vertinimu, atlikta nepriklausomų kintamųjų įtakos priklausomiems kintamiesiems vertinimas. 11 priede 28 ir 29 lentelėse pateikiamose koreliacinėse matricose Lietuvos namų ūkiams suteiktoms naujoms paskoloms stiprią įtaką daro vidutinis mėnesinis bruto ir neto darbo užmokesčiai (jų koreliacijos koeficientai viršija 0,7). Taip pat vidutinis ryšys yra tarp naujų paskolų bei nedarbo, užimtumo lygių ir bendrojo vidaus produkto (BVP). Vienintelio nepriklausomojo kintamojo – infliacijos, įtaka naujoms paskoloms yra labai silpna. Tuo tarpu Latvijos namų ūkių paskolas, pagal koreliacijos koeficientą, labiausiai veikia vidutiniai mėnesiniai bruto ir neto darbo užmokesčiai ir bendrasis šalies vidaus produktas. Tačiau jų ryšys, kaip ir Lietuvos namų ūkių paskolų likučiams, yra tik vidutinis. Labai silpnas tarpusavio ryšys yra su užimtumo lygiu, kurio koreliacijos koeficientas tik 0,068.

Atliekant koreliacinę analizę taip pat sudaryta reikšminė koreliacinė matrica, nes ne visų kintamųjų ryšiai su priklausomais kintamaisiais daro reikšmingą įtaką. Ši matrica sudaryta, remiantis

Stjudento (t) kriterijaus statistika. Naudojant Stjudento (t) kriterijų, yra du būdai įvertinti ryšio reikšmingumą su priklausomu kintamuoju. Vienas iš jų – apsisiskaičiuojant kriterijaus statistiką ir lyginant ją su nustatyta Stjudento reikšme (ji nustatoma atsižvelgiant į nepriklausomų kintamųjų skaičių bei tiriamų narių skaičių – šiuo atveju į 6 nepriklausomus kintamuosius bei 10 metų periodą), o antrasis – atsižvelgiant į kriterijaus tikimybę. Jei tikimybė viršija pasirinktą reikšmingumo lygmenį (kuris yra 0,05), tai nepriklausomų kintamųjų įtaka yra nereikšminė. Koreliacijos koeficientų vertinimui pasirinktas antrasis būdas – vertinimas atliktas naudojantis Stjudento kriterijaus tikimybe. Šiam tikslui Eviews7 programa buvo sudarytos 12 priede 30 ir 31 lentelėse pateikiamos t (Stjudento) statistikos lentelės. Remiantis šiomis lentelėmis buvo sudarytos reikšminės koreliacinės matricos, į kurias įtraukta tik reikšmingą įtaką priklausomam kintamajam darantys nepriklausomi kintamieji. Taip pat palikta ir tarp nepriklausomų kintamųjų esami reikšmingi ryšiai. Reikšminės koreliacinės matricos pateikiamos 13 priede 32 ir 33 lentelėse. Šiose koreliacinėse matricose pastebėta, jog Lietuvos namų ūkiams naujai suteikiamoms paskoloms stiprią įtaką daro visi nagrinėjami makroekonominiai rodikliai, išskyrus bendrąjį vidaus produktą. Tuo tarpu Latvijos namų ūkių paskolas stipriai veikia nedarbo, užimtumo lygiai ir bendrasis vidaus produktas.

3.2. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozavimui reikalingo modelio parinkimas

Siekiant įvertinti atskirų nepriklausomų kintamųjų (nedarbo lygio, užimtumo lygio, bruto darbo užmokesčio, neto darbo užmokesčio, infliacijos ir BVP) daromą įtaką priklausomojo kintamojo (Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų ir Latvijos namų ūkių paskolų) kitimui buvo sudaryta **porinės tiesinės regresijos modeliai (PTR)**. Modeliai sudaryti tik su reikšmingą įtaką priklausomam kintamajam darančiais veiksniais, kurie buvo išsiaiškinti atlikus koreliacijos analizę iš 13 priede 32 ir 33 lentelėse pateiktų reikšminių koreliacinių matricų.

Porinės tiesinės regresijos modeliams įvertinti paprastai naudojama Stjudento (t) bei Fišerio kriterijai. Stjudento kriterijus leidžia įvertinti, ar pasirinktas nepriklausomas kintamasis daro reikšminę įtaką priklausomam kintamajam, o Fišerio – parodo, ar modelyje pateikiamas determinacijos koeficientas (R^2) yra reikšminis. Tuo tarpu determinacijos koeficientas (R^2) parodo, kokią poveikį priklausomo kintamojo kitimui daro pasirinktas nepriklausomas kintamasis, bei taip įvertina patį sudarytą porinės tiesinės regresijos modelį. PTR modelyje determinacijos koeficientas visada pateikiamas absoliutine išraiška, bet analizuojant poveikį reikalinga jį vertinti procentais. Todėl koeficientas išreikštas procentine išraiška. Sudarytų PTR modelių, kurių priklausomas kintamasis yra Lietuvos namų ūkiams suteiktos paskolos, Stjudento ir Fišerio kriterijų bei determinacijos koeficiento

reikšmės pateiktos 2 lentelėje (koeficientų reikšmės paimtos iš 14 priede pateiktų, sudarytų PTR modelių, charakteristikų).

2 lentelė. Porinės tiesinės regresijos (PTR) modelius, su priklausomu kintamuoju naujos paskolos, įvertinantys kriterijai

	PTR1 (Nepriklausomas kintamasis - nedarbo lygis)	PTR2 (Nepriklausomas kintamasis - užimtumo lygis)	PTR3 (Nepriklausomas kintamasis - bruto DU)	PTR4 (Nepriklausomas kintamasis - neto DU)	PTR5 (Nepriklausomas kintamasis - infliacija)
Stjudento (t) statistikos tikimybė	0,0733	0,2363	0,084	0,064	0,96
Fišerio statistikos tikimybė	0,073293	0,236338	0,08419	0,06393	0,965928
Determinacijos koeficientas R^2	34,67%	17%	30%	31,30%	0,02%

Lentelėje nepateikiama vienas veiksnys – BVP, nes atlikus koreliacinę analizę, nustatyta, jog jo įtaka priklausomam kintamajam yra nereikšminga. Iš 2 lentelės matyti, jog remiantis Stjudento (t) statistikos tikimybe, visų nepriklausomų kintamųjų įtaka yra nereikšminga, nes šio kriterijaus tikimybė viršija pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05. Taip pat pagal Fišerio statistiką, visų porinės tiesinės regresijos modelių determinacijos koeficientai yra nereikšminiai, nes jų tikimybės viršijo pasirinktą reikšmingumo lygmenį. Lentelėje pateikiamas determinacijos koeficientas patvirtina nagrinėtų kriterijų rezultatus. Pagal determinacijos koeficientą, naujų paskolų kitimui visų nagrinėjamų nepriklausomų kintamųjų įtaka yra nedidelė – tai reiškia, jog sudaryti porinės tiesinės regresijos modeliai yra nereikšminiai, nes didesnę įtaką priklausomo kintamojo kitimui daro kiti modelyje neįvertinti veiksniai.

3 lentelėje pateikiama sudarytų PTR modelių, kurių priklausomas kintamasis Latvijos namų ūkių paskolos, Stjudento ir Fišerio kriterijų bei determinacijos koeficiento reikšmių analizės rezultatai, kurie pateikti 15 priede PTR modelių charakteristikose.

3 lentelė. Porinės tiesinės regresijos (PTR) modelius, su priklausomu kintamuoju Latvijos namų ūkių paskolos, įvertinantys kriterijai

	PTR1 (Nepriklausomas kintamasis - nedarbo lygis)	PTR2 (Nepriklausomas kintamasis - užimtumo lygis)	PTR3 (Nepriklausomas kintamasis - BVP)
Stjudento (t) statistikos tikimybė	0,5989	0,1785	0,2148
Fišerio statistikos tikimybė	0,598876	0,178513	0,214755
Determinacijos koeficientas R^2	3,61%	21,37%	18,50%

Latvijos namų ūkių paskoloms reikšmingą įtaką darė tik šie trys – nedarbo ir užimtumo lygiai bei BVP – nepriklausomi kintamieji (nustatyta atlikus koreliacijos analizę). Kaip matyti iš 3 lentelės, tiek Stjudento, tiek Fišerio kriterijų tikimybės viršija 0,05, o determinacijos koeficiento reikšmės visų modelių yra labai mažos (didžiausia PTR3 modelio su nepriklausomu kintamuoju užimtumo lygiu – 21,37 %). Vadinasi, visi šie porinės tiesinės regresijos modeliai yra nereikšminiai, kaip ir modeliai su priklausomu kintamuoju - Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos. Todėl šių modelių naudoti priklausomų kintamųjų prognozavimui negalima, nes atlikta prognozė būtų netiksli.

Sudarius porinės tiesinės regresijos (PTR) modelius, pastebėta, jog jie yra netinkami prognozuoti namų ūkių paskolas 2015 m. Todėl pasirinktas **daugialypės tiesinės regresijos (DTR)** modelis, kuris leidžia įvertinti ne vieno atsitiktinio nepriklausomo kintamojo daromą įtaką priklausomam kintamajam, bet kelių. Šis modelis pasirinktas darant prielaidą, jog namų ūkių skolinimuisi įtaką daro ne tik vienas makroekonominis veiksnys, o tam tikra jų grupė.

Visų pirma, buvo sudarytas daugialypės tiesinės regresijos modelis su Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų priklausomu kintamuoju. Sudarant šį modelį, buvo panaudoti visi nepriklausomi kintamieji, neatsižvelgiant į jų reikšmingumą (nustatytą pagal koreliacinę analizę). Šio modelio įvertinimo langas pateiktas 16 priede 42 lentelėje. Iš modelio įvertinimo lango pastebėta, jog visų nepriklausomų kintamųjų įtaka yra nereikšminė, nes jų Stjudento (t-statistic) kriterijaus tikimybės (Probability) gerokai viršija reikšmingumo lygmenį 0,05 (kintamųjų tikimybės kinta nuo 0,4266 iki 0,8563) bei taip pat ir Fišerio (F-statistic) kriterijaus tikimybė (Probability), kuri įvertina viso modelio reikšmingumą, yra 0,32454. Todėl programos Eviews7 pagalba, naudojant Backward procedūrą, iš šio sudaryto modelio buvo pašalintas stebiny, kurio įtaka yra nereikšminė (remiamasi Stjudento kriterijumi). Šiuo atveju, kai visų kintamųjų įtaka nereikšminė, pašalintas nepriklausomas kintamasis, kurio tikimybė yra didžiausia (bruto darbo užmokestis, su tikimybe 0,8563) bei sudarytas naujas daugialypės tiesinės regresijos modelis. Naujasis modelis, be bruto darbo užmokesčio nepriklausomo kintamojo, pateiktas 16 priede 43 lentelėje.

Tačiau ir naujai sudarius daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modelį, visų nepriklausomų kintamųjų Stjudento statistikos tikimybės viršija pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05 (kintamųjų tikimybės siekia nuo 0,2739 iki 0,6447). Taip pat ir Fišerio kriterijus rodo, jog visas modelis yra nereikšminis (Fišerio kriterijaus tikimybė modelyje – 0,1587). Todėl tos pačios Backward procedūros pagalba buvo pašalintas nepriklausomas kintamasis BVP, nes jo tikimybė yra didžiausia. Taip sudaromas naujas DTR modelis be bruto darbo užmokesčio ir BVP nepriklausomų kintamųjų, kuris yra 16 priede 44 lentelėje. Tačiau ir šio modelio Stjudento ir Fišerio kriterijų charakteristikos, nors ir sumažėjo, bet vis tiek išliko didesnės už pasirinktą reikšmingumo lygį 0,05. Nepriklausomų kintamųjų (nedarbo bei užimtumo lygių, neto darbo užmokesčio bei infliacijos) Stjudento kriterijaus tikimybės

yra nuo 0,2395 (infliacijos) iki 0,5166 (neto DU). Siekiant sudaryti reikšminį daugialypės tiesinės regresijos modelį, (DTR) buvo dar kartą atlikta Backward procedūra, kurios metu pašalintas neto darbo užmokesčio nepriklausomas kintamasis, nes jo Stjudento statistikos tikimybė buvo didžiausia. Sudarytas DTR modelis pateiktas 16 priede 45 lentelėje.

Šio DTR modelio (kintamieji tik nedarbo lygis, užimtumo lygis bei infliacija) Fišerio statistikos tikimybė rodo, jog sudarytas modelis yra reikšminis, nes Fišerio tikimybė (0,03) neviršijo pasirinkto reikšmingumo lygio. Taip pat yra ir su Stjudento statistikos tikimybe kiekvienam nepriklausomam kintamajam. Nedarbo lygio t statistika yra 0,01, užimtumo lygio – 0,0395 bei infliacijos – 0,0351. Kadangi visos jos yra mažesnės už 0,05, vadinasi, jie daro reikšminę įtaką priklausomojo kintamojo (naujų paskolų) kitimui. Taip pat determinacijos koeficientas, kurio reikšmė 75,11 %, rodo, jog 75,11 % įtakos Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų kitimui turi nedarbo bei užimtumo lygiai ir infliacija. Kadangi šis modelis yra reikšminis, tai jį bus galima naudoti prognozuojant priklausomąjį kintamąjį.

Tokiu pat būdu sudaryta daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modelis, kurio priklausomas kintamasis yra Latvijos namų ūkių paskolos. Į modelį įtraukta visi nepriklausomi kintamieji – Latvijos nedarbo bei užimtumo lygiai, vidutiniai mėnesiniai Latvijos bruto bei neto darbo užmokesčiai, infliacija bei Latvijos BVP. Šio modelio įvertinimo lentelė pateikiama 17 priede, 46 lentelėje. Tačiau remiantis Fišerio kriterijumi, šis DTR modelis su priklausomu kintamuoju - Latvijos namų ūkių paskolos yra nereikšminis, nes Fišerio statistikos tikimybė (0,238425) viršija reikšmingumo lygmenį 0,05. Taip pat ir Stjudento statistika rodo, jog nepriklausomi kintamieji neatitinka keliamų reikalavimų (tikimybės $> 0,05$). Dėl šios priežasties sudaromas naujas modelis, į kurį neįtraukiama nepriklausomas kintamasis - infliacija, nes šio veiksnio t statistikos tikimybė yra net 0,994 (didžiausia). Naujas modelis, sudarytas naudojantis Backward procedūra, yra 17 priede, 47 lentelėje. Nors šio modelio bei nepriklausomų kintamųjų tiriamų kriterijų tikimybės (Fišerio ir Stjudento) ir sumažėjo, bet vis tiek išliko per aukštos (viršijo reikšmingumo lygmenį 0,05). Todėl, naudojantis ta pačia procedūra, pašalinamas nepriklausomas kintamasis bruto darbo užmokestis, nes jo Stjudento statistikos tikimybė yra didžiausia (0,7996). Naujo DTR modelio (į kurį įtraukta nepriklausomi kintamieji – nedarbo lygis, užimtumo lygis, neto Du bei BVP), pateikiamo 17 priede, 48 lentelėje, charakteristikos rodo, jog pagal Fišerio kriterijų, modelis yra reikšminis, nes F statistika yra 0,035605 – neviršija pasirinkto reikšmingumo lygmens. Determinacijos koeficientas taip pat rodo, jog 83,2 % Latvijos namų ūkių paskolų kitimui įtakos turi šie nepriklausomi kintamieji. Bet remiantis Stjudento kriterijumi, matyti, jog vienas nepriklausomas kintamasis (neto DU) yra nereikšminis (jo tikimybė 0,226 $>$ už reikšmingumo lygmenį 0,05), todėl jį reikalinga pašalinti iš modelio.

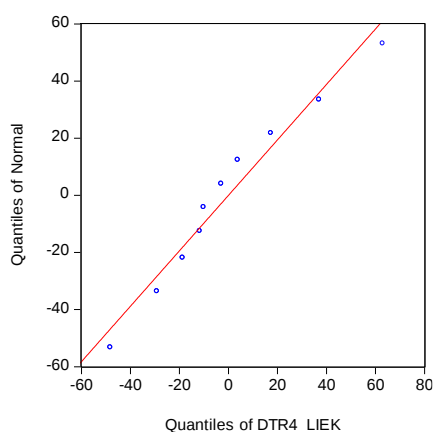
Reikšminis DTR modelis su priklausomu kintamuoju - Latvijos namų ūkių paskolos, kuris bus naudojamas atliekant prognozę, pateikiamas 17 priede, 49 lentelėje. Šio modelio Stjudento bei Fišerio

kriterijų tikimybės atitinka keliamus reikalavimus, todėl tiek modelis, tiek nepriklausomi kintamieji yra reikšminiai. Determinacijos koeficientas, kuris yra 76,82 %, parodo, jog šiame modelyje esantys nepriklausomi kintamieji 76,82 % veikia priklausomo kintamojo kitimą.

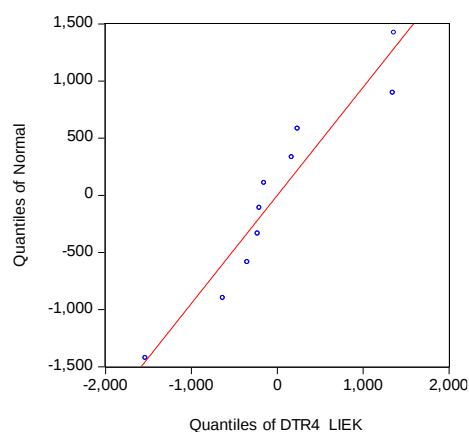
Šiems analizuojamiems priklausomiems kintamiesiems sudaryti reikšminiai DTR modeliai, kurie bus toliau naudojami šių kintamųjų prognozių atlikimui. Pirmajame modelyje, kuriame priklausomas kintamasis yra Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos, nepriklausomi kintamieji yra nedarbo bei užimtumo lygiai ir infliacija. Antrajame, kurio priklausomas kintamasis – Latvijos namų ūkių paskolos, nepriklausomais kintamaisiais liko nedarbo bei užimtumo lygiai ir bendrasis vidaus produktas.

3.3. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozei parinkto modelio diagnostika

Siekiant atlikti efektyvias namų ūkių paskolų prognozes, svarbu, sudarius regresijos modelį, patikrinti ne tik nepriklausomų kintamųjų bei modelio reikšmingumą, bet taip pat ir jo liekamąsias paklaidas. Galima teigti, jog liekamosios paklaidos yra priklausomojo kintamojo sklaidos, nepaaiškintos sudarytu regresijos modeliu, matas; taip pat jomis laikomas nuokrypis tarp stebinių ir pagal regresijos modelio lygtį apskaičiuotų reikšmių (Bogulauskas et al., 2010). Prognozavimui reikalinga, kad ne tik stebiniai būtų pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, bet ir liekamosios paklaidos. Todėl 31 ir 32 paveiksluose pateikiama daugialypės tiesinės regresijos modelių, su priklausomais kintamaisiais – Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos ir Latvijos namų ūkių paskolos, liekamųjų paklaidų kvantilių grafikai.

31 pav. DTR modelio, kurio priklausomas kintamasis – Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos, liekamųjų paklaidų kvantilės

32 pav. DTR modelio, kurio priklausomas kintamasis – Latvijos namų ūkių paskolos, liekamųjų paklaidų kvantilės

Iš 31 ir 32 paveikslų matyti, jog abiejų modelių liekamosios paklaidos yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, nes jų reikšmės yra išsidėsčiusios aplink tiesę bei neturi „sunkių uodegų“ bei jų sklaida yra nedidelė. Lyginant abu modelius - antrojo DTR modelio, kurio priklausomas kintamasis – Latvijos paskolos, liekamųjų paklaidų sklaida šiek tiek didesnė nei pirmojo modelio liekamųjų paklaidų, nes modelio reikšmės yra ne taip prigludusios prie vidurkio tiesės kaip pirmojo. Regresijos analizės atlikimui svarbu, kad paklaidos atitiktų normaliojo skirstinio savybes, nes liekamosios paklaidos yra reikalingos Stjudento kriterijaus galiojimui. O Stjudento kriterijus yra svarbi statistika, atliekant regresijos analizę.

Prieš atliekant priklausomų kintamųjų prognozavimą, taip pat svarbu įvertinti, ar modelių liekamosiose paklaidose egzistuoja autokoreliacija. Autokoreliacija atsiranda, kai atsitiktinės modelio paklaidos priklauso nuo anksčiau buvusių paklaidos reikšmių. Autokoreliacijos egzistavimas dažnai lemia modelio charakteristikų nukrypimus, kurios vėliau būna neteisingai panaudotos vertinant duomenų reikšmingumą (Bogulauskas et al., 2010). Karpuškienė (2013 m.) teigia, jog dėl autokoreliacijos modelio apskaičiuotas determinacijos koeficientas paprastai būna didesnis už tikrąjį, standartinės paklaidos būna mažesnės bei dėl autokoreliacijos negalima vertinti modelių, naudojantis Stjudento ir Fišerio kriterijais.

Analizuojamų DTR modelių autokoreliacijai nustatyti naudota Breši ir Godfrėjaus kriterijus. 18 priede 50 ir 51 lentelėse pateikiama visų analizuojamų modelių autokoreliacijos įvertinimas pagal Breši ir Godfrėjaus kriterijus. O 4 lentelėje pateikta autokoreliacijai įvertinti reikalingos tikimybės iš viso autokoreliacijos įvertinimo pagal Breši ir Godfrėjų lango.

4 lentelė. Autokoreliacijos įvertinimas naudojant Breši ir Godfrėjaus kriterijų

	DTR (priklausomas kintamasis - naujos paskolos)	DTR (priklausomas kintamasis - paskolos)
Obs*R-squared	6,842894	8,473528
Prob. Chi-Square(2)	0,0077	0,0372

Pagal Breši ir Godfrėjaus kriterijų laikoma, kad autokoreliacija tarp modelio liekamųjų paklaidų egzistuoja, kai pagal kriterijų apskaičiuoto determinacijos koeficiento (Obs*R-squared) tikimybė (Prob. Chi-square(2)) viršija 0,05. Iš 4 lentelės matyti, jog tarp abiejų analizuojamų daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modelių liekamųjų paklaidų autokoreliacija neegzistuoja, nes jų tikimybės neviršija 0,05. Tai reiškia, jog tarp liekamųjų paklaidų nėra tarpusavio priklausomybių, todėl modelių vertinimui naudojami kriterijai nėra iškreipiami ir modeliai yra įvertinti teisingai.

Svarbiausias veiksnys, lemiantis ar duomenų prognozė bus efektyvi, yra heteroskedastijos nustatymas. Heteroskedastija modelyje reiškia, jog analizuojamo modelio liekamųjų paklaidų dispersija yra nevienoda t. y. nepastovi. Situacija, kai liekamųjų paklaidų dispersija modelyje yra pastovi, vadinama homoskedastija. Heteroskedastija, dažnai dar kitaip vadinama daugiareikšmiškumu, egzistuoja, kai paklaidos yra išsibarsčiusios nevienodai (Bogulauskas et al., 2010). Heteroskedastijai modelyje įvertinti dažniausiai yra naudojami Vaito (White), Breši ir Pagano bei Goldfeldo ir Kvanto kriterijai.

Tiriamuose daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modeliuose, su priklausomais kintamaisiais Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos, bei Latvijos namų ūkių paskolos, egzistuojančiai heteroskedastijai nustatyti buvo panaudotas Breši ir Pagano kriterijus. 19 priede 52 ir 53 lentelėse pateikiama abiejų analizuojamų modelių heteroskedastijos įvertinimas pagal Breši ir Pagano kriterijus. Tuo tarpu 5 lentelėje pateikta heteroskedastijai įvertinti reikalingi, pagal Breši ir Paganą modelyje apskaičiuoti, determinacijos koeficientai ir tikimybės iš viso modelio heteroskedastijos įvertinimo lango pagal Breši ir Paganą.

5 lentelė. Heteroskedastijos įvertinimas naudojant Breši ir Pagano kriterijų

	DTR (priklausomas kintamasis - naujos paskolos)	DTR (priklausomas kintamasis - paskolos)
Obs*R-squared	5,157318	0,052229
Prob. Chi-Square(3)	0,1606	0,9969

Breši ir Pagano kriterijus nurodo, jog heteroskedastija modelyje neegzistuoja, jei apskaičiuoto determinacijos koeficiento (Obs*R-squared) tikimybė (Prob. Chi-square(3)) viršija 0,05. Pateiktoje lentelėje matyti, jog abiejų nagrinėjamų DTR modelių apskaičiuotų determinacijos koeficientų tikimybės viršija 0,05. Vadinasi, šių modelių liekamųjų paklaidų dispersija yra vienoda ir paklaidos yra homoskedastiškos.

Įvertinus sudarytų modelių liekamąsias paklaidas bei jų pasiskirstymą, pastebėta, jog liekamosios paklaidos atitinka normalumo, ryšio tarp paklaidų bei homoskedastiškumo reikalavimus. Todėl sudaryti modeliai yra tinkami tolesniam jų analizavimui bei priklausomų kintamųjų prognozės atlikimui. Kadangi modeliai yra reikšminiai bei jų liekamosios paklaidos modelių vertinimo kriterijų neiškreipia, tai atliekamos prognozės, šių DTR modelių pagalba, bus efektyvios.

3.4. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų 2015 metams prognozė

Ivertinus sudarytus daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modelius, ir nustatčius, jog jie yra tinkami priklausomų kintamųjų prognozavimui, šiame skyrelyje atliekama paskolų prognozė 2015 metams. Prognozėse nepriklausomųjų kintamųjų reikšmės 2015 metams nustatytos remiantis Lietuvos bei AB „DNB“ bankų ir Europos Komisijos pateikiamomis makroekonominių rodiklių prognozėmis. Bankų prognozuojami Lietuvos bei Latvijos makroekonominiai rodikliai 2015 metams pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. Numatomos makroekonominių rodiklių reikšmės 2015 metais

	Nedarbo lygis, %	Užimtumo lygio pokytis, %	Bruto DU	Neto DU	Infliacija, %	BVP
			Metinis pokytis, %			Metinis pokytis, %
Lietuva	9,9	0,6	4,9		-0,3	2,7
Latvija	9,0	1,7	5		0,5	2,8

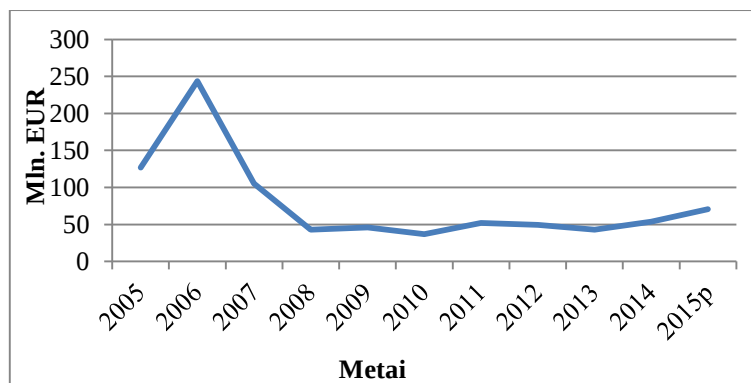
Naudojantis šiomis, 6 lentelėje pateiktomis, makroekonominių rodiklių prognozėmis 2015 metams, apskaičiuotos paskolų prognozavimui reikalingos nepriklausomų kintamųjų reikšmės, nes ne visi namų ūkių paskoloms įtaką darantys veiksniai naudoti procentine išraiška (vidutiniai mėnesiniai bruto bei neto darbo užmokesčiai ir bendrasis vidaus produktas). Kadangi numatyta, jog darbo užmokestis Lietuvoje padidės 4,9 %, o Latvijoje 5 %, nenurodant konkrečiau ar bruto, ar neto darbo užmokestis, todėl prognozei buvo apskaičiuota abiejų DU padidėjimai šiais dydžiais. Tuomet Lietuvoje vidutinis mėnesinis bruto DU 2015 metais turėtų būti 709,50 EUR, o Latvijoje – 795,60 EUR. Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis Lietuvoje 2015 metais prognozuojamas 552,30 EUR, o Latvijoje – 582,40 EUR. 2015 metais bendrasis vidaus produktas Lietuvoje turėtų pasiekti 36748,73 mln. EUR, Latvijoje – 24435,86 mln. EUR. O užimtumo lygis Lietuvoje turėtų pasiekti 52,9 % Latvijoje - 60,1 %.

Naudojantis reikšminiu daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modeliu, priklausomasis kintamasis Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos prognozuojamas Eviews7 programa. Prognozei naudojama modelio lygtis yra:

$$\text{NAUJOS_PASKOLOS} = 2798,985845 - 33,3400075831 * \text{NEDARBAS} - 45,4214820042 * \text{UZIMTUMAS} - 15,365804523 * \text{INFLIACIJA}$$

Programoje padidinus analizuojamą periodą 1 metais (paskutiniai metai – 2015 m.), bei suvedus prognozuojamas nepriklausomų kintamųjų reikšmes, kurios pateiktos 6 lentelėje, galima nustatyti būsimą Lietuvos namų ūkiams suteiktų paskolų sumą 2015 metais. Programos pagalba nustatyta, jog

2015 metais Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų suma bus 70,7 mln. EUR (tikslī prognozės reikšmė – 70 733 113,26 EUR). 33 paveiksle pateikiama Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų kitimo tendencija nuo analizuojamo laikotarpio pradžios 2005 metais iki 2015 m. įtraukiant 2015 metų prognostinius duomenis.

33 pav. Lietuvos bankų sektoriaus suteiktos naujos paskolos namų ūkiams 2005 m. - 2015 m.

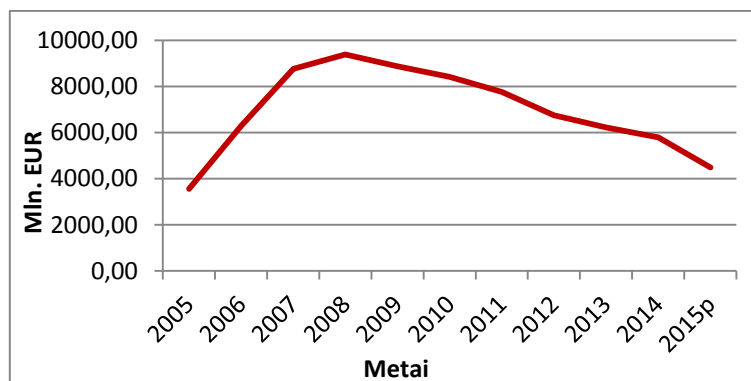
Atlikus Lietuvos namų ūkiams suteiktų paskolų prognozę, matyti, jog 2015 metų naujai suteiktų paskolų suma turėtų išaugti. Pagal sudarytą modelį tam įtakos daugiausia turi nedarbo bei užimtumo lygiai ir infliacija. Remiantis Lietuvos banko analitikų (2015 m.) prognoze, 2015 m. buvo numatytas infliacijos sumažėjimas. Pagrindinė to priežastis naftos kainų kritimas, dėl kurių jau sumažėjo degalų kainos Lietuvoje 2015 m. pradžioje. Taip pat numatomas nedarbo lygio mažėjimas ir užimtumo lygio didėjimas 2015 metams. Tačiau kaip teigia AB „Swedbank“ finansų analitikai (2015 m.), nedarbo lygis Lietuvoje labiausiai mažės dėl valstybėje vykstančio visuomenės senėjimo. O užimtumo lygio didėjimas numatomas ne kuriant naujas darbo vietas, o didinant darbo pajėgumus įmonėse. Pagrindinė pajėgumų didinimo priežastis yra prognozuojamas eksporto augimas („Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos“, 2015 m.). Dėl tokių, Lietuvos bankų pateikiamų, nepriklausomų kintamųjų kitimo prognozių ir gautas paskolų sumos padidėjimas.

Taip pat atliekama ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozė 2015 metams. Prognozei panaudotas nustatytas reikšminiu daugialypės tiesinės regresijos (DTR) modelis. Latvijos namų ūkių paskolų suma 2015 m. prognozuota pagal šią modelio lygtį:

$$\text{PASKOLOS} = -178707,113987 + 2227,68069589 \cdot \text{NEDARBAS} + 3058,87497734 \cdot \text{UZIMTUMAS} - 0,846858436766 \cdot \text{BVP}$$

EvIEWS7 atlikus tokią pačią sekos didinimo bei prognozuojamų makroekonominių rodiklių įrašymo procedūrą, atlikta priklausomo kintamojo, reikšminiame DTR modelyje (funkcijos *forecast* pagalba), prognozė vieneriems metams į priekį. Taip nustatyta, jog prognozuojama Latvijos namų ūkių

paskolų suma 2015 m. bus 4486,68 mln. EUR (tiksliai suprognuota reikšmė – 4 486 684 214,02 EUR).

34 pav. Latvijos namų ūkių paskolos 2005 – 2015 m.

Paveiksle matyti, jog pagal prognozės rezultatus, Latvijos namų ūkių paskolų suma turėtų sumažėti 2015 metų pabaigoje. Tačiau būtina paminėti, jog į Latvijos namų ūkių paskolų grupę įtraukta ir naujos namų ūkiams suteiktos paskolos ir jų likučiai. Todėl viena iš galimų sumažėjimo priežasčių yra tai, jog namų ūkiai gali grąžinti nemažą finansinių įsipareigojimų dalį per prognozuojamus metus. Pagal sudarytą DTR modelį Latvijos namų ūkių paskolų kitimui didžiausią įtaką daro nedarbo bei užimtumo lygiai ir šalies BVP. Latvija išlieka sparčiausiai augančios ekonomikos valstybė visoje Europos Sąjungoje, bet šalies BVP augimo tempai šiek tiek sulėtės. Pagrindinė to priežastis yra neigiama geopolitinio konflikto įtaka. Tačiau nepaisant to, AN „DNB banko“ analitikai prognozuoja BVP padidėjimą Latvijoje. Taip pat prognozuojamas nedarbo lygio sumažėjimas bei užimtumo lygio padidėjimas. Kaip teigia Europos Komisijos (2014) analitikai, šie rodikliai taip kinta dėl vis dar tvirto bei spartaus Latvijos ekonomikos augimo.

Pagal šiuos makroekonominis veiksniai Latvijos ekonomika ir toliau auga, nors dėl išorinių geopolitinių veiksnių jos augimas šiek tiek ir sulėtėjo. Tačiau atlikus namų ūkių paskolų prognozę, remiantis šiais makroekonominiais veiksniais, namų ūkių paskolų suma sumažėjo. Galima daryti prielaidą, jog dėl valstybės ekonomikos augimo, geros darbo rinkos būklės, bei neramumų Europoje (įtemta geopolitinė padėtis dėl Rusijos), namų ūkiai 2015 metais grąžins daugiau paskolų nei įsigys naujų, todėl bendra jų kitimo tendencija išliks mažėjanti.

IŠVADOS

1. Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolų kitimui 2005 – 2014 metais tiesioginės įtakos turėjo nedarbo bei užimtumo lygių kitimai, vidutinių mėnesinių bruto ir neto darbo užmokesčių, infliacijos bei bendrojo vidaus produkto (BVP) kitimas. Šie makroekonominiai veiksniai tiesiogiai susiję su namų ūkių finansinės būklės pokyčiais bei jų lūkesčiais. Mažėjant nedarbo lygiui, didėjant užimtumo lygiui bei darbo užmokesčiui (tiek bruto, tiek neto), namų ūkių situacija gerėjo, kuri galėjo turėti įtakos namų ūkių paskolų portfelio kitimui. Bendrasis vidaus produktas, įvertinantis visos šalies ekonomikos būklę, kartu įvertina ir namų ūkių finansinę padėtį. Infliacijos poveikis paskolų portfeliui yra neigiamas, nes, jai didėjant, namų ūkių gaunamų pajamų pinigine vertė mažėjo ir stabdė namų ūkių norą skolintis.;
2. Tiek Lietuvos, tiek Latvijos bankų suteiktų paskolų portfeliuose visu 2005 – 2014 metų laikotarpiu dominavo suteiktos paskolos namų ūkiams bei privačioms įmonėms. Nors analizuojamu laikotarpiu paskolos namų ūkiams bendroje bankų paskolų portfelio struktūroje didėjo abiejose valstybėse, bet vis tiek jų užimama dalis išliko šiek tiek mažesnė už privačių įmonių paskolų dalį (paskutiniaisiais analizuojamo periodo metais, namų ūkių paskolų dalis Lietuvoje sudarė 43,99 %, o Latvijoje – 40,3 %). Abiejose valstybėse bankų paskolų namų ūkiams sumos sparčiai augo iki 2006 – 2007 metų, kai valstybių ekonomikos augo. Žymų namų ūkių paskolų mažėjimą lėmė pasaulinė ekonominė krizė, po kurios lėčiau atsigaunant ekonomikoms bei lėčiau gerėjant namų ūkių būklei, namų ūkiams suteiktų paskolų sumos nepasiekė prieškrizinio laikotarpio.;
3. Namų ūkių paskolų portfelyje visu analizuojamu 2005 – 2014 metų laikotarpiu dominavo pagal paskolų rūšį - būsto paskolos, pagal trukmę – ilgalaikės paskolos. Pagal valiutas dominavo Lietuvoje iki 2007 metų paskolos išduotos litais, o nuo 2007 m. daugiausia paskolų įsigyta eurai. Latvijoje, pagal turimus duomenis, nuo 2010 m. daugiausia paskolų imta eurai.
4. Būsto paskolų rūšies dominavimą visu nagrinėjamu periodu namų ūkių paskolų portfelyje lėmė namų ūkių siekis įsigyti didelius pirkinius, palankesnės kreditavimo sąlygos bei ypač spartus nekilnojamojo turto rinkos augimas iki pasaulinės ekonominės – finansinės krizės. Kadangi dominavo būsto paskolos, kurių suma yra labai didelė bei trukmė paprastai yra labai ilga, todėl abiejose valstybėse namų ūkių įsigytų ilgalaikių paskolų buvo daugiausia.;
5. Visu nagrinėtu 2005 – 2014 metų laikotarpiu tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje namų ūkiai daugiau rinkosi kintamas palūkanų normas nei fiksuotas, nes jos paprastai būna mažesnės. Visu periodu paskolų palūkanų normos smarkiai svyravo, bet būsto paskolų palūkanų normos abiejose valstybėse išliko mažesnės nei vartojimo paskolų.;

6. Atlikus namų ūkių paskolų portfelio 2005 – 2014 m. analizę pagal valstybėse veikiančius bankus, išsiaiškinta, jog abiejose valstybėse AB „SEB banko“, AB „Swedbank“ ir AB „DNB banko“ užimamos dalys bendrame namų ūkių paskolų portfelyje išliko didžiausios. Nors Latvijoje šių bankų dalys buvo šiek tiek mažesnės, bet jų dalis gana didelė. Taip pat šioje valstybėje kartu su AB „SEB banku“, AB „Swedbank“ bei AB „DNB banku“, didžiausias namų ūkių paskolų portfelio dalis visu laikotarpiu užėmė ir „Citadele bankas“, „ABLV bank“, „Nordea Bank Finland“ Latvijos padalinys. Lyginant su Lietuva, Latvijoje visu periodu veikė kur kas daugiau komercinių bankų nei Lietuvoje, bet taip pat vyko daugiau jų perėmimų, bankroto procesų nei Lietuvoje. Nepaisant to, didieji valstybių bankai išlaikė tvirtą poziciją net ir ekonominio nuosmukio metu ir jų dalys bendrame namų ūkių paskolų portfelyje kito nežymiai.;
7. Paskolos, dar kitaip vadinamos kreditais, yra realiai neturimų pinigų panaudojimas, kuriuos vėliau reikės gražinti. Iki šiol nėra nustatytos vieningos paskolų klasifikacijos. Jos gali būti skirstomos pagal daug įvairių požymių: pagal skolininkų tipus, paskolų terminus, apdraudimą, suteikimo bei gražinimo būdus, palūkanų normas, kredito valiutas, paskolos paskirtį ir pan. Bankų paskolų dydį lemia daug išorinių ne tik finansų rinkos, bet ir apskritai visos ekonomikos veiksnių. Autoriai, vertindami valstybės finansų sektorių, dažniausiai nagrinėja šiuos makroekonominis rodiklius – eksportą bei importą, įdarbinimo rodiklius, darbo užmokestį, infliaciją bei bendrąjį vidaus produktą.;
8. Namų ūkių paskolų prognozavimui naudota valstybių makroekonominiai rodikliai – nedarbo lygis, užimtumo lygis, bruto darbo užmokestis, neto darbo užmokestis, infliacija ir BVP. Prieš atliekant prognozavimą, įvertinti ryšiai tarp kintamųjų bei pasirinkta tinkamas modelis prognozavimui. Modelis pasirinktas, įvertinus atskirų kintamųjų įtaką paskoloms bei jų įtaką bendrai. Taip nustatyti daugialypės tiesinės regresijos modeliai tiek Lietuvos, tiek Latvijos namų ūkių paskoloms prognozuoti. Išsiaiškinta, jog didžiausią įtaką namų ūkių paskolų portfelių kitimui turi: Lietuvoje nedarbo lygis, užimtumo lygis bei infliacija, o Latvijoje – nedarbo bei užimtumo lygiai ir BVP.
9. Siekiant, kad prognozė būtų efektyvi, įvertinta ne tik veiksnių išsidėstymas, įtaka bei priklausomybė, bet ir pačio modelio paklaidos. Nustatyta, jog paklaidos neiškreipia modelio kriterijų reikšmių (pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, homoskedastiškos ir neautokoreliuotos). Taip, remiantis Lietuvos banko, AB „DNB banko“ bei Europos Komisijos numatomomis makroekonominių veiksnių reikšmėmis 2015 metais, buvo atlikta paskolų prognozė. Ja nustatyta, jog Lietuvos namų ūkiams suteiktų naujų paskolų suma 2015 metais padidės, lyginant su 2014 m., o Latvijos namų ūkių paskolų suma 2015 metais turėtų sumažėti, lyginant su ankstesniais metais.

LITERATŪRA

1. ABLV bank. (2012). *ABLV bank, AS public quarterly report for the period ended on 30 June 2012*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą http://www.ablv.com/content/2/1/8/1/3/dc477c44/ablv_QR_2012_II_en.pdf;
2. ABLV bank (2015). *For society*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://www.ablv.com/en/about/society>;
3. American Express. (2012). *Apie „American Express“ ir „Citadele“ banką*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://www.americanexpress.lt/lt/pages/about-american-express>;
4. Balabonienė, I., Bliedienė, R., Stundžienė, A. (2013). *EKONOMETRIJA. Praktinis regresijos ir laiko eilučių modelių taikymas*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija. Prieiga per internetą <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1267/ekonometrija-praktinis-regresijos-ir-laiko-eiluciu-modeliu-taikymas/>;
5. Balticexport.com. (2011). *Economy of Latvia*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą <http://balticexport.com/?article=latvijas-ekonomika>;
6. Balticmarket.com (2013). *Real estate market in Latvia*. [žiūrėta 2015-04-28]. Prieiga per internetą <http://www.balticmarket.com/en/about-latvia/about-latvia/real-estate-market-latvia.html>;
7. Baltic news network. (2014). *ABLV bank invests 0,8 million in mortgage service centre*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://bnn-news.com/ablv-bank-invests-0-8-million-mortgage-service-premises-111128>;
8. Barrera, M. S., Van Aelst, S., Yohai, V. J. (2014). Robust tests for linear regression models based on t-estimates. *Computational Statistics and Data Analysis*, article in press. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167947314002734>;
9. Bogulauskas, V., Bliedienė, R., Grondskis, G., Maksvytis, L. (2010). *Ekonometrija. Regresijos modeliai*. Laboratoriniai darbai. Kaunas: Technologija.;
10. Citadele. (2008). *AS Parex banka – Latvijos valstybės parama ir dar daugiau garantijų banko klientams*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą <https://www.citadele.lt/naujienos/spaudai/543/>;
11. Centraļa statistikas parvalde. (2005-2014). *Statistics Database.. Gross Domestic product*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą <http://www.csb.gov.lv/en/dati/statistics-database-30501.html>;
12. Classle.net. (2009). *Commercial bank – different methods of granting loans by bank*. [žiūrėta 2015-05-15]. Prieiga per internetą <https://www.classle.net/book/commercial-bank-different-methods-granting-loans-bank>;

13. Cuaresma, J. C., Fidrmuc, J., Hake, M. (2014). Demand and supply drivers of foreign currency loans in CEECs: A meta-analysis. *Economics systems*, 38, 26 – 42. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0939362513000927>;
14. Čekanavičius, V. (2015). *Regresijos prielaidų tikrinimas*. LiDA [žiūrėta 2015-05-18]. Prieiga per internetą http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/trast/trast.html&course_file=trast_2_3_3.html;
15. Čekanavičius, V. (2015). *Svarbiausios kintamųjų skaitinės charakteristikos*. LiDA [žiūrėta 2015-05-18]. Prieiga per internetą http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/trast/trast.html&course_file=trast_1_1_2.html;
16. Čekanavičius, V. (2015). *Tiesinės regresijos modelis. Reikalavimai duomenims*. LiDA [žiūrėta 2015-05-19]. Prieiga per internetą http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/trast/trast.html&course_file=trast_2_1_3.html;
17. Danske bank. (2015). *Istorija*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <https://www.danskebank.lt/index.php/apie-banka/apie-danske-bank/istorija/1335>;
18. Dimitras, A. I., Kyriakou, M. I., Iatridis, G. (2015). Financial crisis, GDP variation and earnings management in Europe. *Research in International Business and Finance*, 34, 338 – 354. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0275531915000227#>;
19. DNB bankas. (2006). *Metinė ataskaita 2006*. [žiūrėta 2015-05-06]. Prieiga per internetą https://www.dnb.lt/sites/default/files/dokumentai/ataskaitos/metine_ataskaita_lt.pdf;
20. Eiro.lv. (2013). *Economy of Latvia: 2008-2014*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą <http://www.eiro.lv/en/media/media-kit/economy-of-latvia-2008-2014>;
21. European Commission. (2015). *Country report Latvia 2015*. [žiūrėta 2015-05-07]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_latvia_en.pdf;
22. European Commission. (2014). *European Economic forecast 2014 Spring*. [žiūrėta 2015-05-11]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2014/pdf/ee3_en.pdf;
23. European Commission. (2015). *Latvia*. [žiūrėta 2015-05-07]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/countries/latvia_en.htm;
24. Eurostat. (2005-2014). *HICP – inflation rate*. [žiūrėta 2015-05-05]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00118&plugin=1>;
25. Eurostat. (2005-2014). *Gross domestic product at market prices*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00001>;

26. Eurostat. (2005-2014). *Real GDP growth rate - volume*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1>;
27. Filip, B. F. (2015). The quality of bank loans within the framework of globalization. *Procedia Economics and Finance*, 20, 208 – 217. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115000672#>;
28. Giles, D. E. (2014). *Some things you should know about the Jarque – Bera test*. [žiūrėta 2015-05-15]. Prieiga per internetą <http://davegiles.blogspot.com/2014/02/some-things-you-should-know-about.html>;
29. Gudelytė, L., Valužis, M. (2012). Rizikos valdymas banke. *Žinynas*. Vilnius. Prieiga per internetą http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Rizikos_valdymas_banke.pdf
30. Janilionis, V. (2015). *Koreliacinė analizė*. LiDA [žiūrėta 2015-05-18]. Prieiga per internetą http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/Janilionis_III/jan_III.html&course_file=jan_II_I_1.html;
31. Jasienė, M., Čapskas, G. (2008). Palūkanų normų kaitos ir jos veiksnių tyrimas Lietuvoje 1994–2006 m. *Verslas: teorija ir praktika*, 9(1), 33-44. Prieiga per internetą <http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/viewFile/1648-0627.2008.9.33-44/pdf>;
32. Jurevičienė, D., Čeponytė, Z. (2009). *Paskolos. Finansinių paslaugų vadovas*. Vilnius. Prieiga per internetą <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1551>;
33. Karnite, R. (2015). *Government raises minimum wages*. Eurofound. [žiūrėtas 2015-05-08] Prieiga per internetą <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/working-conditions/government-raises-minimum-wage>;
34. Karpuškevičienė, V., Davidoč, A., Davidovič, O., Mečkovski, J., Majevskaja, K., Meškelytė, S., Mociūnaitė, L., Voitkevič, D., Rupeika, G. (2014). „*Ekonometrijos virtuvė*“. Ekonometrijos mokomoji medžiaga. [žiūrėta 2015-05-19]. Prieiga per internetą <http://web.vu.lt/ef/v.karpuskiene/files/2014/06/Ekonometrijos-virtuv%C4%97-Diana.docx>;
35. Karpuškevičienė, V. (2013). *Paklaidų autokoreliacijos problema ir jos sprendimo būdai*. [žiūrėtas 2015-05-10] Prieiga per internetą <http://web.vu.lt/ef/v.karpuskiene/files/2013/02/Paskaita-12.ppt>;
36. Kasiulevičius, V., Denapienė, G. (2008). Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje. *Gerontologija*, 9(3), 176-180. Prieiga per internetą http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2008/nr_3/2008_176_180.pdf;
37. Klevinskaitė, S. (2008). *Paskolų palūkanų normų tendencijos Lietuvos bankų sistemoje*. Teorinės ekonomikos katedros SMD konferencija. Prieiga per internetą <http://smdkonferencija.blogspot.com/2008/04/paskol-palkan-norm-tendencijos-liuvos.html>;

38. Kreditas.us. (2013). *Banko paskolų klasifikavimas*. [žiūrėta 2015-05-14]. Prieiga per internetą <http://www.kreditas.us/straipsniai/banku-paskolu-klasifikavimas/>;
39. Latvian financial and capital market commission. (2005 - 2014). *Quarterly reports of bank activities*. [žiūrėta 2014-04-20 – 05-03]. Prieiga per internetą <http://www.fktk.lv/en/statistics/credit-institutions/quarterly-reports.html>;
40. Latvijas Banka. (2006). *Monetary Bulletin 7*. [žiūrėta 2015-05-03]. Prieiga per internetą https://www.bank.lv/public_files/images/img_lb/izdevumi/latvian/monbil/2006/MonBul_07-2006.pdf;
41. Latvijas Banka. (2008). *Monetary Bulletin 12*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą https://www.bank.lv/public_files/images/img_lb/izdevumi/latvian/monbil/2008/Mon_bull_12_2008.pdf;
42. Latvijas Banka. (2009). *Monetary Bulletin 7*. [žiūrėta 2015-05-03]. Prieiga per internetą https://www.bank.lv/public_files/images/img_lb/izdevumi/latvian/monbil/2009/Mon_bull_07-2009.pdf;
43. Latvijas Banka. (2015). Weight average interest rates charged by MFIs in transactions with resident non – financial corporations and households. [žiūrėtas 2015-04-25] Prieiga per internetą <https://www.bank.lv/en/statistics/interest-rate-statistics/weighted-average-interest-rates-charged-by-mfis-in-transactions-with-resident-non-financial-corporations-and-households>;
44. Latvijas Krajbanka. (2015). *About the bank*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://www.krajbanka.lv/en/>;
45. Latvijas Komercbanku Asociacija. (2003-2014). *Banks*. [žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą <http://www.bankasoc.lv/en/statistics/banks.html>;
46. Lee, T. (2013). On Jarque – Bera normality and cusum parameter change tests for BCTT – GARCH models. *Economics letters*, 119, 50 - 54. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165176513000323>;
47. Lietuvos bankų asociacija. (2005-2014). *Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai*. [žiūrėta 2015-03-07 – 04-30]. Prieiga per internetą http://www.lba.lt/go.php/lit/Pagrindiniai_banku_veiklos_rodikliai/121;
48. Lietuvos bankas. (2006). *Finansinio stabilumo apžvalga 2005*. [žiūrėta 2015-04-05]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/fsa_2006_2;
49. Lietuvos bankas. (2007). *Finansinio stabilumo apžvalga 2006*. [žiūrėta 2015-04-13]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/fsa_2007_2;
50. Lietuvos bankas. (2008). *Finansinio stabilumo apžvalga 2008*. [žiūrėta 2015-04-13]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/fsa_2008_2;

51. Lietuvos bankas. (2009). *Finansinio stabilumo apžvalga 2009*. [žiūrėta 2015-04-14]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/fsa_2009_2;
52. Lietuvos bankas. (2010). *Finansinio stabilumo apžvalga 2010*. [žiūrėta 2015-04-14]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/fsa_2010;
53. Lietuvos bankas. (2011). *Finansinio stabilumo apžvalga 2011*. [žiūrėta 2015-04-22]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/fsa_2011;
54. Lietuvos bankas. (2014). *Finansinis stabilumas*. [žiūrėta 2015-05-15]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/finansinis_stabilumas_1;
55. Lietuvos bankas. (2014). *Finansų įstaigas labiausiai neramina užsitęsęs mažų palūkanų laikotarpis*. [žiūrėta 2015-04-15]. Prieiga per internetą http://lb.lt/finansu_istaigas_labiausiai_neramina_uzsiteses_mazu_palukanu_laikotarpis;
56. Lietuvos bankas. (2011-2014). *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-04-14 – 05-18]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/lietuvos_ekonomikos_apzvalga;
57. Lietuvos bankas. (2015). *Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos*. [žiūrėta 2015-05-11]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/makroekonominės_proгноzes_2015_m_kovas;
58. Lietuvos bankas. (2010-2015). *Makroekonominės prognozės*. [žiūrėta 2015-04-22 – 05-20] Prieiga per internetą https://www.lb.lt/mp_archyvas_1;
59. Lietuvos bankas. (2015). *Metodologinės pastabos (iki 2014-12-31)*. [žiūrėta 2015-05-15]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/metodologija_1;
60. Lietuvos bankas. (2015). *Namų ūkių testavimas*. [žiūrėta 2015-05-22]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/namu_ukiu_testavimas;
61. Lietuvos bankas. (2015). *Pinigų finansinių institucijų paskolų ir indėlių palūkanų normų statistika (iki 2014-12-31)*. [žiūrėta 2015-03-10]. Prieiga per internetą http://www.lb.lt/pinigu_finansiniu_instituciju_paskolu_ir_indeliu_palukanu_normu_statistika_2;
62. Lietuvos bankas. (2014). *Pranešimas apie Lietuvos Banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, finansų rinkos būklę ir funkcijų vykdymą teikiamas Lietuvos Respublikos Seimui*. [žiūrėta 2015-05-15]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/pranesimas_seimui_2014_m_geguze;
63. Lietuvos bankas. (2004-2014). *Statistika. Paskolos pagal sektorių, paskirtį, trukmę, valiutą*. [žiūrėta 2015-04-11]. Prieiga per internetą https://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=7274&lang=lt;
64. Lietuvos darbo birža. (2006). *Nedarbas Lietuvoje sumažėjo labiausiai*. [žiūrėta 2015-05-09]. Prieiga per internetą <http://www.ldb.lt/informacija/veikla/naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=5472>;
65. Lietuvos banko valdyba. (2014). *Pinigų finansų įstaigų balanso statistinės atskaitomybės bendrieji nuostatai*. [žiūrėta 2015-05-11]. Prieiga per internetą http://www.lb.lt/2014-03-27_nuostatai;

66. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. (2015). *Ekonominės raidos scenarijus*. [žiūrėta 2015-05-10]. Prieiga per internetą http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika;
67. Lietuvos Respublikos Seimas. (2000). *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas*. Nr. VIII-1864. Vilnius. Prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=107687&Condition2=>;
68. Lietuvos statistikos departamentas. *Duomenų bazė. Pagrindiniai Lietuvos makroekonominiai rodikliai*. Prieiga per internetą <http://osp.stat.gov.lt/>;
69. Liew, A. W. C., Law, N. F., Cao, X. Q., Yan, H. (2009). Statistical power of Fisher test for the detection of short periodic gene expression profiles. *Pattern Recognition*, 42, 549 – 556. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0031320308003932#>;
70. Lūžienė, D., Gelvanovskaja, J. (2010). *Užimtumas*. [žiūrėta 2015-05-16]. Prieiga per internetą <http://ingridam.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2010/09/U%C5%BEimtumas-.ppt>;
71. Mano finansai. (2015). *Bruto darbo užmokestis*. [žiūrėtas 2015-05-08] Prieiga per internetą <https://www.manofinansai.lt/lt/biblioteka/35>;
72. Mano finansai. (2015). *Kredito palūkanos*. [žiūrėta 2015-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.manofinansai.lt/lt/biblioteka/12>;
73. Mano finansai. (2015). *Neto darbo užmokestis*. [žiūrėtas 2015-05-08] Prieiga per internetą <https://www.manofinansai.lt/lt/biblioteka/55>;
74. Martinez, J. (2013). *How unemployment rates affect the economy*. Elite Daily. [žiūrėta 2015-05-12]. Prieiga per internetą <http://elitedaily.com/news/business/how-unemployment-rates-affect-the-economy/>;
75. Mauricas, Ž. (2011). „Nordea“ ekonomistas Ž. Mauricas: Ar į Lietuvos pakrantę atsirita antroji krizės banga?. Nordea. [žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per internetą <http://www.nordea.lt/lt/apie/naujienos/perziura/4546/nordea-ekonomistas-z.mauricas:-ar-i-lietuvos-pakrante-atsirita-antroji-krizes-banga>;
76. Melzer, T. B., Morgan, P. D. (2015). Competition in a consumer loan market: Payday loans and overdraft credit. *J. Finan. Intermediation*, 24, 25-44. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1042957314000448>;
77. Migali, G. (2012). Funding higher education and wage uncertainty: Income contingent loan versus mortgage loan. *Economics and of Education Review*, 31, 871 – 889. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272775712000696#>;
78. Ministry of foreign affairs of the Republic of Latvia. (2014). *Economic situation in Latvia*. [žiūrėta 2015-05-05]. Prieiga per internetą <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/economic-affairs/economic-situation-in-latvia>;

79. Morkevičius, V. (2012). *III dalis. Statistinės analizės pavyzdžių naudojant pavyzdinę skaitmeninę duomenų bazę medžiaga*. LiDA. [žiūrėta 2015-05-18]. Prieiga per internetą http://www.lidata.eu/en/index.php?file=files/mokymai/stat/stat.html&course_file=stat_III_3_1.html;
80. Nejadmalayeri, A. (2011). Wages, inflation, and mortgage design. *Journal of Economics and Business*, 63, 503 – 516. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148619510000470#>;
81. Nicula, I. (2013). Some aspects concerning the measurement of credit risk. *Procedia Economics and Finance*, 6, 668 - 674. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567113001871#>;
82. Noreika, M. (2013). *Kropas: Ūkio banko veiklos likvidavimas nebuvo naujiena*. Verslo žinios. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://vz.lt/article/2013/2/12/kropas-ukio-banko-veiklos-likvidavimas-nebuvo-naujiena>;
83. Respublika. (2011). *Europos bankų nacionalizavimo istorijos*. [žiūrėta 2015-04-22]. Prieiga per internetą http://www.respublika.lt/lt/naujienos/pasaulis/kitos_pasaulio_naujienos/europos_banku_nacionalizavimo_istorijos/print.1;
84. Rois, R., Basak, T., Rahman, M. M., Majumder, A. K. (2012). Modified Breusch – Godfrey Test for Restricted Higher Order. Autocorrelation in Dynamic Linear model – A Distance based approach. *International Journal of Business and Management*, 17, 88 – 97. Prieiga per internetą <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/viewFile/18494/13358>;
85. Rudzkis, R., Kvedaras, V. (2003). *Lietuvos eksporto tendencijos ir ekonometriniai modeliai*. Pinigų studijos. [žiūrėta 2015-05-14]. Prieiga per internetą http://www.lb.lt/rudzkis_1;
86. SEB bankas. (2014). *Baltic households Outlook*. [žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/baltic_household_outlook/bho2014_aprtallinn.pdf;
87. SEB bankas. (2005). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/89_lma_23.pdf;
88. SEB bankas. (2007). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/96_LMA_Nr30.pdf;

89. SEB bankas. (2008). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/100_L_MA34.pdf;
90. SEB bankas. (2009). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-04]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/111_L_MA38.pdf;
91. SEB bankas. (2010). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-05]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/776_L_MA42.pdf;
92. SEB bankas. (2012). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-05]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/2414_L_MA50.pdf;
93. SEB bankas. (2013). *Lietuvos makroekonomikos apžvalga*. [žiūrėta 2015-05-06]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/lma54.pdf;
94. SEB bankas. (2007). *SEB banko grupės 2007 m. veiklos apžvalga*. [žiūrėta 2015-04-23]. Prieiga per internetą https://www.seb.lt/sites/default/files/web/pdf/2007_SEB%20banko%20grupe.pdf;
95. SEB bankas. (2006). *SEB Vilniaus bankas perėmė valdomo SEB VB būsto banko veiklos funkcijas*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <https://www.seb.lt/naujienos/2006-05-29/seb-vilniaus-bankas-pereme-valdomo-seb-vb-busto-banko-veiklos-funkcijas>;
96. Swedbank. (2005; 2007). *Finansinės ataskaitos*. [žiūrėta 2015-05-06]. Prieiga per internetą <https://www.swedbank.lt/lt/pages/358>;
97. Swedbank. (2011). *Kaip bazinės palūkanų normos padidinimas atsilieps būsto paskolų turėtojų piniginei?* [žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per internetą <https://www.swedbank.lt/lt/articles/view/1367>;
98. Swedbank. (2011). *Partnerystė, kuri padeda augti*. [žiūrėta 2015-05-12]. Prieiga per internetą https://www.swedbank.lt/files/PDF/swedbank_leidinys.pdf;
99. Swedbank. (2012). *Sustainability report 2012*. [žiūrėta 2015-05-07]. Prieiga per internetą https://www.swedbank.com/idc/groups/public/@i/@sc/@all/@gs/@corpaff/@pubaff/documents/publication/cid_870253.pdf;

- 100.Swedbank. (2006 - 2015). „Swedbank“ ekonomikos apžvalga. [žiūrėta 2015-04-11 – 05-18].
Prieiga per internetą <https://www.swedbank.lt/lt/previews/privatiems/4/20>;
- 101.Šiaulių bankas. (2015). *Banko istorija*. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą
<http://www.sb.lt/lt/apie-banka/pristatomoji-informacija/Banko+istorija/>;
- 102.The Baltic times. (2006). *Latvia sees ultra-low interest rates*. [žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per
internetą <http://www.baltictimes.com/news/articles/15443/>;
- 103.Traders.lt (2008). „*Parex banka*“ *koją pakišo ir gandai apie jo bankrotą*“. [žiūrėta: 2015-04-30].
Prieiga per internetą <http://www.traders.lt/page.php?id=5491>;
- 104.Vainienė, R. (2005). *Bendrasis vidaus produktas*. Verslo žinios žodynas. [žiūrėta 2015-05-17].
Prieiga per internetą <http://zodynas.vz.lt/Bendrasis-vidaus-produktas-BVP>;
- 105.Vakarų ekspresas. (2011). *Paskelbtas SNORAS bankrotas, administratorius – Neilas Cooperis*.
[žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://www.ve.lt/naujienos/snoras/snoro-byla/paskelbtas-snoro-bankrotas-administratorius---neilas-cooperis/.page.1>;
- 106.Varanauskienė, J. (2011). *Baltijos šalys*. SEB bankas. [žiūrėta 2015-05-16]. Prieiga per internetą
https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/baltic_household_outlook_santrauka/1193_110415_Baltic_Household_Outlook_santrauka.pdf;
- 107.Varanauskienė, J. (2010). *Namų ūkių finansinio turto barometras*. SEB bankas. [žiūrėta 2015-04-20]. Prieiga per internetą
https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/namu_ukiu_barometras/764_barometras%20paskutinis%202010%2012%2008.pdf;
- 108.Varanauskienė, J. (2011). *Namų ūkių finansinio turto barometras*. SEB bankas. [žiūrėta 2015-04-21]. Prieiga per internetą
https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/namu_ukiu_barometras/1802_barometras_111216.pdf;
- 109.Varanauskienė, J. (2012). *Namų ūkių finansinio turto barometras*. SEB bankas. [žiūrėta 2015-04-21]. Prieiga per internetą
https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/namu_ukiu_barometras/2395_SEB-namu_ukio_barometras_final.pdf;
- 110.Varanauskienė, J. (2013). *Namų ūkių finansinio turto barometras*. SEB bankas. [žiūrėta 2015-04-21]. Prieiga per internetą
https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/namu_ukiu_barometras/namu_ukiu_finansinio_turto_barometras_gruodis.pdf;
- 111.Varanauskienė, J. (2014). *Namų ūkių finansinio turto barometras*. SEB bankas. [žiūrėta 2015-05-02]. Prieiga per internetą

https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/namu_ukiu_barometras/barometras_2014_iii_ketv.pdf;

112. Verslo žinios. (2013). „*UniCredit Bank*“ Lietuvos skyrius likviduotas. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga per internetą <http://vz.lt/article/2013/9/14/unicredit-bank-nutrauke-veikla-lietuvoje>;
113. Vissak, T., Masso, J. (2015). Export patterns: Typology development and application to Estonian data. *International Business Review*, 24, 652 – 664. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593114001838#>;
114. Žilinskas, A. (2013). Trijų didžiausių Lietuvos komercinių bankų priimtų indėlių ir suteiktų paskolų lyginamoji analizė. [žiūrėta 2015-05-15]. Prieiga per internetą [http://www.slk.lt/sites/default/files/images/leidinys_2013\(6\).pdf#page=73](http://www.slk.lt/sites/default/files/images/leidinys_2013(6).pdf#page=73).

PRIEDAI

1 Priedas. Lietuvos ir Latvijos nedarbo bei užimtumo lygiai, bruto ir neto darbo užmokesčiai, infliacijos lygis

7 lentelė. Nedarbo lygis Lietuvoje ir Latvijoje, %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lietuva	8,3	5,8	4,2	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8	10,7
Latvija	10	7	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15	11,9	10,8

8 lentelė. Užimtumo lygis Lietuvoje ir Latvijoje, %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lietuva	51,6	52,1	53,2	52,6	48,8	46,7	48,6	50	51,2	52,6
Latvija	55,9	59,7	61,6	62	54,3	52	54	56,1	58,2	59,1

9 lentelė. Vidutinis mėnesinis BRUTO darbo užmokestis Lietuvoje ir Latvijoje, EUR

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lietuva	369,6	433,2	522	623,2	595,5	575,8	592,5	615,1	646,3	676,4
Latvija	350	430	566	682	655	633	660	685	716	765

10 lentelė. Vidutinis mėnesinis NETO darbo užmokestis Lietuvoje ir Latvijoje, EUR

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lietuva	265,5	317	392	478	464	450	462	478	501	527
Latvija	250	308	407	498	486	450	470	488	516	560

11 lentelė. Infliacijos lygis pagal SVKI Lietuvoje ir Latvijoje, %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Latvija	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,3	0	0,7
Lietuva	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2	0,2

2 Priedas. Lietuvos ir Latvijos BVP

12 lentelė. Lietuvos ir Latvijos bendrasis vidaus produktas to meto kainomis bei jo augimas, %

Metai	Lietuva		Latvija	
	BVP augimas, %	BVP to meto kainomis, mln. Lt	BVP augimas, %	BVP to meto kainomis, mln. EUR
2005	7,80	72401,944	10,60	12237,479
2006	7,84	83227,148	12,23	15185,303
2007	9,84	99229,294	9,98	18750,313
2008	2,93	111920,144	- 4,24	21820,942
2009	-14,74	92032,404	- 17,95	20938,284
2010	1,33	95675,983	- 0,34	18350,684
2011	6,00	106893,407	5,30	19074,042
2012	3,70	113734,701	5,00	21278,671
2013	3,25	119468,968	4,11	22972,599
2014		125294,8		23770,291

3 Priedas. Lietuvos bankų suteiktos paskolos

13 lentelė. Lietuvos bankų suteiktos paskolos pagal skolininkus

	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.
KLIENTAMS SUTEIKTOS PASKOLOS	25.946.963	38.641.146	60.019.244	71.305.306	61.424.954	58.191.503	53.805.761	52.722.824	45.010.174	52.376.548
- iš jų Skolos įsipareigojimų supirkimas (faktoringas)	543.410	729.261	861.353	826.898	283.935	241.882	298.209	341.097	465.310	
- iš jų Atvirkštiniai atpirkimo sandoriai (balansine verte)			388.491	416.759	564.259	399.237	206.068	19.329	47.905	
- iš jų Finansinės grupės įmonės			2.909.798	3.480.211	2.594.794	2.659.267	2.037.047	2.790.874	1.759.811	
Valdžios institucijoms	16.883.129	23.198.953	820.774	1.384.092	1.230.046	1.395.179	1.775.017	1.887.341	2.574.504	3.934.988
Valstybės ir savivaldybės įmonės			170.517	222.065	345.796	1.171.750	1.467.770	1.363.058	1.029.138	
Finansų institucijoms			3.343.005	3.881.987	1.943.398	2.890.165	2.148.578	2.843.534	1.785.577	
Privačioms įmonėms			32.007.800	37.345.384	31.094.099	27.832.049	25.002.493	23.955.094	19.819.910	
Fiziniam asmeniui	8.539.229	14.712.932	23.677.148	28.471.778	26.811.615	24.902.360	23.411.903	22.673.797	19.800.861	23.829.165

3 Priedo tęsinys. Lietuvos bankų suteiktos paskolos

14 lentelė. Lietuvos bankų suteiktos paskolos pagal paskolų rūšis

<i>Paskolos fiziniams asmenims</i>	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Naujos paskolos (mln. Lt)	438,2	841,5	363,4	148,1	159	126,9	179,4	170,1	147,7	185,9
Paskolų likučiai (mln. Lt)	4234,6	8888,4	12569	11578	8464	7277,5	6701,1	7080,2	7602,4	7998,5
<i>Paskolos pagal rūšis:</i>										
būsto paskolos	6436115,53	9920546,263	15897824,8	19762350,53	19747956,85	20350514,63	20129633,94	19781530,38	17385320,4	
vartojamosios paskolos	1384082,644	2202954,097	2437440,129	2654980,412	1864139,766	1300401,489	926265,3538	835005,9873	893517,0341	
overdraftai sąskaitose ir kortelėse			490479,2992	686309,1879	668412,8603	591387,8623	310497,8015	299650,3338	285309,802	
kitos paskolos	856192,3797	2593262,073	4657070,783	5296480,638	5032928,816	3607748,164	3081677,632	2745012,782	1998795,484	

15 lentelė. Lietuvos bankų suteiktos naujos paskolos pagal paskolų rūšis

<i>Naujai suteiktos paskolos namų ūkiams</i>	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 m. III ketv. Pab.
Būsto paskolos	659.019	547.420	181.834	79.483	111.659	104.452	113.445	127.829	629.132
Vartojamosios paskolos	180.130	92.944	22.126	15.419	25.452	27.470	24.481	30.032	155.469
Overdraftai sąskaitose ir kortelėse		53.428	39.647	10.734	11.574	11.055	8.647	11.674	41.611
Kitos paskolos	164.810	214.882	34.965	27.966	19.752	13.394	7.348	6.724	30.756

4 Priedas. Latvijas banku suteiktas paskolas

16 lentelē. Latvijas banku suteiktas paskolas pagal skolininkus

	2004 m. gruodžio 31 d.	2005 m. gruodžio 31 d.	2006 m. gruodžio 31 d.	2007 m. gruodžio 31 d.	2008 m. gruodžio 31 d.	2009 m. gruodžio 31 d.	2010 m. gruodžio 31 d.	2011 m. gruodžio 31 d.	2012 m. gruodžio 31 d.	2013 m. lapkričio 31 d.	2013 m. gruodži o mēn.	2014 m. gruodži o mēn.
	Tūkst. Lv										Mln. EUR	
Paskolas	4380565	6960340	10872855	14916115	16588865	15429209	14334188	13170988	11740059	11036775	15618	14666
Centrinēs ir vietinēs valdžios institucijoms	67743,05	90410,03	76170,51	77979,81	170619,08	158887,48	65969,23	75646,53	85218,79	91286,99	133,05	58,07
Finansu institucijoms	457184,5	768646,31	979155,52	992032,14	1054265,0	747748,70	614392,72	464506,01	502618,40	529426,72	772,82	880,87
Viešosioms īmonēms	91524,79	107504,30	114546,96	250013,54	381186,28	396444,86	474496,94	434896,45	506781,42	487699,61	693,14	676,13
Privačioms īmonēms	2400718,5	3474489,1	5260220,1	7423014,3	8393013,3	7891043,1	7263919,4	6739562,5	5894770,6	5458234,3	7759,32	7196,46
Fiziniams asmenims	1337756,2	2491538,0	4399868,1	6135616,5	6565660,4	6209616,5	5889894,6	5430804,3	4723458,3	4442426,5	6221,98	5793,49
Ne pelno institucijoms aptarnaujančioms namu ūkius	22749,81	25887,87	41659,12	36693,28	23631,38	25152,30	25515,11	25571,71	27211,76	27701,18	37,90	61,27

4 Priedo tęsinys. Latvijos bankų suteiktos paskolos

17 lentelė. Latvijos bankų suteiktos paskolos pagal paskolų rūšis

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 II ketv.
Būsto paskolos	7188	6866	6554	5985	5328	5055	4864
Vartojamosios paskolos	1121	1012	920	864	770	488	506
Lizingas (finansinė nuoma)	755	736	682	679	481	453	424
Kitos paskolos	494	329	244	207	170	166	170

5 Priedas. Latvijos ir Latvijos bankų suteiktos paskolos pagal paskolų trukmę

18 lentelė. Lietuvos bankų suteiktos paskolos pagal paskolų trukmę, mln. Lt

Metai	Naujos paskolos		Paskolų likučiai		
	iki 1 m.	nuo 1 m.	iki 1 m.	nuo 1 iki 5 m.	nuo 5 m.
	suma, mln. Lt				
2004	96	53,2	186,9	951,5	1725
2005	316	122,2	215,5	1712,3	2306,7
2006	559,9	281,6	313,8	2852	5722,6
2007	229,3	134,1	400,3	3982	8186,4
2008	110,4	37,7	343,5	3929,9	7304,9
2009	113,5	45,6	302,5	2795,2	5366,4
2010	88,6	38,3	292,9	2090,5	4894,2
2011	99,2	80,3	306,1	1617,6	4777,3
2012	123,9	46,3	438,4	1528	5113,7
2013	96,8	50,9	464,5	1574,4	5563,5
2014	144,7	41,2	420,7	1542,9	6034,9

19 lentelė. Latvijos bankų suteiktos paskolos pagal paskolų trukmę, mln. EUR

	Iki 1 m.	Nuo 1 iki 2 m.	Nuo 2 iki 5 m.	Nuo 5 m.
2010	693,80	139,70	621,40	6713,70
2011	676,20	109,00	475,30	6278,60
2012	592,50	84,80	359,70	5555,30
2013	473,80	75,80	274,90	5225,00
2014	408,70	64,30	316,10	5050,50

6 priedas Lietuvos ir Latvijos namų ūkių paskolos pagal palūkanų normas

20 lentelė. Lietuvos namų ūkių paskolų palūkanų normos

	Vartojimo paskolos				Vartojimo paskolos				Vartojimo paskolos				Vartojimo paskolos		
	palūkanų norma, %				palūkanų norma, %				palūkanų norma, %				palūkanų norma, %		
2004 12	8,79	4,71	5,84	2008 01	10,30	7,12	8,59	2011 02	15,18	4,38	6,70	2014 03	15,16	2,80	4,34
2005 01	9,30	4,52	5,30	2008 02	10,52	6,57	8,59	2011 03	14,02	4,56	6,28	2014 04	14,68	2,73	4,23
2005 02	5,65	4,44	5,13	2008 03	10,68	6,47	7,89	2011 04	12,83	3,94	6,25	2014 05	13,85	2,95	4,11
2005 03	6,40	4,55	5,78	2008 04	10,73	6,54	8,30	2011 05	12,42	3,91	6,27	2014 06	13,39	2,49	4,20
2005 04	8,99	4,10	6,20	2008 05	10,85	6,65	8,63	2011 06	12,45	3,90	5,83	2014 07	13,33	2,48	4,11
2005 05	8,70	4,05	6,52	2008 06	10,81	6,68	8,55	2011 07	11,53	3,67	6,10	2014 08	15,10	2,44	3,76
2005 06	8,23	3,68	5,70	2008 07	11,30	6,75	8,72	2011 08	11,79	4,11	5,99	2014 09	14,68	2,23	4,20
2005 07	8,09	3,61	5,81	2008 08	11,03	7,12	8,73	2011 09	12,01	3,81	5,85	2014 10	13,93	2,19	3,37
2005 08	8,18	3,47	5,55	2008 09	11,23	6,91	8,87	2011 10	10,77	3,95	5,43	2014 11	14,55	2,06	3,85
2005 09	7,76	3,61	5,35	2008 10	11,90	7,63	9,75	2011 11	12,18	3,94	5,78	2014 12	14,16	2,09	4,18
2005 10	7,44	3,70	5,35	2008 11	12,88	8,09	11,14	2011 12	13,19	4,10	5,73				
2005 11	6,97	3,57	5,68	2008 12	14,03	7,41	12,01	2012 01	13,40	3,70	5,99				
2005 12	6,28	3,65	5,29	2009 01	16,20	8,63	5,87	2012 02	13,47	3,78	5,83				
2006 01	6,28	3,65	5,21	2009 02	15,91	9,23	8,71	2012 03	13,27	3,62	5,53				
2006 02	7,51	3,72	5,24	2009 03	15,69	9,58	9,89	2012 04	13,23	3,57	5,85				
2006 03	7,73	3,81	5,27	2009 04	15,79	9,53	11,02	2012 05	12,70	3,50	5,56				
2006 04	7,79	3,94	5,65	2009 05	16,61	9,74	9,73	2012 06	13,09	3,22	5,64				
2006 05	7,32	4,06	5,37	2009 06	16,22	10,00	11,01	2012 07	13,11	3,12	5,78				
2006 06	7,16	4,15	5,52	2009 07	16,67	9,82	10,43	2012 08	12,95	3,09	4,90				
2006 07	7,21	4,33	5,51	2009 08	16,67	10,33	10,52	2012 09	13,38	2,73	5,56				
2006 08	7,39	4,50	5,72	2009 09	17,14	9,79	9,94	2012 10	12,79	2,65	4,49				
2006 09	7,58	4,58	5,95	2009 10	16,39	10,48	7,32	2012 11	13,10	2,79	4,56				
2006 10	7,89	4,76	5,96	2009 11	16,43	8,99	7,29	2012 12	12,07	2,57	5,04				
2006 11	7,73	4,78	5,94	2009 12	16,76	8,81	9,26	2013 01	13,50	2,49	5,36				
2006 12	7,44	4,84	6,03	2010 01	15,58	7,59	6,34	2013 02	13,98	2,42	5,27				
2007 01	7,45	4,90	6,01	2010 02	15,73	6,38	5,92	2013 03	14,21	2,43	5,53				
2007 02	7,65	4,98	5,89	2010 03	16,85	6,20	5,64	2013 04	14,04	2,51	4,66				
2007 03	7,57	5,06	6,14	2010 04	14,64	6,75	5,33	2013 05	14,06	2,81	4,43				
2007 04	7,33	5,35	6,43	2010 05	15,76	5,36	5,87	2013 06	14,23	2,64	4,53				
2007 05	7,73	5,74	6,90	2010 06	16,11	6,04	6,53	2013 07	14,78	2,55	4,49				
2007 06	8,60	5,97	7,32	2010 07	15,28	5,62	7,98	2013 08	14,67	2,60	4,45				
2007 07	9,11	6,05	7,35	2010 08	14,86	5,02	6,66	2013 09	14,82	2,61	4,67				
2007 08	9,19	6,56	7,63	2010 09	14,91	5,33	6,38	2013 10	15,07	2,69	4,34				
2007 09	9,13	6,50	7,63	2010 10	13,16	4,70	6,14	2013 11	15,43	2,72	4,90				
2007 10	9,34	6,69	7,87	2010 11	14,84	4,62	6,69	2013 12	14,79	2,72	5,01				
2007 11	9,81	7,12	8,35	2010 12	15,08	4,75	6,02	2014 01	14,91	3,33	4,58				
2007 12	10,30	7,36	8,55	2011 01	14,39	4,18	5,80	2014 02	15,13	2,74	4,58				

6 priedo turinys. Lietuvus ir Latvijos namų ūkių paskolos pagal palūkanų normas

21 lentelė. Latvijos namų ūkių paskolų palūkanų normos

Metai	Būsto paskolos palūkanų norma, %	Vartojimo paskolos	Metai	Būsto paskolos palūkanų norma, %	Vartojimo paskolos	Metai	Būsto paskolos palūkanų norma, %	Vartojimo paskolos	Metai	Būsto paskolos palūkanų norma, %	Vartojimo paskolos
2005 01	5,64	5,62	2008 01	6,38	7,70	2011 01	3,99	15,33	2014 01	3,25	30,36
2005 02	4,99	5,80	2008 02	6,20	7,69	2011 02	4,28	18,87	2014 02	3,34	30,99
2005 03	4,90	5,42	2008 03	6,12	8,05	2011 03	4,02	19,17	2014 03	3,53	31,68
2005 04	4,62	5,50	2008 04	6,33	8,35	2011 04	4,09	16,04	2014 04	3,63	29,65
2005 05	4,26	10,97	2008 05	6,57	8,64	2011 05	4,01	20,84	2014 05	3,37	26,77
2005 06	4,21	4,92	2008 06	7,09	8,75	2011 06	4,11	16,14	2014 06	3,63	26,29
2005 07	4,24	4,81	2008 07	6,94	8,67	2011 07	4,15	17,90	2014 07	3,42	19,99
2005 08	4,36	5,17	2008 08	6,96	8,69	2011 08	4,24	19,94	2014 08	3,59	26,50
2005 09	4,38	5,10	2008 09	8,29	9,55	2011 09	4,10	16,20	2014 09	3,44	25,82
2005 10	4,17	5,27	2008 10	9,60	9,66	2011 10	4,10	15,58	2014 10	3,48	25,99
2005 11	4,28	5,33	2008 11	7,11	10,48	2011 11	4,13	17,51	2014 11	3,31	27,44
2005 12	4,31	5,79	2008 12	6,66	12,84	2011 12	4,19	21,14	2014 12	3,25	28,73
2006 01	4,43	5,17	2009 01	6,38	14,33	2012 01	4,28	16,48			
2006 02	4,56	6,08	2009 02	6,10	14,18	2012 02	4,06	18,32			
2006 03	4,70	5,92	2009 03	5,64	22,87	2012 03	3,89	18,66			
2006 04	4,79	5,62	2009 04	5,33	22,54	2012 04	3,95	18,50			
2006 05	4,63	5,68	2009 05	5,23	17,66	2012 05	3,83	19,77			
2006 06	4,79	5,75	2009 06	4,61	24,79	2012 06	3,70	18,94			
2006 07	4,87	5,95	2009 07	4,45	24,23	2012 07	3,52	18,26			
2006 08	5,14	6,13	2009 08	4,36	24,34	2012 08	3,34	18,92			
2006 09	5,18	6,28	2009 09	4,36	22,94	2012 09	3,22	17,84			
2006 10	5,32	6,05	2009 10	4,33	23,23	2012 10	3,41	17,78			
2006 11	5,55	6,60	2009 11	4,10	23,32	2012 11	3,20	18,65			
2006 12	5,55	6,63	2009 12	4,50	13,25	2012 12	3,48	18,30			
2007 01	5,56	6,63	2010 01	4,03	23,47	2013 01	3,63	21,82			
2007 02	5,84	6,68	2010 02	3,96	19,14	2013 02	3,96	19,34			
2007 03	5,69	6,82	2010 03	4,33	23,43	2013 03	3,92	20,74			
2007 04	5,91	6,81	2010 04	4,14	21,32	2013 04	3,43	21,49			
2007 05	5,93	7,25	2010 05	3,95	22,30	2013 05	3,51	29,02			
2007 06	6,12	7,13	2010 06	4,46	25,37	2013 06	3,39	28,05			
2007 07	6,16	7,30	2010 07	4,53	24,15	2013 07	3,48	30,14			
2007 08	6,30	7,09	2010 08	3,80	28,84	2013 08	3,40	31,29			
2007 09	6,31	7,31	2010 09	3,88	25,44	2013 09	3,38	26,16			
2007 10	6,40	7,42	2010 10	3,91	17,58	2013 10	3,34	25,45			
2007 11	6,37	7,71	2010 11	3,95	16,05	2013 11	3,54	27,13			
2007 12	6,57	7,67	2010 12	4,15	18,89	2013 12	3,35	31,11			

7 Priedas. Latvijos ir Latvijos bankų suteiktos paskolos pagal paskolų valiutas

22 lentelė. Lietuvos bankų suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų valiutas, mln. Lt

Metai	iš viso	Litais	Eurais	Kitomis valiutomis
2004	5007,80	2863,40	2045,50	98,90
2005	9353,90	4234,60	5058,20	61,10
2006	15835,40	8888,40	6910,60	36,40
2007	25030,40	12568,70	12415,20	46,50
2008	30180,70	11578,20	18314,40	288,10
2009	28873,20	8464,00	20137,00	272,20
2010	27335,50	7277,50	19737,50	320,50
2011	26105,70	6701,10	19105,90	298,70
2012	25610,10	7080,20	18260,30	269,50
2013	25498,10	7602,40	17657,90	237,80
2014	25484,00	7998,50	17261,00	224,50

23 lentelė. Latvijos bankų suteiktos paskolos namų ūkiams pagal paskolų valiutas, mln. EUR

Metai	Eurais	Kitomis valiutomis
2010	7894,30	274,30
2011	7285,80	253,30
2012	6385,70	206,60
2013	5872,10	177,40
2014	5545,70	167,30

8 Priedas. Latvijos ir Latvijos bankų suteiktos paskolos pagal komercinius bankus

24 lentelė. Lietuvos bankų suteiktos paskolos namų ūkiams pagal komercinius bankus

	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m. III ketv. Pab.
Bankų sektorius	8539229	14712932	23677148	28471778	26811615	24902360	23411903	22673797	19800861	23197925
Bayerische Hypo- und Vereinsbank	4228	3360	0	0	0	0	0	0	0	0
AB "Swedbank"	2589849	4450733	6738575	7524049	6989351	6558751	6271414	6189595	6371017	6518783
AB bankas „Snoras“	308363	504071	871144	988347	777048	740506	0	0	0	0
AB DNB bankas	1488425	2510026	4182851	5146398	4776066	4094500	3937937	3906053	4067073,4	4234008
UAB Medicinos bankas	13034	52738	82571	95104	92202	89816	82222	76314	61825	49569
Nordea Bank Finland	467224	803606	1495683	2440085	2613160	2824558	3069148	2985554	0	2838229,5
AB Parex bankas	137936	266969	644051	748359	671850	0	0	0	0	0
AB Sampo bankas	1119110	1768312	0	0	0	0	0	0	0	0
AB SEB VB būsto bankas	239207	0	0	0	0	0	0	0	0	0
AB SEB bankas	2024833	4082779	6749210	8206346	7905159	7427376	7090501	6807417	6603945	6830215
AB Šiaulių bankas	103640	145148	277153	267561	222509	191321	193071	159927	194804	220024
AB Ūkio bankas	43380	125190	196122	203776	153956	120796	106037	0	0	0
Danske Bank	0	0	2432948	2836364	2592766	2358180	2212607	2139763	2124957	2149039
AS UniCredit Bank	0	0	6840	15389	17548	11605	8555	7122	0	0
AB "Citadele" bankas	0	0	0	0	0	484951	440411	402052	377240	358057

8 Priedo tęsinys. Latvijos ir Latvijos bankų suteiktos paskolos pagal komercinius bankus

25 lentelė. Latvijos bankų suteiktos paskolos namų ūkiams pagal komercinius bankus

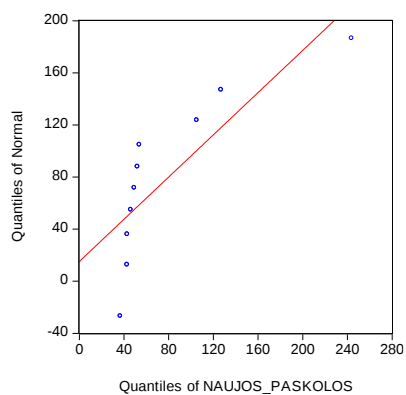
Banko pavadinimas	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
AS "Swedbank"	22%	25%	29%	26%	26%	25%	23%	21%	29,55%	28,76%	29,02%
AS SEB bank	22%	23%	18%	16%	14%	15%	15%	15%	16,08%	16,02%	16,04%
Nordea Bank Finland	8%	8%	8%	10%	13%	13%	13%	15%	15,39%	15,80%	16,32%
AS DNB bank	7%	9%	10%	11%	10%	11%	11%	11%	17,96%	18,20%	17,80%
ABLV Bank	3%	4%	5%	5%	4%	4%	4%	4%	7,32%	7,16%	6,87%
Citadele bank							5%	5%	5,21%	5,57%	5,79%

9 Priedas. Latvijas ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozei naudoti duomenys

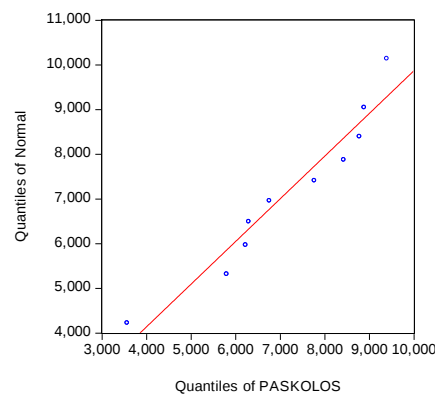
26 lentelė. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų prognozavimui naudoti duomenys

	Namų ūkių paskolos		Nedarbo lygis		Užimtumo lygis		Bruto darbo užmokestis (DU)		Neto darbo užmokestis (DU)		Infliacija		Bendrasis vidaus produktas (BVP)	
	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija
	Naujai suteiktos paskolos	Paskolos	%	%	%	%	EUR	EUR	EUR	EUR	%	%	Mln. EUR	Mln. EUR
	Mln. EUR	Mln. EUR												
2005	126,9	3562,90	8,3	10,00	51,6	55,9	369,6	350	265,5	250	2,7	6,9	20969,052	12237,479
2006	243,7	6291,81	5,8	7,00	52,1	59,7	433,2	430	316,5	308	3,8	6,6	24104,248	15185,303
2007	105,2	8773,93	4,2	6,10	53,2	61,6	522	566	391,5	407	5,8	10,1	28738,79	18750,313
2008	42,9	9388,89	5,8	7,70	52,6	62	623,2	682	478,1	498	11,1	15,3	32414,314	21820,942
2009	46,1	8879,75	13,8	17,50	48,8	54,3	595,5	655	464	486	4,2	3,3	26654,427	20938,284
2010	36,7	8422,55	17,8	19,50	46,7	52	575,8	633	449,6	450	1,2	-1,2	27709,68	18350,684
2011	52	7766,05	15,4	16,20	48,6	54	592,5	660	461,8	470	4,1	4,2	30958,471	19074,042
2012	49,3	6754,55	13,4	15,00	50	56,1	615,1	685	478,3	488	3,2	2,3	32939,846	21278,671
2013	42,8	6221,98	11,8	11,90	51,2	58,2	646,3	716	501,1	516	1,2	0	34600,605	22972,599
2014	53,8	5793,49	10,7	10,80	52,6	59,1	676,4	765	526,5	560	0,2	0,7	36287,9	23770,291

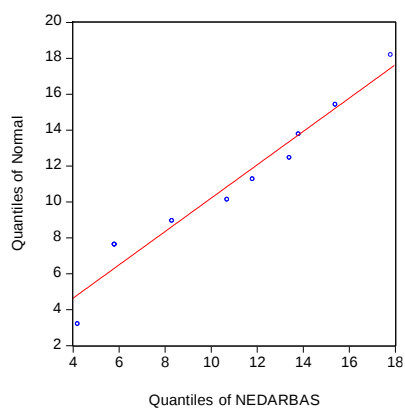
9 Priedas. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų bei makroekonominių veiksnių kvantilių diagramos

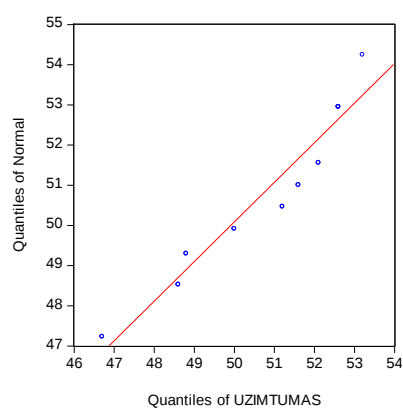
35 pav. Lietuvos namų ūkiams suteiktų paskolų 2005 - 2014 m. kvantilių diagrama

36 pav. Latvijos namų ūkių paskolų 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

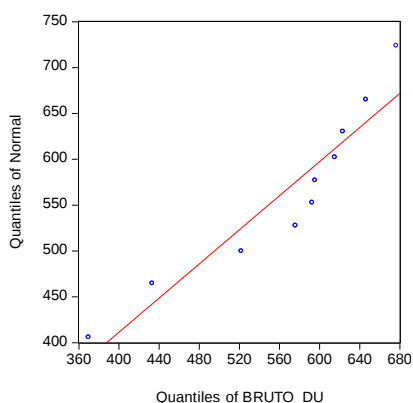

37 pav. Lietuvos nedarbo lygio proc. 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

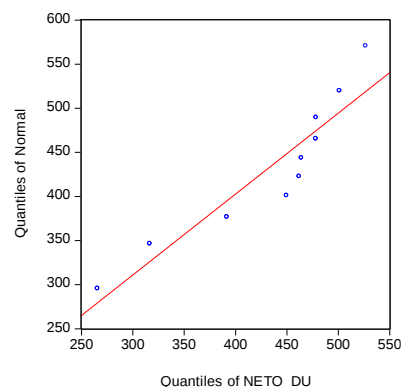

38 pav. Lietuvos užimtumo lygio proc. 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

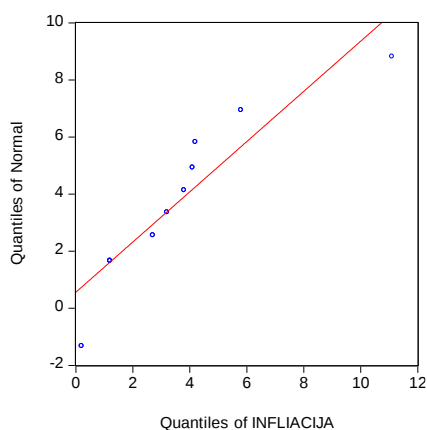
9 Priedo tęsinys. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų bei makroekonominių veiksnių kvantilių diagramos

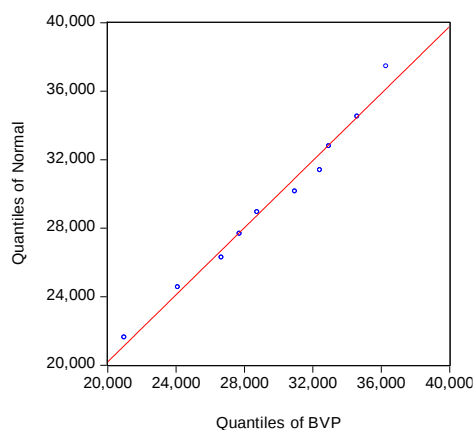
39 pav. Bruto darbo užmokesčio (EUR) 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

40 pav. Neto darbo užmokesčio (EUR) 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

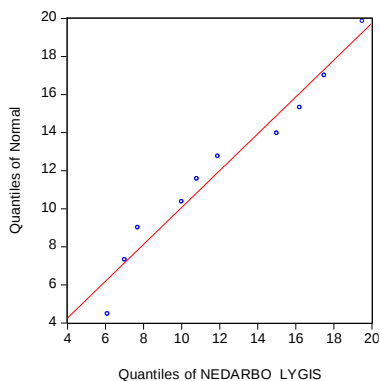

41 pav. Infliacijos lygio pagal SVKI Lietuvoje 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

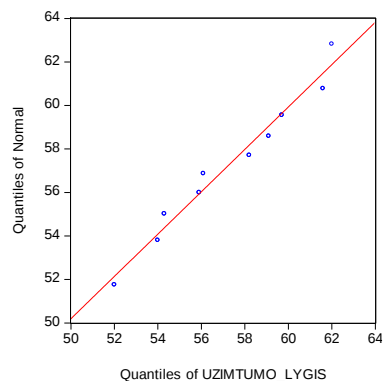

42 pav. Lietuvos bendrojo vidaus produkto (BVP) 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

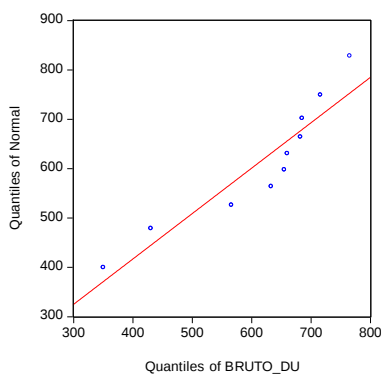
9 Priedo tęsinys. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų bei makroekonominių veiksnių kvantilių diagramos

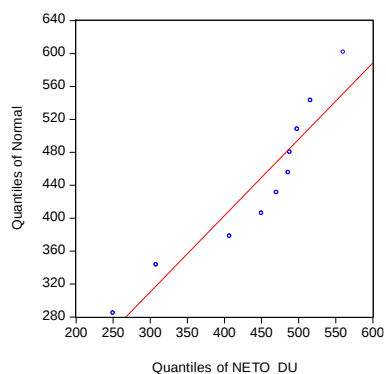
43 pav. Latvijos nedarbo lygio proc. 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

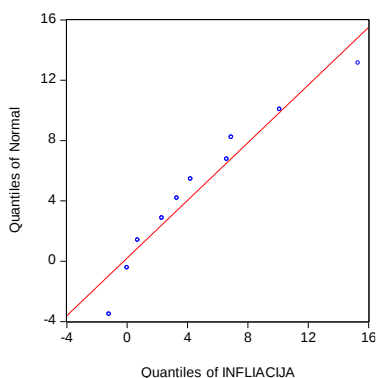
44 pav. Latvijos užimtumo lygio proc. 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

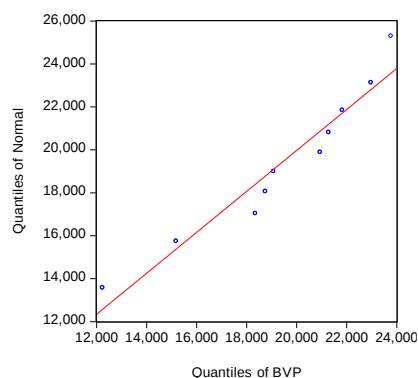
45 pav. Bruto darbo užmokesčio (EUR) 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

46 pav. Neto darbo užmokesčio (EUR) 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

47 pav. Infliacijos lygio pagal SVKI Latvijoje 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

48 pav. Latvijos bendrojo vidaus produkto (BVP) 2005 – 2014 m. kvantilių diagrama

10 Priedas. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų bei makroekonominių veiksnių statistinės charakteristikos

27 lentelė. Lietuvos ir Latvijos makroekonominių veiksnių bei paskolų statistinės charakteristikos

	Namų ūkių paskolos			Nedarbo lygis		Užimtumo lygis		Bruto darbo užmokestis (DU)		Neto darbo užmokestis (DU)		Infliacija		Bendrasis vidaus produktas (BVP)	
	Lietuva		Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija	Lietuva	Latvija
	Naujai suteiktos paskolos	Paskolų likučiai	Paskolos	%	%	%	%	EUR	EUR	EUR	EUR	%	%	Mln. EUR	Mln. EUR
	Mln. EUR	Mln. EUR	Mln. EUR												
Vidurkis	79.9400 0	2386.29 0	7185.591	10.7000 0	12.1700 0	50.7400 0	57.2900 0	564.960 0	614.200 0	433.290 0	443.300 0	3.75000 0	4.82000 0	29537.7 3	19437.8 6
Mediana	50.6500 0	2259.15 0	7260.298	11.2500 0	11.3500 0	51.4000 0	57.1500 0	594.000 0	657.500 0	462.900 0	478.000 0	3.50000 0	3.75000 0	29848.6 3	20006.1 6
Maksimumas	243.700 0	3640.10 0	9388.894	17.8000 0	19.5000 0	53.2000 0	62.0000 0	676.400 0	765.000 0	526.500 0	560.000 0	11.1000 0	15.3000 0	36287.8 7	23770.2 9
Minimumas	36.7000 0	1226.40 0	3562.899	4.20000 0	6.10000 0	46.7000 0	52.0000 0	369.600 0	350.000 0	265.500 0	250.000 0	0.20000 0	- 1.200.00 0	20969.0 5	12237.4 8
Standartinis nuokrypis	64.8327 6	692.800 2	1797.825	4.55387 5	4.67381 6	2.13395 8	3.36268 7	96.6789 8	130.334 4	83.5875 2	96.3005 1	3.08337 8	5.06289 3	4810.90 5	3563.70 7
Asimetrija	1.81421 4	0.41114 0	- 0.610240	-0.01390	0.19433 6	- 0.632044	- 0.029317	- 0.975498	- 1.030.60 2	- 1.008.86 2	- 0.973558	1.30484 0	0.80594 1	- 0.333167	- 0.784715
Ekscesas	5.13591 8	2.79538 3	2.577999	1.76471 6	1.68650 9	2.18138 2	1.80390 6	2.79618 2	2.86949 1	2.75180 4	2.81811 7	4.34460 1	2.82892 7	2.13936 8	2.73554 8
Jarque-Bera	7.38651 6	0.29917 2	0.694857	0.63612 5	0.78180 1	0.94502 2	0.59753 2	1.60330 4	1.77733 2	1.72200 5	1.59347 5	3.59099 3	1.09476 2	0.49362 0	1.05543 7
Tikimybė	0.24891 0	0.86106 5	0.706503	0.72755 7	0.67644 7	0.62343 5	0.74173 3	0.44858 7	0.41120 4	0.42273 8	0.45079 7	0.16604 5	0.57846 3	0.78128 9	0.58994 9
Suma	799.400 0	23862.9 0	71855.91	107.000 0	121.700 0	507.400 0	572.900 0	5649.60 0	6142.00 0	4332.90 0	4433.00 0	37.5000 0	48.2000 0	295377. 3	194378. 6
Sum Sq. Dev.	37829.5 8	4319748 .	2908955 9	186.640 0	196.601 0	40.9840 0	101.769 0	84121.4 2	152883. 6	62881.8 7	83464.1 0	85.5650 0	230.696 0	2.08E+0 8	1.14E+0 8

11 Priedas. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų koreliacinės matricos sudarymas

28 lentelė. Sudaryta koreliacinė matrica Lietuvos namų ūkių naujoms paskoloms

	NAUJOS_PAS KOLOS	NEDARBAS	UZIMTUMAS	BRUTO_DU	NETO_DU	INFLIACIJA	BVP
NAUJOS_PAS KOLOS	1.000000	-0.588835	0.412354	-0.775291	-0.791330	0.015580	-0.623662
NEDARBAS	-0.588835	1.000000	-0.915618	0.412450	0.457744	-0.525592	0.191717
UZIMTUMAS	0.412354	-0.915618	1.000000	-0.161001	-0.210431	0.324056	0.118312
BRUTO_DU	-0.775291	0.412450	-0.161001	1.000000	0.998652	-0.035905	0.921552
NETO_DU	-0.791330	0.457744	-0.210431	0.998652	1.000000	-0.057051	0.906936
INFLIACIJA	0.015580	-0.525592	0.324056	-0.035905	-0.057051	1.000000	-0.049831
BVP	-0.623662	0.191717	0.118312	0.921552	0.906936	-0.049831	1.000000

29 lentelė. Sudaryta koreliacinė matrica Latvijos namų ūkių paskoloms

	PASKOLOS	NEDARBAS	UZIMTUMAS	BRUTO_DU	NETO_DU	INFLIACIJA	BVP
PASKOLOS	1.000000	0.190092	0.068048	0.462332	0.467471	0.286081	0.430081
NEDARBAS	0.190092	1.000000	-0.924169	0.368679	0.352050	-0.692707	0.186874
UZIMTUMAS	0.068048	-0.924169	1.000000	-0.014167	0.005843	0.672883	0.179416
BRUTO_DU	0.462332	0.368679	-0.014167	1.000000	0.997733	-0.322512	0.968357
NETO_DU	0.467471	0.352050	0.005843	0.997733	1.000000	-0.302404	0.975964
INFLIACIJA	0.286081	-0.692707	0.672883	-0.322512	-0.302404	1.000000	-0.223163
BVP	0.430081	0.186874	0.179416	0.968357	0.975964	-0.223163	1.000000

12 Priedas. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų kovariacijos analizė

30 lentelė. Lietuvos namų ūkių paskolų bei makroekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė

t-Statistic							
Tikimybė	Naujos paskolos	Nedarbas	Užimtumas	Bruto DU	Neto DU	Infliacija	BVP
Naujos paskolos	----- -----						
Nedarbas	-2.060587 0.0066	-----					
Užimtumas	1.280222 0.0433	-6.441414 0.0002	-----				
Bruto DU	-3.471878 0.0084	1.280580 0.2362	-0.461400 0.6568	-----			
Neto DU	-3.660873 0.0064	1.456212 0.1834	-0.608822 0.5595	54.42055 0.0000	-----		
Infliacija	0.044071 0.0504	-1.747423 0.1187	0.968849 0.3610	-0.101621 0.9216	-0.161628 0.8756	-----	
BVP	-2.256617 0.9659	0.552507 0.5957	0.337004 0.7448	6.713473 0.0002	6.089242 0.0003	-0.141119 0.8913	

12 Priedo tęsinys. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų kovariacijos analizė

31 lentelė. Latvijos namų ūkių paskolų bei makroekonominių veiksnių tarpusavio ryšių analizė

t-Statistic Probability	PASKOLOS	NEDARBAS	UZIMTUMAS	BRUTO_DU	NETO_DU	INFLIACIJA	BVP
PASKOLOS	----- -----						
NEDARBAS	0.547648 0.0178	-----					
UZIMTUMAS	0.192915 0.0173	-6.843076 0.0001	-----				
BRUTO_DU	1.474750 0.5989	1.121807 0.2945	-0.040073 0.9690	-----			
NETO_DU	1.495696 0.8518	1.063854 0.3184	0.016528 0.9872	41.93557 0.0000	-----		
INFLIACIJA	0.844453 0.4229	-2.716613 0.0264	2.572763 0.0330	-0.963695 0.3634	-0.897342 0.3957	-----	
BVP	1.347437 0.0214	0.538038 0.6052	0.515834 0.6199	10.97459 0.0000	12.66657 0.0000	-0.647530 0.5354	----- -----

13 Priedas. Latvijos ir Latvijos namų ūkių paskolų reikšminės koreliacinės matricos sudarymas

32 lentelė. Sudaryta reikšminė koreliacinė matrica Lietuvos namų ūkių naujoms paskoloms

	NAUJOS_PASK						
	OLOS	NEDARBAS	UZIMTUMAS	BRUTO_DU	NETO_DU	INFLIACIJA	BVP
NAUJOS_PASK							
OLOS	1.000000	-0.588835	0.412354	-0.775291	-0.791330	0.015580	NA
NEDARBAS	-0.588835	1.000000	-0.915618	NA	NA	NA	NA
UZIMTUMAS	0.412354	-0.915618	1.000000	NA	NA	NA	NA
BRUTO_DU	-0.775291	NA	NA	1.000000	0.998652	NA	0.921552
NETO_DU	-0.791330	NA	NA	0.998652	1.000000	NA	0.906936
INFLIACIJA	0.015580	NA	NA	NA	NA	1.000000	NA
BVP	NA	NA	NA	0.921552	0.906936	NA	1.000000

33 lentelė. Sudaryta reikšminė koreliacinė matrica Latvijos namų ūkių paskoloms

	PASKOLOS	NEDARBAS	UZIMTUMAS	BRUTO_DU	NETO_DU	INFLIACIJA	BVP
PASKOLOS	1.000000	0.190092	0.068048	NA	NA	NA	0.430081
NEDARBAS	0.190092	1.000000	-0.924169	NA	NA	-0.692707	NA
UZIMTUMAS	0.068048	-0.924169	1.000000	NA	NA	0.672883	NA
BRUTO_DU	NA	NA	NA	1.000000	0.997733	NA	0.968357
NETO_DU	NA	NA	NA	0.997733	1.000000	NA	0.975964
INFLIACIJA	NA	-0.692707	0.672883	NA	NA	1.000000	NA
BVP	0.430081	NA	NA	0.968357	0.975964	NA	1.000000

14 Priedas. Sudarytų Lietuvos paskoloms porinės tiesinės regresijos modelių charakteristikos

34 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su nedarbo nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
NAUJOS_PASKOLOS=C(1)+C(2)*NEDARBAS

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	169.6396	46.94540	3.613552	0.0068
C(2)	-8.383144	4.068328	-2.060587	0.0733
R-squared	0.346726	Mean dependent var	79.94000	
Adjusted R-squared	0.265067	S.D. dependent var	64.83276	
S.E. of regression	55.57997	Akaike info criterion	11.05038	
Sum squared resid	24713.07	Schwarz criterion	11.11090	
Log likelihood	-53.25190	Hannan-Quinn criter.	10.98399	
F-statistic	4.246019	Durbin-Watson stat	1.658016	
Prob(F-statistic)	0.073293			

35 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su užimtumo nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
NAUJOS_PASKOLOS=C(1)+C(2)*UZIMTUMAS

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-555.7263	496.9231	-1.118335	0.2959
C(2)	12.52791	9.785732	1.280222	0.2363
R-squared	0.170036	Mean dependent var	79.94000	
Adjusted R-squared	0.066290	S.D. dependent var	64.83276	
S.E. of regression	62.64703	Akaike info criterion	11.28977	
Sum squared resid	31397.20	Schwarz criterion	11.35028	
Log likelihood	-54.44883	Hannan-Quinn criter.	11.22338	
F-statistic	1.638969	Durbin-Watson stat	1.346119	
Prob(F-statistic)	0.236338			

36 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su Bruto DU nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
NAUJOS_PASKOLOS=C(1)+C(2)*BRUTO_DU

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	373.6676	85.70955	4.359696	0.0024
C(2)	-0.519909	0.149749	-3.471878	0.0084
R-squared	0.601076	Mean dependent var	79.94000	
Adjusted R-squared	0.551210	S.D. dependent var	64.83276	
S.E. of regression	43.43261	Akaike info criterion	10.55715	
Sum squared resid	15091.13	Schwarz criterion	10.61767	
Log likelihood	-50.78577	Hannan-Quinn criter.	10.49077	
F-statistic	12.05394	Durbin-Watson stat	2.190156	
Prob(F-statistic)	0.008419			

14 Priedo tęsinys. Sudarytų Lietuvos paskoloms porinės tiesinės regresijos modelių charakteristikos

37 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su infliacijos nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
 $NAUJOS_PASKOLOS = C(1) + C(2) * INFLIACIJA$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	78.71155	35.35141	2.226546	0.0566
C(2)	0.327587	7.433100	0.044071	0.9659
R-squared	0.000243	Mean dependent var		79.94000
Adjusted R-squared	-0.124727	S.D. dependent var		64.83276
S.E. of regression	68.75718	Akaike info criterion		11.47590
Sum squared resid	37820.40	Schwarz criterion		11.53641
Log likelihood	-55.37948	Hannan-Quinn criter.		11.40951
F-statistic	0.001942	Durbin-Watson stat		0.991471
Prob(F-statistic)	0.965928			

38 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su Neto DU nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
 $NAUJOS_PASKOLOS = C(1) + C(2) * NETO_DU$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	345.8834	73.85139	4.683506	0.0016
C(2)	-0.613777	0.167659	-3.660873	0.0064
R-squared	0.626203	Mean dependent var		79.94000
Adjusted R-squared	0.579478	S.D. dependent var		64.83276
S.E. of regression	42.04252	Akaike info criterion		10.49210
Sum squared resid	14140.59	Schwarz criterion		10.55261
Log likelihood	-50.46048	Hannan-Quinn criter.		10.42571
F-statistic	13.40199	Durbin-Watson stat		2.281955
Prob(F-statistic)	0.006393			

15 Priedas. Sudarytų porinės tiesinės regresijos modelių su priklausomu kintamuoju – Latvijos namų ūkių paskolos, charakteristikos

39 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su Nedarbo nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: PASKOLOS
PASKOLOS=C(1)+C(2)*NEDARBAS

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	6295.712	1729.397	3.640409	0.0066
C(2)	73.12072	133.5177	0.547648	0.5989
R-squared	0.036135	Mean dependent var	7185.591	
Adjusted R-squared	-0.084348	S.D. dependent var	1797.825	
S.E. of regression	1872.111	Akaike info criterion	18.08438	
Sum squared resid	28038405	Schwarz criterion	18.14489	
Log likelihood	-88.42189	Hannan-Quinn criter.	18.01799	
F-statistic	0.299919	Durbin-Watson stat	0.661208	
Prob(F-statistic)	0.598876			

40 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su Neto DU nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: PASKOLOS
PASKOLOS=C(1)+C(2)*BVP

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	2968.197	3176.928	0.934298	0.3775
C(2)	0.216968	0.161023	1.347437	0.2148
R-squared	0.184970	Mean dependent var	7185.591	
Adjusted R-squared	0.083091	S.D. dependent var	1797.825	
S.E. of regression	1721.514	Akaike info criterion	17.91665	
Sum squared resid	23708871	Schwarz criterion	17.97717	
Log likelihood	-87.58326	Hannan-Quinn criter.	17.85026	
F-statistic	1.815586	Durbin-Watson stat	0.483044	
Prob(F-statistic)	0.214755			

41 lentelė. Porinės tiesinės regresijos modelis su Neto DU nepriklausomu veiksnium

Dependent Variable: PASKOLOS
PASKOLOS=C(1)+C(2)*UZIMTUMAS

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	5101.331	10820.79	0.471438	0.6499
C(2)	36.38088	188.5854	0.192915	0.8518
R-squared	0.004630	Mean dependent var	7185.591	
Adjusted R-squared	-0.119791	S.D. dependent var	1797.825	
S.E. of regression	1902.461	Akaike info criterion	18.11654	
Sum squared resid	28954861	Schwarz criterion	18.17706	
Log likelihood	-88.58270	Hannan-Quinn criter.	18.05015	
F-statistic	0.037216	Durbin-Watson stat	0.531361	
Prob(F-statistic)	0.851833			

16 Priedas. Daugialypės tiesinės regresijos modelių su priklausomu kintamuoju – Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos, charakteristikos

42 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis su visais nepriklausomu veiksniais

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS

$$\text{NAUJOS_PASKOLOS} = C(1) + C(2) * \text{NEDARBAS} + C(3) * \text{UZIMTUMAS} + C(4) * \text{BRUTO_DU} + C(5) * \text{NETO_DU} + C(6) * \text{INFLIACIJA} + C(7) * \text{BVP}$$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	2160.484	2898.141	0.745472	0.5101
C(2)	-20.92581	37.02964	-0.565110	0.6115
C(3)	-39.48987	46.72801	-0.845101	0.4601
C(4)	4.605692	23.35813	0.197177	0.8563
C(5)	-5.882751	27.15687	-0.216621	0.8424
C(6)	-10.62048	11.57750	-0.917338	0.4266
C(7)	0.004530	0.017864	0.253597	0.8162
R-squared	0.789117	Mean dependent var		79.94000
Adjusted R-squared	0.367352	S.D. dependent var		64.83276
S.E. of regression	51.56743	Akaike info criterion		10.91968
Sum squared resid	7977.600	Schwarz criterion		11.13149
Log likelihood	-47.59842	Hannan-Quinn criter.		10.68733
F-statistic	1.870988	Durbin-Watson stat		3.130419
Prob(F-statistic)	0.324540			

43 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis be Bruto DU nepriklausomo veiksnio

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS

$$\text{NAUJOS_PASKOLOS} = C(1) + C(2) * \text{NEDARBAS} + C(3) * \text{UZIMTUMAS} + C(5) * \text{NETO_DU} + C(6) * \text{INFLIACIJA} + C(7) * \text{BVP}$$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	2464.731	2138.281	1.152669	0.3132
C(2)	-26.43935	21.15904	-1.249553	0.2796
C(3)	-39.80575	40.70508	-0.977906	0.3835
C(5)	-0.530409	0.704979	-0.752375	0.4937
C(6)	-11.58587	9.144412	-1.266989	0.2739
C(7)	0.006470	0.012995	0.497922	0.6447
R-squared	0.786384	Mean dependent var		79.94000
Adjusted R-squared	0.519365	S.D. dependent var		64.83276
S.E. of regression	44.94716	Akaike info criterion		10.73256
Sum squared resid	8080.987	Schwarz criterion		10.91411
Log likelihood	-47.66281	Hannan-Quinn criter.		10.53340
F-statistic	2.945046	Durbin-Watson stat		3.185168
Prob(F-statistic)	0.158753			

**16 Priedo tęsinys. Daugialypės tiesinės regresijos modelių su priklausomu kintamuoju –
Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos, charakteristikos**

44 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis be Bruto DU ir BVP nepriklausomų veiksnių

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
NAUJOS_PASKOLOS=C(1)+C(2)*NEDARBAS+C(3)*UZIMTUMAS+C(5)
*NETO_DU+C(6)*INFLIACIJA

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	1889.453	1658.444	1.139292	0.3062
C(2)	-22.54949	18.12493	-1.244115	0.2686
C(3)	-28.14645	30.68953	-0.917135	0.4011
C(5)	-0.226246	0.324364	-0.697506	0.5166
C(6)	-11.21390	8.400500	-1.334908	0.2395
R-squared	0.773144	Mean dependent var		79.94000
Adjusted R-squared	0.591660	S.D. dependent var		64.83276
S.E. of regression	41.42912	Akaike info criterion		10.59270
Sum squared resid	8581.859	Schwarz criterion		10.74399
Log likelihood	-47.96349	Hannan-Quinn criter.		10.42673
F-statistic	4.260109	Durbin-Watson stat		3.014865
Prob(F-statistic)	0.071890			

45 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis be Bruto DU ir BVP nepriklausomų veiksnių

Dependent Variable: NAUJOS_PASKOLOS
NAUJOS_PASKOLOS=C(1)+C(2)*NEDARBAS+C(3)*UZIMTUMAS+C(6)
*INFLIACIJA

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	2798.986	979.9031	2.856391	0.0289
C(2)	-33.34001	9.030783	-3.691818	0.0102
C(3)	-45.42148	17.33035	-2.620921	0.0395
C(6)	-15.36580	5.668255	-2.710853	0.0351
R-squared	0.751071	Mean dependent var		79.94000
Adjusted R-squared	0.626606	S.D. dependent var		64.83276
S.E. of regression	39.61670	Akaike info criterion		10.48555
Sum squared resid	9416.899	Schwarz criterion		10.60659
Log likelihood	-48.42777	Hannan-Quinn criter.		10.35278
F-statistic	6.034404	Durbin-Watson stat		2.834324
Prob(F-statistic)	0.030417			

17 Priedas. Daugialypės tiesinės regresijos modelių su priklausomu kintamuoju – Latvijos namų ūkių paskolos, charakteristikos

46 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis su visais nepriklausomais veiksniais

Dependent Variable: PASKOLOS
 $PASKOLOS = C(1) + C(2) * NEDARBAS + C(3) * UZIMTUMAS + C(4) * BRUTO_DU + C(5) * NETO_DU + C(6) * INFLIACIJA + C(7) * BVP$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-176456.9	85853.60	-2.055323	0.1321
C(2)	2118.465	931.3387	2.274645	0.1075
C(3)	3083.909	1524.249	2.023231	0.1362
C(4)	-12.00140	56.14932	-0.213741	0.8445
C(5)	53.39583	99.76376	0.535223	0.6296
C(6)	1.686537	206.0018	0.008187	0.9940
C(7)	-1.806971	1.412587	-1.279193	0.2908
R-squared	0.835088	Mean dependent var		7185.591
Adjusted R-squared	0.505265	S.D. dependent var		1797.825
S.E. of regression	1264.542	Akaike info criterion		17.31884
Sum squared resid	4797203.	Schwarz criterion		17.53065
Log likelihood	-79.59418	Hannan-Quinn criter.		17.08648
F-statistic	2.531929	Durbin-Watson stat		3.012493
Prob(F-statistic)	0.238425			

47 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis be infliacijos nepriklausomo veiksnio

Dependent Variable: PASKOLOS
 $PASKOLOS = C(1) + C(2) * NEDARBAS + C(3) * UZIMTUMAS + C(4) * BRUTO_DU + C(5) * NETO_DU + C(7) * BVP$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-176985.1	49051.55	-3.608145	0.0226
C(2)	2123.575	598.6429	3.547314	0.0239
C(3)	3093.647	825.5740	3.747268	0.0200
C(4)	-12.17804	44.89369	-0.271264	0.7996
C(5)	53.82870	73.26743	0.734688	0.5033
C(7)	-1.815567	0.818445	-2.218311	0.0908
R-squared	0.835085	Mean dependent var		7185.591
Adjusted R-squared	0.628941	S.D. dependent var		1797.825
S.E. of regression	1095.138	Akaike info criterion		17.11886
Sum squared resid	4797310.	Schwarz criterion		17.30041
Log likelihood	-79.59429	Hannan-Quinn criter.		16.91970
F-statistic	4.050978	Durbin-Watson stat		3.015963
Prob(F-statistic)	0.099985			

**17 Priedo tęsinys. Daugialypės tiesinės regresijos modelių su priklausomu kintamuoju –
Latvijos namų ūkių paskolos, charakteristikos**

**48 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis be infliacijos ir Bruto DU nepriklausomų
veiksnių**

Dependent Variable: PASKOLOS
 $PASKOLOS = C(1) + C(2) * NEDARBAS + C(3) * UZIMTUMAS + C(5) * NETO_DU + C(7) * BVP$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-178369.3	44034.51	-4.050671	0.0098
C(2)	2136.066	538.7440	3.964901	0.0107
C(3)	3110.800	742.9876	4.186880	0.0086
C(5)	35.52572	25.77632	1.378231	0.2266
C(7)	-1.770118	0.723098	-2.447965	0.0581
R-squared	0.832051	Mean dependent var		7185.591
Adjusted R-squared	0.697692	S.D. dependent var		1797.825
S.E. of regression	988.4899	Akaike info criterion		16.93709
Sum squared resid	4885562.	Schwarz criterion		17.08838
Log likelihood	-79.68543	Hannan-Quinn criter.		16.77112
F-statistic	6.192737	Durbin-Watson stat		3.057052
Prob(F-statistic)	0.035605			

**49 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos modelis be infliacijos, Bruto ir Neto DU nepriklausomų
veiksnių**

Dependent Variable: PASKOLOS
 $PASKOLOS = C(1) + C(2) * NEDARBAS + C(3) * UZIMTUMAS + C(7) * BVP$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-178707.1	47219.38	-3.784614	0.0091
C(2)	2227.681	573.3041	3.885688	0.0081
C(3)	3058.875	795.7128	3.844195	0.0085
C(7)	-0.846858	0.291947	-2.900722	0.0273
R-squared	0.768247	Mean dependent var		7185.591
Adjusted R-squared	0.652370	S.D. dependent var		1797.825
S.E. of regression	1060.000	Akaike info criterion		17.05910
Sum squared resid	6741606.	Schwarz criterion		17.18013
Log likelihood	-81.29550	Hannan-Quinn criter.		16.92633
F-statistic	6.629860	Durbin-Watson stat		2.575088
Prob(F-statistic)	0.024741			

18 Priedas. Autokoreliacijos vertinimas pagal Breši ir Godrėjaus kriterijų

50 lentelė. Autokoreliacijos vertinimas DTR modelyje su priklausomu kintamuoju naujos paskolos pagal Breši ir Godrėjaus kriterijų

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	1.198913	Prob. F(2,4)	0.3909	
Obs*R-squared	6.842894	Prob. Chi-Square(2)	0.0077	
Dependent Variable: RESID				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-260.5830	1072.326	-0.243007	0.8200
C(2)	-0.904649	9.365694	-0.096592	0.9277
C(3)	5.478965	19.10289	0.286813	0.7885
C(6)	-1.912644	6.098411	-0.313630	0.7695
RESID(-1)	-0.795828	0.518672	-1.534358	0.1997
RESID(-2)	-0.581296	0.589516	-0.986056	0.3799
R-squared 0.374788 Mean dependent var 2.73E-13				
Adjusted R-squared -0.406728		S.D. dependent var		32.34690
S.E. of regression 38.36523		Akaike info criterion		10.41589
Sum squared resid 5887.562		Schwarz criterion		10.59744
Log likelihood -46.07945		Hannan-Quinn criter.		10.21673
F-statistic 0.479565		Durbin-Watson stat		1.997905
Prob(F-statistic) 0.779597				

51 lentelė. Autokoreliacijos vertinimas DTR modelyje su priklausomu kintamuoju Latvijos namų ūkių paskolos pagal Breši ir Godrėjaus kriterijų

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	0.665901	Prob. F(2,4)	0.5628	
Obs*R-squared	8.473528	Prob. Chi-Square(2)	0.0372	
Dependent Variable: RESID				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-48238.18	65240.36	-0.739392	0.5007
C(2)	622.2153	813.2114	0.765134	0.4868
C(3)	803.9415	1094.456	0.734558	0.5033
C(7)	-0.275857	0.391266	-0.705036	0.5197
RESID(-1)	-0.717912	0.625441	-1.147850	0.3150
RESID(-2)	-0.416842	0.569727	-0.731652	0.5049
R-squared	0.249785	Mean dependent var	3.75E-12	
Adjusted R-squared	-0.687984	S.D. dependent var	865.4868	
S.E. of regression	1124.462	Akaike info criterion	17.17171	
Sum squared resid	5057656.	Schwarz criterion	17.35326	
Log likelihood	-79.85853	Hannan-Quinn criter.	16.97254	
F-statistic	0.266361	Durbin-Watson stat	2.716972	
Prob(F-statistic)	0.910333			

19 Priedas. Paklaidų daugiareikšmiškumo vertinimas pagal Breši ir Pagano kriterijų

52 lentelė. Heteroskedastijos vertinimas DTR modelyje su priklausomu kintamuoju Lietuvos namų ūkiams suteiktos naujos paskolos pagal Breši ir Godrėjaus kriterijų

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey				
F-statistic	2.129943	Prob. F(3,6)	0.1977	
Obs*R-squared	5.157318	Prob. Chi-Square(3)	0.1606	
Scaled explained SS	1.576144	Prob. Chi-Square(3)	0.6648	
Dependent Variable: RESID^2				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	58154.69	27266.52	2.132824	0.0769
NEDARBAS	-614.2471	251.2882	-2.444393	0.0502
UZIMTUMAS	-980.9354	482.2298	-2.034166	0.0882
INFLIACIJA	-231.4393	157.7234	-1.467375	0.1926
R-squared	0.515732	Mean dependent var	941.6899	
Adjusted R-squared	0.273598	S.D. dependent var	1293.411	
S.E. of regression	1102.364	Akaike info criterion	17.13748	
Sum squared resid	7291237.	Schwarz criterion	17.25851	
Log likelihood	-81.68738	Hannan-Quinn criter.	17.00470	
F-statistic	2.129943	Durbin-Watson stat	2.073076	
Prob(F-statistic)	0.197734			

53 lentelė. Heteroskedastijos vertinimas DTR modelyje su priklausomu kintamuoju Latvijos namų ūkių naujos paskolos pagal Breši ir Godrėjaus kriterijų

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey				
F-statistic	0.010501	Prob. F(3,6)	0.9984	
Obs*R-squared	0.052229	Prob. Chi-Square(3)	0.9969	
Scaled explained SS	0.016312	Prob. Chi-Square(3)	0.9994	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID^2				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-5258564.	50935922	-0.103239	0.9211
NEDARBAS	82082.64	618427.7	0.132728	0.8987
UZIMTUMAS	100314.1	858341.8	0.116870	0.9108
BVP	-41.83678	314.9261	-0.132846	0.8987
R-squared	0.005223	Mean dependent var	674160.6	
Adjusted R-squared	-0.492166	S.D. dependent var	936055.2	
S.E. of regression	1143431.	Akaike info criterion	31.02614	
Sum squared resid	7.84E+12	Schwarz criterion	31.14717	
Log likelihood	-151.1307	Hannan-Quinn criter.	30.89337	
F-statistic	0.010501	Durbin-Watson stat	1.930287	
Prob(F-statistic)	0.998359			